

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště orální historie a soudobých dějin

Bc. Tomáš Ševčík

Historie ukrytá v kusu kamene – Neznámý příběh z pomníku

Diplomová práce

Vedoucí práce: *PhDr. Pavel Mücke, Ph.D.*

Praha 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5. ledna 2018

Tomáš Ševčík

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl v první řadě vyjádřit svůj velký dík vedoucímu mé práce, PhDr. Pavlu Mückemu, Ph.D. za cenné rady, podporu a nezměrnou až nekonečnou trpělivost. Dále bych rád poděkoval archivářům z Archivu bezpečnostních složek, Státního oblastního archivu v Praze, a ostatním pracovníkům zejména Státních okresních archivů, kteří mi obětavě dohledávali potřebné svazky. Můj dík patří také Mgr. et Mgr. Gabriele Havlůjové, bez jejího přičinění by tato práce nikdy nevznikla. Dále pak dalším přátelům, kteří mě podpořili a hlavně Ing. Ivaně Svobodové, které mě ustavičně podporovala.

Obsah

Abstrakt	5
1. Úvod	6
2. Teoretická část.....	9
2.1. Metody a přístupy.....	9
2.1.1. Limity OH.....	12
2.1.2. Přednosti OH	16
2.1.3. Etický rozměr.....	18
2.2. Zkoumané historické období	19
2.1.1. Archivní možnosti	24
2.1.2. Tisk	26
3. Praktická část.....	29
3.1. Událost z 1. června 1942	29
3.2. Vývoj událostí po popravě	30
3.3. Pomník jako nositel paměti	32
3.3.1. Cesta k odhalení minulosti.....	34
3.3.2. Pietní akty v Kladně – Krnčí 1945-2017	37
3.4. Nahrávání rozhovorů.....	38
3.4.1. Ovlivnění vyprávění tazatelem	44
3.4.2. „Bílá místa“ paměti narátorů	45
3.5. Příběhy šesti statečných.....	45
3.5.1. Marie Heřmanská.....	45
3.5.2. Rodina Mikulova	54
3.5.3. Zdeněk Černý.....	58
3.6. Interpretace nahraných příběhů	63
3.7. Zasažení příběhu do interpretovaných poznatků.....	68
4. Představení mozaiky.....	69
4.1. Reakce narátorů na historickou interpretaci	72
4.2. Subjektivita badatele	73
5. Závěr.....	78
6. Použitá literatura a prameny	82
Nahrané rozhovory	89
Přílohy	90

Abstrakt

Hlavním cílem práce je rekonstrukce události, která se stala dne 1. června 1942 na střelnici v Kladně – Krnčí za použití metody orální historie. Krátce po válce byl na místě popravy postaven pomník připomínající tuto tragédii, a jež byl brzy zapomenut. Hlavní slovo zde mají nahrané rozhovory s pamětníky události a rodinnými pozůstalými. Vedle toho se práce opírá o informace poskytnuté z různých fondů Národního archivu, státních okresních archivů a Archivu bezpečnostních složek, popřípadě o zdroje přístupné na internetu a tištěných podobách. V textu autor popisuje svůj první kontakt s metodou orální historie a poukazuje na situace, do kterých se tazatelé mohou dostat. Autor se zaměřil na nahrávání rozhovorů s pamětníky událostí, v jednom případě i syna popravené. Největší část textu je věnována pohledu narátorů na událost v roce 1942 tak, jak ji měli možné slyšet, zažít. Porovnáním archivních pramenů a interpretací narátorů se pak rekonstrukce příběhu stává uceleným přehledem, co předcházelo popravě v roce 1942. Autor se kromě hlavní teze, o použitelnosti metody při rekonstrukci minulosti, zamýšlí i nad praktickými zkušenostmi použití metody orální historie.

Klíčová slova:

Kladno – Krnčí, poprava 1. června 1942, metoda orální historie, druhá světová válka.

The main goal of this thesis is reconstruction of a historical event which took place on the shooting-range in Kladno – Krnčí on 1st June 1942 by using the oral history method. Shortly after the World war 2nd, there was build a memorial, which reminded this tragedy and was soon forgotten. Recording interviews with the contemporaries of that event and family relatives plays the key role. Along side that the thesis stands on information from various fonds of National archive, State regional archives and Archive of safety organs, and also from online sources and print. The author describes in the text his first touch with the oral history method and obstacles deriving from particular interviews. He focuses on finding and interviewing direct witnesses of the tragedy, even a son of the executed in one case. The core of the thesis is dedicated to narators view on the event in 1942 which they could hear or experience. By comparing the archive sources and the narators interpretations there contruction of the incident becomes a solid overview what happens before the execution in 1942. Besides the main proposition of applicability of oral history method on recontruction of the past, the author also thinks of practical experiences in using the oral history method.

Keywords:

Kladno – Krnčí, execution June 1st 1942, oral history method, second world war.

1. Úvod

Pro svou diplomovou práci na Fakultě humanitních studií University Karlovy jsem si vybral téměř neznámé téma, a tím je poprava šesti českých vlastenců v červnu roku 1942. Téma jsem si nevybral náhodně. Již od svých patnácti let, když jsem nastoupil na Vojenskou střední školu v Brně, jsem měl zájem o historii, konkrétně o události během druhé světové války, ve kterých vystupovali občané z bývalého Československa.

Teprve až členství ve Svazu bojovníků za svobodu, do kterého jsem vstoupil na jaře roku 2011, mi, především díky předsedkyni Okresního výboru Svazu bojovníků za svobodu, Gabriele Havlůjové, ukázalo i jinou stránku pohledu na historii, a to na takzvané mikro dějiny.

Právě díky sběru jednotlivých příběhů z okolí Kladenska, jsem se začal více zajímat o metodologii postupu sběru a zpracování jednotlivých vyprávění. Výsledkem pak pro mě bylo podání přihlášky na FHS¹ a to konkrétně na obor OHSD².

Jelikož jsem během studia vystoupil na studentské konferenci s tématem „Zapomenutá historie“, kde jsem spíše popisoval metodologii svého prvního orálního výzkumu, týkající se sběru informací o tragédii z roku 1942 v Kladně – Krnčí, diplomová práce na toto téma pak již byla povinností.

Ve své diplomové práci bych pak rád navázal na svou studentskou práci, kterou bych významně doplnil a rozšířil o faktografické údaje. Jako tezi celé práce si pak volím využití metody orální historie při rekonstrukci minulosti.

Chci se pokusit zdůvodnit, zdali je metoda orální historie vhodná pro rekonstrukci minulosti, a pokud ano, zdali metoda skýtá nějaké slabiny, kterých se je potřeba vyvarovat. Při hodnocení vhodnosti metody OH³ pak zhodnotit její klady a vyzdvihnout její nenahraditelnou roli v procesu vytváření nových historických pramenů. Tyto nové historické prameny též podrobit zkoumání, jestli ob stojí ve srovnání s klasickými a uznávanými prameny, jako jsou data z archivů a podobně.

K samotné události, která se stala 1. června 1942 na vojenské střelnici v Krnčí, chci shromáždit maximální možnou zdrojovou základnu a dozvědět se, co předcházelo samotné popravě. Zvláště se pak chci zaměřit na důvody popravy jednotlivých osob, zjistit důvod zatčení a taktéž co mu předcházelo.

¹ Fakulta humanitních studií University Karlovy

² Orální historie – soudobé dějiny

³ Orální historie

Ve své studentské práci, kdy jsem nahrával rozhovory s pozůstalými, byly zmíněny některé důvody, avšak velice povrchně a bez podpory dalších pramenů. Nechci tímto obviňovat narátory ze lži, ale chci tuto jejich variantu potvrdit archivními prameny z různých archivů.

S tím souvisí i získání uceleného obrazu o tradování příběhu v rodinách pozůstalých. Paměť i prvky vyprávění se pak v závislosti na různých okolnostech mohou měnit, a rád bych poukázal na možné důvody změny vyprávění, zdali vůbec nastalo. Stejně jako docházelo ke změně tradování příběhů po změně režimu v roce 1948 a v roce 1989, mohlo dojít i ke změně v tomto případě.

Nejenom změna politických garnitur, ale i získávání nových životních zkušeností můžou změnit vnímání již dlouho zažitých představ a názorů. V diplomové práci se nad tímto tématem chci pozastavit a klást si otázku, zdali je možné, aby se vyprávění jednotlivých narátorů mohlo změnit díky načerpání nových životních zkušeností, díky vlastním životním prožitkům.

Jestliže se příběh odehrává v dnes již daleké minulosti, zajímavý bude jistě i pohled na život rodin pozůstalých po druhé světové válce. Snad jen kromě života rodiny Mikulů, která byla téměř celá popravena.

Každá metoda použití na výzkum určitého jevu, události sebou nese jen kladná hodnocení. Stejně tak tomu je i u metody OH. Proto se ve své práci chci i zmínit o limitách metody orální historie, popřípadě jakým způsobem lze tyto limity utlumit. Jako jednou z nejvýznamnějších limit je jistě paměť každého narátora, která se, se vzrůstajícím věkem, mění a selektuje si určité informace, vzpomínky. I nad tímto procesem se chci pozastavit a krátce o něm pojednat.

Při rekonstrukci příběhu z roku 1942 bude důležitou roli hrát i počet tzv. bílých míst, kdy k určitému okamžiku nebude dostatek informací ani z vyprávění, ani z různých písemných zdrojů. Opozitem bílých míst jsou pak silné vzpomínky narátorů, které v nich zanechali velice silnou stopu.

Můžu zmínit pouze knihu od Adolfa Branalda: Dva muži v jedné válce, která pojednává o odboji během druhé světové války v Protektorátu. Branald v tomto dokumentárním románu postavil proti sobě (stejně jako tomu bylo ve skutečnosti) dvě výrazné postavy Kladna v době protektorátu, velitele kladenského gestapa Haralda Wiesmanna a dnes už zapomenutého komunistického odbojáře Josefa Škachu (v románu mu dal autor jméno Josef Pryl). Próza střídavě sleduje životní osudy obou protagonistů drastického a tragického příběhu, který v první části vrcholí tragédií Lidic a druhé

dramatickou honbou za lidskou zrůdou. V knize je právě zmíněna i tragédie popravy v Krnčí v roce 1942.

Další pramennou základnou byl internetový odkaz na stránky rakovnického časopisu Raport, ve kterém autor věnoval jeden článek rakovnickému rodákovi Zdeňku Černému. V článku je stručně zpracován důvod zatčení, a proces s udavačkou, která zapříčinila smrt Zdeňka Černého. Dále pak i její konec na popravišti.

O rodině Mikulů a Marii Heřmanské žádné takto přístupné zdroje nebyly a vycházel jsem tedy z vyprávění pozůstalých a z archivních pramenů. První setkání s pozůstalým, synem popravené Marie Heřmanské, Josefem Heřmanským se mi zarylo hluboko pod kůži.

Příběh se stal osobitým, jména konkrétními, díky fotodokumentaci pak postavy dostaly tváře. Zajímavé bylo i sledovat vlastní prožitek při získávání informací o události v Krnčí.

2. Teoretická část

2.1. Metody a přístupy

Základní metodou použitou při psaní diplomové práce je metoda orální historie. Je to výzkumná metoda používaná napříč vědními obory humanitního, sociálního a dalšího zaměření. Mezi širší veřejností není úplně neznámá, ale její rozkvět (v České republice) teprve přichází. Metodu orální historie běžně využívají výzkumní pracovníci různých organizací, ústavů stejně jako soukromí badatelé a laická veřejnost.

Cílem práce ale není velebit metodu orální historie a její zakladatele v České republice jako jsou například prof. Miroslav Vaněk a PhDr. Pavel Mücke, zakladatelé COHA⁴, ale pro neznalé uvádím definici orální historie kolektivu autorů „bible“ orální historie profesorů Vaňka a doktora Mückeho, kterou uveřejnili ve své knize Třetí strana trojúhelníku.⁵ „Jedná se o řadu propracovaných, ale stále se vyvíjejících a dotvářejících se postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byli účastníky či svědky dané události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá, nebo osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně.“⁶

Pro mě, jako badatele, který se rozhodl využít metodu OH, to znamenalo se nejprve seznámit s již výše zmíněnými postupy, kterými je potřeba se řídit při zkoumání daného výzkumného záměru. Naučit se je používat, sledovat inovace které do metody zapracovávají čeští i světoví badatelé používající tuto metodu. Další stránkou, která neodmyslitelně patří k metodě OH, je kontakt s lidmi a s tím spojená řada úskalí. Tím myslím vlastní reakce na narátorovo vyprávění, dovednost klást „správné“ otázky a podobně.

Bez použití této metody by diplomová práce nemohla vykreslit události tak barvitě a přesně. V několika případech se stala jediným zdrojem informací o popisované události.

Touto definicí je v podstatě popsána alfa-omega metody orální historie. Další metodou, která velice úzce navazuje na metodu orální historie je metoda kvalitativního

⁴ Česká asociace orální historie, dostupné online www.coha.cz

⁵ Vaněk, M., Mücke, P.: Třetí strana trojúhelníku, Charles University in Prague, Karolinum Press, 2015, 328s.

⁶ Vaněk, M., Mücke, P.: Třetí strana trojúhelníku, Charles University in Prague, Karolinum Press, 2015, 328s, s. 9

výzkumu. Nezáleží zde již tolik na statistice výskytu různých jevů ale spíše na „pravdách“ většiny.

Orální historie je zpravidla vnímána jako historie psaná zdola, to znamená, že celkový historický náhled na zkoumanou událost je skládán z velkého počtu malých příběhů, jejichž aktéři ani nemuseli být v tzv. „mainstreamu“. Mozaikou těchto zpracovaných vyprávění vzniká mnohdy odlišný náhled na událost tak, jak nám byla podsouvána, prezentována.

Historie psaná zdola je tvořena zejména mikrohistorií (malé dějiny), individuálními prožitky, zkušenostmi, které však mohou být v přímém rozporu s uznávaným a akceptovaným pohledem na minulost. Speciálním rysem je odkaz na každodennost v životě jedince. Příkladem může být cestování za socialismu, rekreace, stravovací návyky a podobně. V našem případě je veškerý výzkum vztažen převážně na život v komunistickém (socialistickém) Československu.

Pro širší teoretické ukotvení mé diplomové práce musím zmínit metodu hermeneutické analýzy. Tato metoda vychází z textové interpretace, kterou dosáhneme přepsáním nahraných rozhovorů. Proto se jeví jako vhodná pro zpracování tohoto typu výzkumu.

Základem pro tento typ analýzy je i fakt, že badatel ke zkoumané problematice přistupuje už se základními informacemi o události, kterou zkoumá. Interpretace pak má za funkci zaplnit „hluchá“ či méně jasná místa v bádání a dodávat jim patřičný význam. Pro mě, jako badatele, bylo přínosné to, že jako příslušník Čestné stráže Armády České republiky jsem se podílel na zabezpečení řady pietních, protokolárních akcí k uctění památky popravených z dob druhé světové války a proto mi toto historické prostředí a události jsou blízké. V červnu 2015 jsem byl se svou jednotkou přítomen znovuodhalení pomníku v Krnčí a setkání pozůstalých po popravených.

Tím se dostáváme k vymezení použití metody orální historie v čase. Metodu můžeme pojmut dvojím způsobem. Buď za počátek zkoumaného (soudobé dějiny⁷) období budeme považovat konec druhé světové války, nebo paměť posledního žijícího pamětníka. Tím napevno určíme rok 1945 nebo období tzv. první republiky. Druhým mantinelem vymezení metody v čase můžeme uvažovat současnost, nebo období transformace kolem roku 1993, kdy se Československo rozdělilo na dva samostatné státy. Nikde není toto

⁷ Konrád, O.: Soudobé dějiny v Rakousku, Acta Universitatis Carolinae Studia Territoraila VIII, 2005, s. 137-154, dostupné online: <http://stuter.fsv.cuni.cz/index.php/stuter/article/viewFile/202/163>, staženo dne 15.4. 2017

rozdělení dogmaticky nařizováno či vynucováno. Dalším pohledem pak může být zpřístupnění archivních materiálů v jednotlivých zemích a podobně. Záleží tak čistě na rozhodnutí každého badatele.

Všudypřítomná paměť narátorů je i v případě použití hermeneutické metody nadměru důležitá a musí se s ní ve výsledné interpretaci počítat. Uvědomme si, že paměť není neměnný uzavřený trezor čekající na otevření a vydání nezměněného obsahu. Paměť se v průběhu času mění tak jak naše vědomí reaguje na změnu historických událostí, vlastních prožitků a získaných zkušeností.⁸

Změnu paměti, spíše významu události, můžeme chápat jako problém – zkreslení skutečnosti. Ale pokud se prostřednictvím pochopení života narátora, jeho vyprávěných příhod a zážitků pokusíme rozklíčovat změnu postoje, dosáhneme hlavního cíle použití metody orální historie, a to je zaznamenat malé dějiny. Autentické vyjádření člověka k události tak jak ji pocítil jen on. Z těchto malých střípků a individuálních příběhů pak lze na pozadí velké události pochopit vnímání „mlčící většiny“⁹.

V tomto případě ale nesmíme zavrhnout výsledky kvantitativních výzkumných metod. Veškeré statistiky, grafy, tvrdá data, historické prameny, archivní materiály musí ruku v ruce spolupracovat na celkovém obrazu minulosti. Být doplňujícím prvkem a zároveň se nechat doplňovat. Při správné interpretaci nelze vyloučit jeden pramen druhým.

Pro toto téma je použití metody OH důležité hned z několika důvodů. Prvním důvodem je nepříliš široká základna historických pramenů ke zkoumané události. Dalším důvodem je možnost skloubit a komparovat existující historické prameny s narátory, kteří jsou buď pozůstalými po popravených, nebo jejich příbuzní. Bez této metody by to byl pouze holý výčet z listinných zdrojů, složených zejména z výslechových protokolů a záznamů z mimořádných lidových soudů. Metoda OH této práci pak dává i další rozměr. Spojuje osobní prožitky rodinných příslušníků s výpovědí pracovníků gestapa, dokresluje a zpřesňuje již známá fakta a vkládá do příběhu, který je již 76 let starý, emoce. Zároveň působí na tazatele, a v jednom případě i edukuje rodinné příslušníky.

Od metody OH však nemůžeme čekat faktografické hodnocení událostí, chronologické poskládání jednotlivých prožitků. Narátoři vypráví ve shodě se svou pamětí, která subjektivně hodnotí prožité okamžiky a podle toho si je ukládá. Cílem metody OH

⁸ Vaněk, M., Mücke, P.: Třetí strana trojúhelníku, Charles University in Prague, Karolinum Press, 2015, 328s, s. 124-137

⁹ VANĚK, M.: Obyčejní lidé...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence. Praha: Academia, 2009. 1876 s. ISBN 978-80-200-1791-8.

ale není faktograficky doplnit vyprávění narátorů, ale zjistit jaké měli pocity, co tím chtěli říci, co si mysleli, že dělají a podobně.

2.1.1. Limity OH

Stejně jako ostatní metody hojně využívané v různých výzkumech, i metoda orální historie má přednosti i nedostatky. Mezi nejdůležitější limity orální historie bezesporu patří subjektivita tazatele, paměť narátora, interpretace a analýza, fascinace sama sebou, ochota narátora a tzv. „open source“ metoda.

Pro minimalizaci působení limit orální historie musí každý badatel striktně dodržovat doporučení, které jednotlivé organizace používající metodu orální historie vydaly¹⁰. V České republice je to již jednou zmíněná COHA. Subjektivita tazatele se nejčastěji projevuje při vedení rozhovoru a následném zpracování a interpretaci.

Je to dáno tím, že badatel začíná zkoumat problematiku, vůči které je již předpojatý. Příkladem může být zpracovávání rozhovorů s bývalými komunistickými špičkami, přičemž rodiče badatele mohli za minulého režimu „trpět“. Badatel pak může i nevědomě celý rozhovor směřovat pouze na pošpinění již tak jednou zkompromitovaných jmen minulých politiků. Předcházet tomuto jevu lze svým sebeuvědoměním, objektivním hodnocením výzkumu a snahou o nezaujatost a pravdivost.

Ani paměť narátora není spolehlivým pomocníkem při nahrávání rozhovorů. Velká část našich vzpomínek a prožitků, na které bychom si za normálních okolností nikdy nevzpomněli, čekají na nějaký impuls, který nám tyto vzpomínky připomene, a my si je vybavíme. Někteří narátoři, zejména ti, kteří prožili nějaký traumatizující zážitek nebo událost se snaží na tento okamžik zapomenout. Sigmund Freud uvedl ve své publikaci „Zur Psychopathologie des Alltagslebens“¹¹, že při vzniku tradic a pověstí národa je třeba mít na zřeteli tendenci vyloučit z paměti motiv, který je pociťován jako ostudný.

Freud dále uvádí, že jde o stejný mechanismus, jako v případě vzpomínání na dětství, kdy jsou (ne)úmyslně potlačovány a substituovány nepříjemné a špatné zážitky. Zároveň ale vyvstává otázka, zdali člověk vůbec může mít vzpomínky z dětství, či se jedná pouze o vzpomínky na dětství.¹²

Zde se pak ke slovu dostává nenahraditelná role tazatele, kdy ten je hlavním strůjcem procesu vzpomínání narátora na dané události. Jak uvádí Radmila Švaříčková-Slabáková:

¹⁰ Česká asociace orální historie, dostupné online: <http://www.coha.cz>, staženo 10.3. 2017.

¹¹ Freud, S.: Zur Psychopathologie des Alltagslebens, Gumberg Library, Berlin 1917.

¹² Schmid, H.: Geschichtspolitik und kollektives Gedächtnis, V&R unipress, Göttingen 2009, str. 111.

„Způsob, jakým vzpomínáme na danou událost, závisí na našem účelu v momentě, kdy vzpomínáme. Jde především o to, kdo chce od koho, aby si pamatoval co a proč.“¹³

Každý člověk pod vlivem životních zkušeností je vybaven vlastním pohledem na určité události. Proto může docházet k odlišnostem ve vyprávění dvou narátorů o té samé události. I přes různé odlišnosti vnímání události, se ve vyprávění vzpomínky narátorů překrývají, potvrzují, navazují na sebe a vzájemně se tak upevňují. Tím se individuální vzpomínky upevňují a posilují tak i kolektivní vnímání.

Společným znakem individuálního a kolektivního vnímání pak není faktografické zachycení události, které zahrnuje odpovědi na otázky, kdy a kde se událost stala, ale odpovědi co daná událost znamenala pro narátora.¹⁴

Odkazují se na dílo Haralda Welzera „Můj děda nebyl nácek“¹⁵, kdy si narátoři buď nepamatují, nebo nechtějí pamatovat skutky členů své rodiny, jako například účast na násilném chování k vězňům během druhé světové války. Tazatel a hlavně zpracovatel (nejlépe v jedné osobě), musí umět číst ve vyprávění narátorů a orientovat se v historickém kontextu vykládaných příběhů.

Harald Welzer ve své knize poukazuje na to, že každý člověk je vybaven základní znalostí určité historické události. Touto znalostí je vybaven ve škole, je s ní seznamován v médiích, nebo četbou literatury. Tuto znalost nazývají autoři knihy „lexikonem“. Tento „lexikon“ je pak podroben testu „pravdivosti“, která je dána tzv. „albem“. Toto „album“ zahrnuje vzpomínky nejbližší rodiny, jejich vyprávění, fotografie z dané doby, listiny, dopisy a podobně.

V rámci rodinných vyprávění pak dochází k pokusu propojit „lexikon“ s „albem“. Cílem tohoto propojení je dosáhnout souladu mezi vzpomínáním rodiny a faktografickým výkladem minulosti. Autoři publikace tento cíl prezentovali vzpomínáním jedné rodiny na dobu nacismu a holocaustu. Obdobně by se v českém prostředí nabízelo srovnání vzpomínání na dobu komunismu.¹⁶

Pro to, abychom lépe pochopili zkreslování předávaných informací, je potřeba porozumět teorii paměti, kterou se dlouhodobě zabývali například manželé Assmannovi a francouzský filozof Maurice Halbwachs.

¹³Švaříčková-Slabáková, R.: O paměti, historii, vědomí a nevědomí. Současná bádání v paměťových studiích. In: Dějiny – Teorie – Kritika, roč. 4, 2007, č. 2, s. 255.

¹⁴Schmid, H.: Geschichtspolitik und kollektives Gedächtnis, V&R unipress, Göttingen 2009, str. 111.

¹⁵Welzer, H., Moller, S., Tschuggnall, K.: Můj děda nebyl nácek - nacismus a holocaust v rodinné paměti, Argo, Praha 2010.

¹⁶Welzer, H., Moller, S., Tschuggnall, K.: Můj děda nebyl nácek – nacismus a holocaust v rodinné paměti, Argo, Praha 2010, str. 11.

Jan Assmann nejdříve definoval „kulturní paměť“ jako souhrnný pojem pro všechno vědění, které ve specifických interakčních rámcích řídí jednání a prožívání společnosti a stává se z generace na generaci opakovaným cvičením a vzorovým příkladem¹⁷.

Lze říci, že „kulturní paměť“ vytváří zidealizovaný obraz vlastní společnosti a jednoty, kterému se přizpůsobuje chápání a zaznamenávání (paměti) jednotlivých událostí. Podpora „kulturní paměti“ se děje prostřednictvím „komunikativní paměti“, kterou definuje Assmann jako interaktivní praxi v napětíovém poli zpřítomnění minulého skrze individua nebo skupiny.¹⁸ Jedná se vlastně o chápání minulosti vlastními členy skupiny, vzhledem ke „kulturní paměti“.

Podpora „kulturní paměti“ pomocí „komunikativní paměti“ probíhá prostřednictvím „kulturního formování“, jehož výsledkem je vznik textů, rituálů, památek. Stejně jako „kulturní paměť“ zaznamenává vědění v rámci společnosti a jednoty, „rodinná paměť“ v rámci „komunikativní paměti“ zaznamenává vědění v rámci menší skupiny (rodiny).¹⁹

Ve své původní koncepci „rodinné paměti“, která byla definována Mauricem Halbwachsem, zdůrazňuje Halbwach, že „kolektivní paměť“ se sice zakládá na lidech, ale právě člověk jako individualita si vzpomíná. Jan Assmann v návaznosti na Halbwachse uvažuje, že subjektem paměti a vzpomínky zůstává vždy jednotlivý člověk, ale v závislosti na rámcích, které jeho vzpomínky uspořádávají.²⁰

V praxi to můžeme popsat jako podřízení a rámcování paměti každého člena rodiny k obrazu, postoji rodiny. Definici Halbwachse přejímají i autoři probírané publikace, když uvádějí, že morální charakter našich rodičů implicitně podléhá každé vzpomínané a dále předávané minulé události.²¹

„Rodinnou paměť“ můžeme chápat jako speciální případ „kolektivní paměti“. Většinu z rodinných příslušníků tvořících paměť jde o to, aby nepoškodil „dobré jméno“ rodiny. Ať už to jednotliví členové dělají úmyslně či ne, při práci s paměti je cítit loajalita každého jednotlivce, který se snaží vzpomínky buď prezentovat v pozměněné formě, aby

¹⁷Halbwachs, M.: Kolektivní paměť, Sociologické nakladatelství, Praha 2009.

¹⁸Welzer, H., Moller, S., Tschuggnall, K. "Můj děda nebyl nácek": Nacismus a holocaust v rodinné paměti, Argo, Praha 2010, s. 13.

¹⁹Welzer, H., Moller, S., Tschuggnall, K. "Můj děda nebyl nácek": Nacismus a holocaust v rodinné paměti, Argo, Praha 2010, s. 17.

²⁰Assmann, J.: Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku, Prostor, Praha 2001.

²¹Welzer, H., Moller, S., Tschuggnall, K. "Můj děda nebyl nácek": Nacismus a holocaust v rodinné paměti, Argo, Praha 2010, s. 21.

neutrřpěla rodinná řest, nebo pochopit přijímané vzpomínky tak, aby v konečném důsledku neutrřpěl obraz dokonalé a morální rodiny.²²

Vylouřit nelze ani úmyslné lhaní a zamlřování tíživých faktů a událostí, přítomností na konkrétních místech v inkriminovaný řas, příslušnost k jistým skupinám, organizacím, účast na nepopulárních rozhodnutích a atd.

Uvědomme si ale jedině. Tazatel ani badatel nesmí (neměl by) působit v roli soudce. Nepřísluší nám to a ani si zřejmě nedokážeme představit situaci, ve které narátor byl, co ho k tomu vedlo a jak se s tím vyrovnal.

Naší roli je příběh zaznamenat a interpretovat. Je ale i velice logické a vědecky dokázané, že nepříjemné vzpomínky se snažíme vytěšňovat a vzpomínky pak vidět v lepším světle než se ve skutečnosti událi. Proto je potřeba přistupovat ke vzpomínkám a udávaným informacím opatrně a podrobit je kritickému pohledu. V tomto případě je i znalost životního příběhu velkým pomocníkem.

Interpretace a analýza jsou základním kamenem orálně historického výzkumu. Ale i při těchto činnostech musíme velice dobře posuzovat a „vykládat“ zjištěné informace a neřinit zbrklé závěry. Vodítkem a pomocníkem nám může být „návod“ od COHA a jiné publikace, zaměřené na metodu orální historie a zpracovávání dat.

Fascinací sama sebou myslím vědomí narátora být přítomen u vzniku historického pramene. I nevědomá touha přijít, získat a odhalit novou skutečnost, senzaci, může zkreslit výsledný obraz o zkoumané události. Proto musíme racionálně uvažovat, dodržovat pravidla a doporučení a nenechat své ego zvítězit nad cílem výzkumu.

I když se ochota narátora může jevit jako velice subjektivní hledisko, může nám v naší rekonstrukci minulosti hrát zásadní roli. Ochota narátora totiž úzce kooperuje s empatií, kterou jsme během našeho bádání a postupným komunikováním s narátory téměř „povinni“ prokazovat, s cílem rozmluvit narátora, vytvořit mu takové podmínky a prostředí pro příjemné vzpomínání. Píši „povinni“, za kterým se samozřejmě skrývá ochota, dobrovolnost a „oddanost“ tazatelů vlastnímu výzkumu. Jsou však známy i případy, kdy se přemotivovaní narátoři sami dořadovali nahrávání, nebyli spokojeni a posílali vlastní verze nahrávek, ze kterých bylo evidentní, že řtou svůj předem připravený text.

Nicméně pokud nebude narátor ochoten s námi rozhovor nahrát, pokud nebudeme dosti přesvědřiví, empatictí, může se stát, že z nahraných záznamů nebude použitelného

²²Welzer, H., Moller, S., Tschuggnall, K. "Můj děda nebyl nácek": Nacismus a holocaust v rodinné paměti, Argo, Praha 2010, s. 17-36.

nic, co bychom již dříve nevěděli a že skutečné „perly“ a důležité zažité okamžiky si nechá narátor pro sebe. Uškodí to tak výzkumu a zkoumaná událost už bude navždy ochuzena o tento jedinečný a nezapomenutelný pohled.

Předposlední limitou, o které zde chci napsat, je pokud se počet narátorů a pamětníků blíží pomalu k nule. Nemám na mysli paměť starších narátorů, ale prostý fakt, že v určitém věku každý z nás odchází na onen svět.

Stejně tak se může stát, že při zkoumání válečných událostí není již nikdo z pamětníků, narátorů mezi živými. Byť bychom je zmeškali o pár let, jejich svědectví může být neopakovatelné. I když jistě bude existovat spousta tištěných nebo psaných materiálů, nenahradí to hodnotu rozhovoru, ale o tom více mezi přednostmi použití metody OH.

Poslední ohrožení použití metody, více jak limitu, vidím v jejím neustálém vývoji. Dokud metoda a její zakotvení zůstane v „rukou“ odborníků, kteří nebudou myslet jen na vlastní obohacení, slávu a věčný „historický“ život, ale budou dbát zejména na rozvoj etických a právních norem, není se čeho obávat. V opačném případě se od metody začnou odvracet narátoři, badatelé a nakonec metoda ustoupí z vědecko-výzkumného povědomí.

2.1.2. Přednosti OH

Hlavní předností použití metody orální historie je bezesporu možnost participace výzkumníka, tazatele na vzniku nového historického pramene. Svými dotazy a znalostí zkoumané události udává badatel hloubku a rozsah nově se vytvářejícího pramene. Navíc výstupy z této činnosti pak mohou být využity pro jiné badatele v rámci jiných badatelských projektů.

Příkladem může být výzkum zaměřený na období „Vítězného února 1948“, kdy výzkumným záměrem bude získání informací ohledně převzetí moci Komunistickou stranou Československa. Současně ale tento pramen lze použít při jiných výzkumech, jako například běžný život v Československu po druhé světové válce, apod.

Nesmíme však zapomínat na metodiku vedení výzkumu a použití metody orální historie. Ve své podstatě i rozhovor o trvání deseti minut a čítající jen osm předem připravených otázek lze považovat za orálně historický výstup. Ovšem nemusí pak platit za plnohodnotný historický pramen.

Způsob vedení rozhovoru a zejména pak metodika vedení se plně promítne do kvality nově vzniklého pramene. Je totiž rozdíl, zdali se zeptáme narátora „Nenáviděl jste

za války Němce?“ nebo „Jaký vztah jste měl k německým obyvatelům?“. Vyvarování se navádějících otázek, nebo otázek, kde je narátor nucen odpovědět „ano“ nebo „ne“, pak tento pramen jednak ochuzují o možné vyprávění narátora a jednak z něj dělají pramen zkreslený subjektivním pohledem tazatele.

Další předností použití metody OH je rozmanitost jejího použití. Se všemi lidmi z různých oborů a specializací lze provádět orálně historický výzkum. Stejně tak neexistují ani události, o kterých by nešel nahrát zvukový záznam či natočit záznam obrazový. Nahrávání obrazového záznamu je velkým přínosem pro budoucí vznik historického pramene. Zaznameneáme kromě zvuku i jednotlivá gesta narátora. Jak ale odpověděl Alessandro Portelli na přednášce konané na FHS ve Vokovicích ve dnech 20.4. 2017²³ na otázku jestli pořizuje raději obrazový, nebo zvukový záznam: „*Mé schopnosti nejsou na takové úrovni, abych byl schopen pořádit kvalitní obrazový záznam. Někdo z Vás ano?*“ Tím dal jasně najevo, že i na kvalitě zpracování obrazového záznamu záleží, bez ohledu na to, jestli je to narátorům příjemné, nebo není.

Požadavky a nároky kladené na narátory prostřednictvím vyškolených tazatelů nebo zkušených badatelů jsou minimální a neexistuje až na pár výjimek věc, se kterou by jim badatel (tazatel) nedokázal pomoci či poradit. Nežádá se, aby se stával, že z plně pracovní vztah narátor – tazatel se po ukončení badatelského záměru stává vztah přátelský. Významnou roli v tom může hrát i role tazatele jako psychologa, vrby, kdy se narátor prostřednictvím svého vyprávění „smiřuje“ s minulostí, se svým chováním a činy. O to více je pak důležitá empatie tazatele stejně jako jeho schopnost neodsuzovat a nesoudit.

Výzkum a použití metody není nikterak omezeno. Ani věkově, ani genderově. Jednoduchost základních pravidel a pouček umožňuje použití metody i při rekonstrukci rodinné historie. Výstupem této metody ale není nahraný rozhovor ale zpracování tohoto rozhovoru. Samotným rozhovorem získáme pouze surová data, která je potřeba teprve roztřídit, seřadit, porovnat a interpretovat. Teprve potom vzniklý protokol, dokument, interpretaci lze použít jako nově vzniklý pramen OH výzkumu.

S tím však nemusí souhlasit každý výzkumník a není pak problém udělat si vlastní interpretaci na základě nahraného rozhovoru a protokolu, který postihuje všechny důležité okamžiky, které se udály během nahrávání jednotlivých rozhovorů.

²³Portelli, A.: Discovering oral history in Italian context, přednáška na FHS UK ve Vokovicích dne 20.4. 2017

2.1.3. Etický rozměr

I když se pole působnosti metody OH zdá velice široké, i zde existuje řada pravidel, kterými se musí každý výzkumník a badatel řídit. Oprostíme-li se od doporučených postupů a návodů nahrávání rozhovorů, postupů kontaktování se s narátory, zbývá nám zde velice důležitá oblast a tou oblastí je etický rozměr orálně historického výzkumu.

Během nahrávání rozhovorů, komunikace s narátory nebo natáčení videa by měl mít každý tazatel na paměti dodržování patřičných právních ustanovení a dodržování etického kodexu vydaným COHA. Klíčovými zákony jsou zákon č.101/2000 sb., o ochraně osobních údajů a zákon č.121/2000 sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů autorských, tzv. autorský zákon.

Cílem těchto právních úprav a etických kodexů je zabezpečit veškerým možným způsobem budoucí pokusy o zneužití zaznamenaných informací, dat. Zvláště dnes v prostředí rozvíjejících se informačních systémů a kybernetických aplikací si nemůže být nikdo jistý bezpečím dat uložených na nosičích připojených k celosvětové počítačové síti – internetu.

V praxi dodržování právních a etických norem znamená, maximální možná informovanost narátora badatelem o plánovaném výzkumu, jeho role v něm a možnosti ochrany nahraných rozhovorů, jejich autorizace a podobně. Podobné normy (etické i právní) platí i pro vztah badatel-veřejnost.

Značí to dodržovat vysokou úroveň zaznamenávání nahrávaných rozhovorů, archivovat, přesně a dle platných pravidel citovat, nesnažit se stát „bulvárním pisálkem“. Nedodržování výše zmíněných norem a doporučení vám může zavřít dveře k zajímavým rozhovorům, případně poškodit jméno instituce, která váš výzkum zaštiťuje a zkomplikovat tak další výzkumy pro budoucí badatele.

V nejhorší možné variantě pak zabráníte i nahráním zcela nových a ojedinělých příběhů díky jednomu neeticky se chovajícímu výzkumníkovi.

Legislativní rovina, kterou převážně reprezentuje zákon č. 101 a 121/2000 sb., je pevně daná právní linie, jejíž překročení může být trestáno. Proto jsou jednotlivé paragrafy zákona voleny tak, aby bylo vcelku jasné, co tím autor zákona zamýšlí.

Složitější situace ovšem nastává ve výkladu etických zásad používání metody OH. Při nahrávání rozhovorů nebo při práci s narátory jsem si pak několikrát kladl otázku, zdali to, co narátor vypráví, můžu doslova využít ke zpracování. Jak uvádět jména zainteresovaných, jak psát o politických názorech, zdali opravdu vypínat diktafon když o to narátor požádá, i když vím, že si toho nevšimne. Mnohdy se vyprávění o události roku

1942 dotklo členů širší rodiny a osočovalo je z kolaborace a viny na jejich smrti. Je pak správné o tom napsat? Pokud zvolím možnost pozměnit jméno a použiji pseudonym, zbavím se odpovědnosti dle legislativních pravidel. Ale logicky každému musí dojít, kdo tuto zprávu podal. Není proto etické takový zdroj informací použít a uvádět.

V konkrétní rovině se jednalo o osočení rodinného příslušníka ze vzdálenější Mikulovi rodiny, kdy dle názoru dotyčné narátorky byla rodina udána z toho důvodu, aby cihelna a veškerý majetek padl do rukou udavačky.

Obdobný případ byl i s dalším z narátorů, který obvinil obec, ve které žila jeho rodina z toho, že podporovala sledování jeho rodičů a vedla na ně zápisníky, ve kterém bylo kdy kam chodí a co dělají, kdo je navštěvuje a podobně. Nemůže jim zapomenout ani jejich „překabáčení“ po válce.

Jelikož metoda OH nehodnotí morální kvality narátorů, ani je nesoudí a ani tato problematika není cílem práce, nesluší se proto tyto skutečnosti hodnotit. Můžeme je pouze brát v úvahu a postavit je pak proti jiným informacím, nejlépe z jiných zdrojů.

2.2. Zkoumané historické období

Na soudobé dějiny a jejich vymezení můžeme nahlížet z různých úhlů pohledu. Můžeme je chápat jako události datující se od skončení druhé světové války až do současnosti, nebo události, ohraničené vědomím posledního žijícího pamětníka té doby. Stejně tak můžeme nahlížet i na vymezení zkoumaného období v diplomové práci. Ústředním motivem práce je nalezený pomník v Kladně – Krnčí, který připomíná událost z roku 1942, konkrétně 1. června.

Na tomto místě bylo popraveno šest českých vlastenců převážně za nepřátelství proti říši. Samotné zkoumání vzniku pomníku a událostí předcházející tragické události nás zavede až do předválečných dob, kdy se blíže seznamujeme se životem budoucích obětí. Proto dolní hranice zkoumaného období budou třicátá léta dvacátého století, kdy v jednotlivých rozhovorech rozkrýváme život a události předcházející popravě. Horní hranice zkoumaného období je současnost.

Dalo by se říci, že popravou by příběh mohl skončit, ale ústředním motivem je pomník, a ten byl postaven na místě až po válce. Dále se v práci zabývám i poválečným osudem pomníku a jednotlivých pozůstalých po obětech poprav. I v dnešní době je možno pozorovat změnu linie vnímání pietního místa v Kladně – Krnčí, a proto si mohu dovolit tvrdit, že zkoumané období končí v současnosti.

Odvažuji se i tvrdit, že pomník a připomínání tragické události z června roku 1942 bude žít i dále. Důvodem je znovuodhalení pomníku v červnu 2015 a díky výzkumu u příbuzných obětí i oživení a odhalení historie rodinným příslušníkům, kteří o rodinné historii neměli nejmenší potuchy.

Pro pochopení událostí z roku 1942 je potřeba nastínit kontext doby, která bezprostředně předcházela naší události.

Mnichovská dohoda z 30. září 1938 znamenala pro Československou republiku začátek konce. Musela na základě dokumentu podepsaného představiteli Francie, Velké Británie, Itálie a Německa postoupit své území Německu, ve svém důsledku pak i Polsku a Maďarsku. Necelý půl rok poté, 15. března 1939, porušilo Německo, Mnichovskou dohodu a vojensky se zmocnilo zbytku Československé republiky. Den před vstupem Německých vojsk vyhlásilo Slovensko samostatnost a založení tzv. Slovenského státu. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava byl do čela dosazen Emil Hácha, který byl již prezidentem republiky po „Mnichovu“. Role prezidenta byla spíše reprezentativní a čestná a skutečnou moc nad protektorátem měl Říšský protektor v Čechách a na Moravě.²⁴

Život v protektorátu nebyl jednoduchý. Společnost byla rozdělena dle důležitosti a požívání právní ochrany na tři skupiny. První, nejdůležitější, se všemi právy tvořili Němci. Další skupinu tvořili Češi a poslední Židé. Celou společností se pak neslo rozdělení do skupin odboje a kolaborace. Fakticky by vyplivalo, že pokud člověk nebyl ve skupině odboje, musel být ve skupině kolaborantů. S obdobným přístupem a příkladem se můžeme setkat i ve vnímání komunistického Československa, kdy kdo nebyl proti komunistickému zřízení, byl jeho příznivec. Ale stejně jako „papíroví“ příznivci v době komunistického Československa, tak i kolaborace v Protektorátu Čechy a Morava měla svá úskalí. O kolaboraci můžeme uvažovat jako o programové anebo vynucené. Vynucená kolaborace je dána vzorcem lidského chování a jeho hlavním cílem. Tím je přežití. Přežití vlastní, přežití rodiny a v konečném důsledku pak přežití celého národa. Nejlépe to vystihuje citát, který je připisován Adolfu Hitlerovi nebo Reinhardu Heydrichovi: „Češi jsou jako cyklisté, nahoře se krčí, dole šlapou.“ Taktiku přežití lze nejlépe ilustrovat politikou předsedy vlády generála Aloise Eliáše, který viděl ve vynucené kolaboraci způsob nejmenší možné riziko pro obyvatelstvo. Do roku 1940 se vláda domnívala, že dokáže hájit zájmy českého obyvatelstva, ale po dosazení zastupujícího říšského protektora se již tato snaha stala spíše formalitou. Oproti tomu, představitel programové kolaborace, který z přílnutí

²⁴ Kuklík, J., Němeček, J., Šebek, J.: Dlouhé stíny Mnichova: Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo. Praha: Auditorium, 2011. 390 s. ISBN 978-80-87284-18-6.

k nacistickému Německu chtěl profitovat, byl bývalý československý důstojník, plukovník, Emanuel Moravec. V této společnosti také neexistovala demokratická volba jednotlivce. Vše bylo podřízeno cíli nejvyššímu. Přežití. V zamyšlení nad kolaborací v době, kdyby se nesouhlas rovnal jisté perzekuci buď vlastní, nebo rodinné, je myšlenka vynucené kolaborace vcelku logická.²⁵

Armáda a jakákoliv firma či instituce, zastávající jasnou politickou i činnostní linii, chce po svých zaměstnancích jistou dávku loajality. Jsem voják, od 15 let vychovávaný v systému nadřízený – podřízený, plním a vydávám rozkazy. Pokud mi můj nadřízený vydá rozkaz, úkol, vydá nařízení se kterým vnitřně nesouhlasím, ale vím, že být v opozici se mi nevyplatí a jednotka, která rozkaz mým prostřednictvím bude plnit by byla potrestána, je pak souhlas a nadšení do plnění úkolu také takovou mojí malou kolaborací?

Život v Protektorátu se i přes existenci nacistické perzekuce, nucených prací a masového zatýkání nezastavil. Vznikly dvojjazyčné názvy ulic, zavedl se povinně německý jazyk ve školách a na úřadech, existovala pouze jedna politická strana a to Národní souručenství, potraviny byly pouze na lístkový příděl a podobně. Z každodenního života ale nevymizel sport, divadla, filmy. Filmová produkce z těchto let je zastoupena hlavně filmy Adiny Mandlové, Vlasty Buriana, Oldřicha Nového či Lídy Baarové.²⁶

Z hlediska soudobých dějin je celé téma popravu šesti obětí na vojenské střelnici v roce 1942 u Kladna poměrně okrajové. V tomto roce, kdy byl spáchán atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, bylo během období tzv. druhé heydrichiády popraveno přes tisíc osob. Většina poprav se uskutečnila na střelnici v pražských Kobylisích. Jelikož význam obětí, mezi kterými byl například předseda vlády, generál Alois Eliáš, spisovatel Vladislav Vančura, sportovec Evžen Rošický, skupina obyvatel z obce Lidice, vysoce převyšovala význam popravu šesti osob v Krncí, z nichž jeden byl teprve šestnáctiletý, a stará paní Mikulová byla invalidní.

Zároveň s příchodem Reinharda Heydricha do funkce, byl vyhlášen dne 28. září 1941 civilní výjimečný stav. „Zábavní místnosti“ českého obyvatelstva byly uzavírány v přesnou hodinu, zatím co pro německou zábavu žádná zavírací hodina neplatila. Češi tak přišli o možnost libovolného užívání hotelů, biografů, divadel. Právě těmito úvodními akty dal Heydrich najevo, co s národem zamýšlí. Dne 2. října pak představil svou vizi o

²⁵ Kokoška, S.: Odboj, kolaborace, přizpůsobení, ...: Několik poznámek k výzkumu české protektorátní společnosti. Stanislav Kokoška. In: Soudobé dějiny, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR č. 1-2 (2010), s. 9-30.

²⁶ Gebhart, J., Kuklík, J.: Dramatické i všední dny Protektorátu, Themis, Tiskárny MV, Praha, 1996, ISBN 80-85821-35-4

konečném řešení české otázky. Vyplývalo z ní, že po vítězném skončení války, nebude již český národ mít místo na mapě „Nové Evropy“. Do té doby ale potřeboval český národ na práci ve prospěch Třetí říše. Proto se snažil vytvořit takové podmínky, aby čeští pracovníci neměli důvod odporovat, bouřit se kazit tak pracovní výkony zejména ve zbrojním průmyslu. Aby zlomil odpor domácího odboje, nechal pro výstrahu zatknout generála Aloise Eliáše (27. září 1941), který byl ve funkci předsedy vlády a v rámci heydrichiády byl 19. června 1942 popraven. V polovině října 1941 pak na potupu češství učinil z budovy parlamentu Rudolfinu galerii německého umění, kde čelní místo zaujal umělec Adolf Hitler. Další událostí pak bylo odevzdání klíčů od korunovačních klenot svatovítské katedrály prezidentem Háchou. Metodu cukru a biče se pak snažil využít k získání sympatií českého dělnictva, kdy jim zvýšil přiděl tuků o 420 gramů. Tím se mimo železného pořádku nažil zavést i sociální spravedlnost pro pracující lid.²⁷

Neustále docházelo k zatýkání vysokého počtu osob, hlavně z řad inteligence. Odbojové organizace vědomy si těžkých chvil docházely s názorovou změnou, zejména politickou. Z tohoto stavu vznikla nutnost jednotného postupu jak komunistických tak nekomunistických odbojových organizací. Výsledkem byl bojkot protektorátních tiskovin od 14. září do 21. září 1941. Došlo k likvidaci Československé obce sokolské, protože podle strůjců nacistické okupační politiky byl právě Sokol hlavní nacionální českou organizací, která svou působností a vlivem daleko přesahuje statut tělovýchovné organizace.²⁸

Zajímavé však bylo pozorovat, jakým způsobem se vyvíjí vzpomínková kultura na místo poprav, od absolutního nezájmu, zapomenutí, do současné podoby připomínání si tragédii v pravidelných ročních intervalech. Stejně zajímavé bylo pozorovat a osudy pozůstalých a příbuzných po popravě a v době komunistického režimu.

Zapomenutý pomník v Krnčí u Kladna a vzdálenost příbuzných a pozůstalých od místa tragédie jen podtrhl přirozený zánik tohoto místa. Vzhledem podobné události, byť rozsáhlejšího charakteru, která se udála 10. června 1942 v nedalekých Lidicích, cca 10km vzdálených, byl veškerý budoucí zájem minimalizován. Stejný osud můžeme přiřknout nedalekým pomníkům v Kladně u Svatého Jána v Dubí, kde došlo v roce 1944, 12. září k usmrcení kolem 40 osob, kteří se skrývali během vyhlášeného leteckého poplachu

²⁷ Gebhart, J., Kuklík, J.:Dramatické i všední dny Protektorátu, Themis, Tiskárny MV, Praha, 1996, ISBN 80-85821-35-4, s. 190-195.

²⁸ Gebhart, J., Kuklík, J.:Dramatické i všední dny Protektorátu, Themis, Tiskárny MV, Praha, 1996, ISBN 80-85821-35-4, s. 196-206.

v blízkých lesích. Piloti bombardéru pravděpodobně z důvodu poruchy na letounu odhodili pumy do lesa v domnění, že se v něm nikdo nenachází.

Právě zastínění poprav v Krnčí tragédií v Lidicích vedla k odsunu exekuce českých vlastenců do pozadí. Okrajově se této události zabývali lokální autoři, kteří pouze vyčíslili počet obětí a stručně popsali důvody poprav.

Teprve až znovuobjevení pomníku v roce 2013 vedlo k rozsáhlejší badatelské činnosti v lokálních archivech a archivech státních. Z nich se pak mohl provést rekonstrukce děje i důvody poprav obětí.

Pokud jde o texty či články odborného charakteru, neobjevují se téměř vůbec. V jednom případě šlo o gymnazijní studentskou práci zaměřenou na popravu nejmladšího účastníka tragédie, Zdeňka Černého. Tato práce však nebyla nikdy dokončena.

Vzhledem k omezenému množství archivních pramenů k události v Krnčí v roce 1942 nezbylo nic jiného, než se vypravit cestou použití metody OH, kdy narátoři z řad pozůstalých a příbuzní vzpomínají na tuto smutnou událost.

Pokud se zaměříme na historiografii reflektující období 1939-1945, setkáme se v první řadě s díly mapující toto období ke konci čtyřicátých let. Jsou to díla zpravidla zaměřená na dějiny českého odboje a na represe vůči českému obyvatelstvu. V letech 1957-59 se historik Václav Král ve svém díle „Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích 1938-1945“ věnoval pozici českého dělnictva a českého průmyslu, avšak nedokázal překonat dobová ideologická východiska. Nadále se pak výzkum zaměřoval na český odboj, ale přibyla i témata mapující dějiny protektorátní správy²⁹, vývoj protektorátního tisku³⁰, problematiku českého fašismu³¹ či genocidu židů³². Jan Tesař se ve svých studiích pak dotkl otázek protektorátního veřejného mínění. Normalizační doba je pak charakterizována omezeným okruhem probádaných témat, ke kterým přibyla témata školství a byla prohloubena témata dějin průmyslových závodů, totálního nasazení a dalších rysů nacistické okupační politiky. V devadesátých letech se pak připojila témata městských dějin, studia židovské a romské problematiky v období protektorátu. Jako hlavní téma se pak ukázalo bádání v oblasti česko-německých vztahů s vústěním v poválečném odsunu Němců. V současnosti nejde nezmínit knihu z dílny Jana Gebharta a

²⁹ Viz např. Šisler, S.: Příspěvek k vývoji a organizaci okupační správy v českých zemích v letech 1939–1945. In: Sborník archivních prací, roč. 13, č. 2 (1963), s. 46–95.

³⁰ Viz např. Pasák, T.: Problematika protektorátního tisku a formování tzv. skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace. In: Příspěvky k dějinám KSČ, roč. 11, č. 1 (1967), s. 52–80.

³¹ Pasák, T.: Vývoj Vlajky v období okupace. In: Historie a vojenství, roč. 10, č. 5 (1966), s. 846–895.

³² Viz zejména Lagus, K., Polák, J.: Město za mřížemi. Praha, Baset 1964

Jana Kuklíka: Dramatické i všední dny Protektorátu, kde se věnují převážně politickým tématům.³³

2.1.1. Archivní možnosti

Okamžitě po vyčerpání nejjednodušších možností získání informací ke zkoumané události, a tou je internet, vedla další cesta do archivu. První zastávkou se stal Archiv bezpečnostních složek, sbírka bývalého Studijního ústavu ministerstva vnitra.

Po zadání klíčových slov se povedlo ve fondu č. 52 – Výpovědi zaměstnanců gestapa a SD, dohledat několik málo dokumentů zmiňující se o popravě a zatčení osob, vztahující se k události v Kladně – Krnčí. Informace byly ale velice povrchní. Díky dalším jménům, zejména jménům vyšetřovatelů, udavačů, spolupracovníku apod., která byla v jednotlivých dokumentech uvedena, se povedlo i v dalších fondech najít množství dalších informací. Zejména ve fondu 302 – Hlavní Správa Vojenské kontrarozvědky, 305 – Ústředna Státní bezpečnosti, 315 – Zemský odbor bezpečnosti II., 325 – Stíhání nacistických válečných zločinců, 2M – Odbor politického zpravodajství MV.

Kusé informace bylo potřeba zpracovat a vytvořit z nich ucelený obraz. K tomu pomohli i archivní zdroje z Národního archivu v Praze, Vojenského historického archivu, Archivu hlavního města Prahy a Moravského zemského archivu. Důležitou roli sehrály i archivy Státní okresní archiv Litoměřice, Archiv obce Brozany a Státní okresní archiv Rakovník, v jejichž sbírkách jsou dokumenty ke zkoumané události.

Jedná se převážně o archivy obcí, kde popravení měli bydliště, či zde bydleli jejich příbuzní. V jednom případě jsem narazil na skleněné kotoučky, připomínající fleše, které ale pro svou křehkost nemůžou být zapůjčeny. Navíc ABS nevlastní ani přístroj, na kterém by tyto kotoučky mohly být „přehrány“.³⁴

Pokud se jednalo o prameny pocházející z archivu bezpečnostních složek, jednalo se zejména o přepsané protokoly z výslechu s příslušníky kladenského Gestapa a ostatních zaměstnanců. Jelikož události popisované v protokolech jsou datované v rozmezí let 1945-1947, jedná se o vzpomínky „pachatelů“ 3-5 let staré. Navíc obvinění věděli, že pokud si „vzpomenou“ a do protokolu zaznamenají, co se skutečně stalo, komu uškodili, přiznají, že to byli právě oni, kdo mlže za smrt šesti českých obyvatel, hrozí jim trest smrti. Proto jejich výpovědi jsou, co se týče události v Krnčí, celkem strohé. Odkazují se zpravidla na

³³ Gebhart, J., Kuklík, J.: Dramatické i všední dny Protektorátu, Themis, Tiskárny MV, Praha, 1996, ISBN 80-85821-35-4

³⁴ Archiv bezpečnostních složek, Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-140-181: Popravčí čtyři, Praha, Tábor, Klatovy, Kolín, 6 osob v Krnčí u Kladna, Rodina Mikulova - dokumenty

jména těch nadřízených, kterým se podařilo uprchnout nebo zemřeli. Dále osočují již usvědčené české kolaboranty a udavače z účasti na smrti oněch padlých vlastenců.

Z tohoto důvodu je pak velice těžké posbírat kousíčky či útržky z jednotlivých protokolů a poskládat mozaiku události. Navíc musíme brát v úvahu uplynulou dobu od popravy a snahu zachránit si vlastní život tím, že vinu za smrt lidí svedu na své bývalé kolegy a nadřízené.

Prameny uložené v archivech, které reflektují událost v Krnčí nejsou nikdy monotematické. Tím mám na mysli, že se nikdy nezaměřují pouze na popravu. Popis popravy a události, které tomu předcházeli, jsou mnohdy potlačeny detailním vyprávěním o 10. červnu 1942, kdy došlo k vypálení obce Lidice. V protokolech si obvinění detailně vybavují počty vojáků, odnášené věci, časový harmonogram a hlavně výčet přítomných zaměstnanců kladenského Gestapa.

Jelikož se pak Lidice staly symbolem národního utrpení, nebylo potřeba se podrobněji vracet k jiným zločinům. Proto ani vyslýchající nenaléhal na doplnění částí výpovědi o popravě v Krnčí.

V květnu 1945 již všichni věděli, jak válka skončí. Výpovědi aktérů popravy a dalšího nelidského běsnění se pak proměnilo spíše ve snahu popsat skutkovou podstatu zločinu a sebe vyobrazit jako oběť. Zpravidla oběť systému, poukázat na to, že se sám obžalovaný bál cokoliv konat pro dobro mučených, aby se sám nestal jedním z nich. Předkládají pak celou řadu ústupků, které udělali, proti svým nadřízeným. Spatřili v tom totiž jedinou cestu, která neznamena smrt.³⁵

Pokud budeme hovořit o relevanci zdrojů, nic mě nepřesvědčilo o tom, že by se těmto pramenům nedalo věřit. Vystavíme li každý z těchto pramenů kritickému myšlení, lze těmto pramenům věřit. Nevýhodou je pouze jejich střídmost, v některých případech obecnost a někdy se v nich opakují stále stejné informace.

Bez těchto pramenů, které posloužily jako konstrukce budovy, by nebylo možné osadit do této konstrukce okna a dveře, které jsme získali metodou OH od pamětníků, pozůstalých a příbuzných. Mnohdy si totiž narátoři nebyli vědomi jakou shodou okolností byly oběti dohnány až ke kůlům na popravišti.

³⁵ Welzer, H., Moller, S., Tschuggnall, K. "Můj děda nebyl nácek": Nacismus a holocaust v rodinné paměti, Argo, Praha 2010

2.1.2. Tisk

Při pátrání po zmínkách o události v Krnčí v roce 1942 jsem předpokládal, že se mi podaří najít zmínku o popravě v nějakém dobovém tisku, popřípadě v tisku, který se začal vydávat bezprostředně po válce.

Archiválie periodik, vycházejícím na území Kladenska jsou ve sbírkách několika institucí. V kladenské knihovně, Národní knihovně v Praze, Knihovně národního muzea, Státním oblastním archivu v Kladně.³⁶

Vydávání tisku bylo v „první“ republice upraveno rakouským tiskovým zákonem číslo 6 z roku 1863, který platil až do roku 1950, a tzv. malým tiskovým zákonem číslo 125 z roku 1933. Po vyhlášení mobilizace v roce 1938 byla zákonem číslo 131 z téhož roku zřízena Ústřední cenzurní komise, která dbala na dodržování § 125³⁷, který upravoval cenzuru. Platnost tohoto zákona pak byla v roce 1939 prodloužena a posloužil pak nacistům jako záminka pro pokračující cenzuru.

Dne 4. dubna 1939 se prezident Hácha sešel s delegací Národního svazu novinářů, která prosazovala novou linii v tisku. Delegaci vedl R. Halík (Venkov), dále v ní byli V. Holeček (Národní listy), J. Kladiva (Lidové noviny), J. Křemen (České slovo), A. Roček (Národní politika) a J. Scheinost (Lidové listy). Delegace složila prezidentovi slib, že bude sloužit blahu vlasti a bude se snažit o zachování a pěstování úcty k německému národu. Hácha vyslovil doporučení, aby v tisku zdůrazňováno to co může český život povznést.³⁸

Počet vydávaných titulů českého tisku se tak během okupace neustále zužoval. Toto ovšem neplatilo pro periodika a deníky, které plnili pokyny protektorátních úřadů. Týkalo se to převážně zájmových a odborných časopisů. Wolfram von Wolmar³⁹ sám konstatoval, že v protektorátu vychází mnoho zbytečných tiskovin⁴⁰, a zdůraznil, že český tisk by se měl plně dát do služeb nacistické ideologie.⁴¹

Od roku 1941 byl zmenšen rozsah tisku časopisů v reakci na nedostatek kvalitního papíru. Od května 1941 byly zastaveny Národní listy, Expres, Pražský list, Telegraf, Moravská orlice a Národní noviny.⁴⁹ Většina časopisů za okupace zanikla, několik nových

³⁶ Kučerová, V., Dvořáková, L.: Soupis periodik vydávaných ve středních Čechách (kromě Prahy) v letech 1850-1945. Kladno: Státní vědecká knihovna, 1994, 264 s. 59

³⁷ Dějiny tisku, Dokumenty a studie k dějinám českých a slovenských médií, dostupné online: <http://www.koncelik.eu/zakon-131-1936-obrana-statu/> staženo dne 20.10. 2017.

³⁸ Končelík J. Kopplová B., Kryšpínová J.: Český tisk pod vládou Wolfganga Wolmara. Praha 2003, s. 469.

³⁹ Příslušník SS, vedoucí skupiny Tisk do října 1943.

⁴⁰ Končelík, J., Večeřa, P., Orság, P.: Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál, 2010. 344 s. ISBN 978-80-7367-698-8.

⁴¹ Pasák T.: Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích v letech 1939-1945 Praha 1980, s. 63.

časopisů co vzniklo, bylo poplatné stávajícímu režimu. Reprezentoval je například Mladý svět, Zteč (list Moravcova Kuratoria), Řád (vydával ho katolický Vyšehrad).⁴²

Od srpna 1944 došlo k dalšímu rušení novin. Pro nedostatek papíru byly zastaveny deníky Národní střed, A-Zet, Český deník, Večer, Moravské slovo a Národní práce.⁴³ V roce 1945 se projevoval značný nedostatek surovin a denní tisk vycházel pouze o dvou stranách. Na konci války vychází z denních listů jen 11 titulů: Lidové listy, Lidový deník, Národní práce, Národní politika, Národní střed, Polední list, Večerní české slovo, Venkov, Lidové noviny, Moravské noviny a Nová doba.⁴⁴

Na území Kladenska vycházel Věstník Sokolské župy budečské (1902–1941) V letech 1932–1942 však většího významu dosáhl v Kročehlavech vycházející Samostatný baráčník.⁴⁵

Po ukončení války se na krátký čas obnovují periodika sociální demokracie s názvem Nové proudy a národních socialistů Kladenský týden. Ukončení vydávání je spojeno s dynamickými politickými změnami v roce 1946 a 1948 tzn. nástupem komunistů k vládě. Krátce vychází mezi lety 1945-1946 Zpravodaj Sokola, a časopisy Oheň (Pražská železářská společnost) a Havíř černého Kladenska pro doly Max a Mayrau. Situace po roce 1948 je spíše odrazem politického vývoje v republice. Udržují se jen dělnické tituly Kladenský kovák a Kahan. Poměrně důležitou pozici si držela také Kladenská záře. Jediným politickým listem zůstávala až do roku 1989 Svoboda, který vydává orgán střeďočeského krajského výboru KSČ.⁴⁶

V uvedených tiskovinách se mi podařilo najít zmínku jen v Lidových novinách z 3. května 1942.⁴⁷ V krátkém sloupku je seznam osmnácti osob, které byly popraveny rozhodnutím stanného soudu v Praze. Tím zmínka v tisku končí.

Odlišnější situace nastala až po znovuobjevení pomníku organizací ČSBS OV Kladno, dnes Spolek pro zachování odkazu českého odboje. Díky jejich snaze byl pomník

⁴² Dolejší V.: Noviny a novináři. Praha 1963, s. 371.

⁴³ Jílek V.: dějiny československé žurnalistiky od svého počátku do roku 1945. Olomouc 2002, str. 26.

⁴⁴ Beránková M., Křivánková A., Ruttka F.: Český a slovenský tisk v letech 1918 - 1944. Praha 1988, s. 239.

⁴⁵ Doležal, O.: Kročehlavy ve stínu Kladna. In Kladno Záporno, roč. 3, č. 5. Kladno : o. s. Kladno Záporno, 2008. ISSN 1802–1530, s. 52–53

⁴⁶ Dvořáková, L., Kučerová, V.: Soupis periodik vydávaných ve středních Čechách (kromě Prahy) v letech 1850–1945. Kladno: Státní vědecká knihovna v Kladně, 1994. ISBN 80–85191–14–8, 246 s.

⁴⁷ ČTK, Rozsudky stanného soudu v Praze, Lidové noviny, Lidová tiskárna v Brně, 1942, číslo 277, 1. strana, dostupné online: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:f7ed8e70-737d-11dd-891d-000d606f5dc6?page=uuid:08c06c50-7017-11dd-b9d5-000d606f5dc6>, staženo dne 18.10. 2018

popraveným obnoven a i publikovány články o jednotlivých obětech. Výjimečně v člancích vyšly i dobové fotografie.⁴⁸

Nejčtenější zastoupení informací o popravě v roce 1942 je bezesporu v měsíčníku vydávaného Českým svazem bojovníků za svobodu OV Kladno, tzv. zpravodaj. Dnes již toto periodikum vydává Spolek pro zachování odkazu českého odboje. V tomto měsíčníku pak byly uveřejňovány informace, pocházející z výzkumu, který vedla předsedkyně Mgr. et. Mgr. Gabriela Havlůjová.⁴⁹

⁴⁸ ČSBS, Zpravodaj základní organizace Kladno a Slaný, Point4me.cz, Červen 2015, číslo 6, ročník 3, s. 4-5.

⁴⁹Zpravodaj spolku, dostupný online na:<http://spolekodboje.cz/zpravodaj/>, staženo dne 13. 5. 2017

3. Praktická část

3.1. Událost z 1. června 1942

Situace v první polovině roku 1942 nebyla pro české obyvatelstvo jednoduchá. Německá armáda v roce 1942 úspěšně útočí na východní frontě, Reinhard Heydrich pevně svírá Protektorát ve svých rukách. V Libochovicích, které patřily pod kontrolu kladenského gestapa, se v místní sklárně, ustavila nová ilegální organizace komunistické strany, do jejíhož vedení byl zvolen Václav Vyšata z Evaně. Ve městě fungovala i buňka Obrany národa, jejímž velitelem byl kapitán Reš. Někteří členové obou organizací o sobě věděli a dokonce spolu i spolupracovali. Dne 4. ledna 1942 začalo zatýkání ve velkém. Bylo zatčeno pět občanů a zatýkání pokračovalo i dále. Do 11. dubna bylo zatčeno přes padesát obyvatel Libochovic a přilehlých vesnic. Mezi zatčenými a následně uvězněnými na Kladenském gestapu byl i František Kalaš, který spolupracoval s Josefem Heřmanským. Zatčení byly konfrontování se svými spolupracovníky a rodinnými příslušníky. Vše probíhalo pod dozorem Oskara Felkla a jeho pobočnicka Rudolfa Vlčka, oba byli zaměstnanci gestapa. V konečném součtu se jich v zaplněné kladenské sokolovně, kam byli všichni převáženi, sešlo na sto šedesát. Osud těchto zatčených a vězněných, převážně obviněných z rozšiřování nelegálních tiskovin a členství v odboji, zpečetil atentát na Reinharda Heydricha. Již 31. května 1942 byli na střelnici v Kobylisích popraveni zastřelením první ze zatčených. Ve většině případů se popravení ani nemohli rozloučit se svou rodinou a nejbližšími. Smrt blízkých jim pak byla oznámena s několikadenním zpožděním. Vrcholem tohoto běsnění a „odplaty“ za atentát bylo vypálení obce Lidice dne 10. června 1942.⁵⁰

Smutné pondělní ráno, kdy bylo dopraveno šest osob z Kladenské úřadovny gestapa nákladním vozem do areálu vojenské střelnice Kladno – Krnčí, se začal psát příběh tohoto pietního místa. Na místě, dnes již velice obtížně rozpoznatelné střelnice, byly připraveny kůly, ke kterým byli postupně všichni odsouzení na smrt připoutáni. Následovalo několik rychlých povelů popravčí četě, a ranní ticho přerušila salva výstřelů. K zemi padli všichni mrtvi. Poté byli na neoznačeném místě opodál pochováni do společného hrobu. Zde jejich těla spočinula na dlouhé tři roky. Jednomu z popravených byly sundány boty jedním z dohlížejících příslušníků gestapa a ukradeny.⁵¹

⁵⁰ Kyncl, V.: Lidice: Zrození symbolu, Praha, Academia 2015, 601s., ISBN 978-80-200-2482-4

⁵¹ Archiv bezpečnostních složek, Fond 52 Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, 52-1-86 Felkl Oskar

Popravčí četa čítala osmnáct mužů z řad kladenského gestapa Shupo, přítomen popravě byl i sám velitel gestapa, Harald Wiesmann, který četl rozsudky odsouzeným. Popravy se účastnil i český lékař, kolaborující s nacisty, František Sladký, který v Krnčí prohlédl a zapsal do protokolu zdravotní stav vybraných osob k popravám. Osmnácti ranami z pušek byl ukončen první červnový den roku 1942 život šesti osob – a do hromadného hrobu na stejném místě byla uložena všechna těla. Po třech letech, dne 1. června 1945, podle informací kladenského hajného, byl hromadný hrob objeven a ostatky Mikulových, Heřmanské a Černého byly převezeny do rodinných hrobek v místě bydliště příbuzných.⁵²

Neméně zajímavě líčí událost Adolf Branald ve svém románu *Dva muži v jedné válce*.⁵³ Na přeepsaném úryvku z knihy Adolfa Branalda, který je k dispozici v příloze diplomové práce, vidíme, že pro svůj román dokázal poutavě propojit fakta s prvky beletrie. Výsledek je více než čtivý. Škoda však, že v knize „Dva muži v jedné válce“, kde Branald proti sobě postavil (stejně jako tomu bylo ve skutečnosti) dvě výrazné postavy Kladna, velitele kladenského gestapa Haralda Wiesmanna a dnes už zapomenutého komunistického odbojáře Josefa Škachu (v románu mu dal autor jméno Josef Pryl), kdy próza střídavě sleduje životní osudy obou protagonistů tragického (a drastického) příběhu, který v první části vrcholí vypálením obce Lidice a v druhé dramatickým lovem na lidskou zrůdu, a dokumentární formou, avšak v rámci románového žánru, zaznamenává obě životní cesty, pátral po rodinném zázemí, sledoval vlastní osobnostní vývoj, „byl“ při nabývání zkušeností a vlivů, jež se vrývají do charakteru osobnosti, nezaznamenal Branald použité zdroje.⁵⁴

3.2. Vývoj událostí po popravě

Bezprostředně po popravě bylo rozhodnuto, že nikdo z funkcionářů gestapa neprozradí místo hromadného hrobu. Nejbližším pozůstalým bylo oznámeno pouze vykonání trestu a důvod za co byli odsouzeni. V případě mladého Zdeňka Černého to bylo za schvalování atentátu na Heydricha a vybízení k podporování pachatele, v případě rodiny

⁵² Eichinger, Z.: *Vzpomínky na minulost*, Věstník Muzejního spolku královského města Rakovníka, Rakovník 1996, str. 19-20.

⁵³ Branald, A.: *Dva muži v jedné válce*, Praha 1979, s. 126-131.

⁵⁴ Baďura, F.: *Kladno literární*, Fantova stránka, *Dva muži v jedné válce*, dostupné online: <http://www.fantovastranka.estranky.cz/clanky/kladno-literarni/adolf-branald---dva-muzi-v-jedne-valce.html>, staženo dne 20.4. 2017.

Mikulových a Marie Heřmanské za poskytování úkrytu osobám říši nepřátelským a udržování s nimi spojení.⁵⁵

Jelikož po smrti Marie Heřmanské zůstali dva synové (otec Josef Heřmanský popraven 2. července 1942 v Praze Kobylisích), vzala si děti do své péče babička, poloviční Němka. Matka Zdeňka Černého byla rozvedena, a zůstala spolu se svým druhým synem. O zbytku rodiny Mikulových není nic známo.⁵⁶

Po skončení druhé světové války a zatčením kladenských příslušníků gestapa došlo i k vyzrazení hromadného hrobu popravených. Následně byl hrob odkryt a těla obětí převezena k důstojnému pohřbení. Zdeněk Černý do Rakovníka, Marie Heřmanská do Doksan a rodina Mikulových do Brozan.⁵⁷

Pohřby obětí byly pompézní, jelikož jejich smrt byla spojována s komunistickým odbojem. Účet za obřad si však každá rodina musela zaplatit sama.⁵⁸ Krátce po exhumaci a pohřbení ostatků byl na místě společného hrobu vystavěn žulový pomník. V něm vytesán text: Na paměť zde popraveným obětem německého fašismu v roce 1939-1945. Jelikož nikdo z popravených nepocházel z Kladna ani okolí, pomník brzy zpustl a vytratil se z myslí lidí. Pozemek, na kterém se pomník nachází, patří dle katastru nemovitostí Benediktinskému arcidiecézi sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Praze - Břevnově, Markétská 1/28, Břevnov, 16900 Praha 6.⁵⁹ Při vyžádání povolení k renovaci pomníku, který je umístěn na jejich pozemku, byli tímto výskytem překvapeni. Nebyli si vědomi, že by nějaký pomník na jejich pozemku byl. Po zjištění, že od nich nepotřebujeme žádné finanční prostředky, ochotně souhlasili s pracemi na pomníku.

Při hledání informací o samotném pomníku jsem oslovil pracovníci kladenského archivu, PaedDr. Irenu Veverkovou⁶⁰, a prostřednictvím Mgr. Havlůjové požádal o zjištění podrobností k výstavbě pomníku v Krnčí. Jelikož se v kladenském archivu nepodařilo dohledat žádné relevantní informace, byla oslovena Mgr. Květa Hrnčířová ze Státního oblastního archivu v Praze.⁶¹ Výsledek byl stejný. V archivu se nenacházejí informace o popravě v červnu 1942, ani informace o následné exhumaci těl v roce 1945.

⁵⁵ Rozhovor vedený s Marií Koudelkovou, dne 12.11. 2016. Uloženo v soukromém archivu T. Ševčíka.

⁵⁶ Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9.10. 2014. Uloženo v soukromém archivu T. Ševčíka.

⁵⁷ Rozhovor vedený s Václavem Haklem, dne 7.11. 2014. Uloženo v soukromém archivu T. Ševčíka.

⁵⁸ Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9.10. 2014. Uloženo v soukromém archivu T. Ševčíka.

⁵⁹ Český úřad zeměměřičský a katastrální, dostupné online: <http://www.cuzk.cz>, staženo dne 15.1. 2016

⁶⁰ Veverková Irena, Státní okresní archiv Kladno, dostupné online: <http://portaro.eu/soakl/authorities/23798>, staženo dne 13.10. 2017.

⁶¹ Hrnčířová Květa, Státní oblastní archiv Praha, dostupné online: <http://portaro.eu/soapcentral/authorities/113162>, staženo dne 13.10. 2017.

3.3. Pomník jako nositel paměti

Paměti jako nositelem společenských významů se již v první polovině 20. století zabýval francouzský sociolog a antropolog Maurice Halbwachs, který zavedl pojem „kolektivní paměť“ v protikladu k „paměti individuální“. Kolektivní paměť sociálních skupin se podle Halbwachse zachovává a šíří jejich vzájemnou komunikací.⁶²

Prvotní nástroje „kolektivní paměti“⁶³ představuje „orální tradice“, například lidová slovesnost.⁶⁴ Sdílení daných, „lidsky“ exponovaných momentů, motivuje společenské vyrovnávání s vlastní minulostí, které probíhá v čase, je integrováno formativním procesem retrospektivního zhodnocení, nazírajícího minulost v kontextu současné sociální strategie.⁶⁵

Charakter uskutečněného vzpomínání je zároveň utvářen procesem výběru podstatných událostí, např. společensko-politických, v jehož rámci dochází k určitému, často účelovému faktografickému zkreslení. Evokace vzpomínek tak úzce determinuje společenské bytí, které si jejím prostřednictvím organizuje vlastní tradice. Dokladem mohou být různé přechodné vlny zájmu o stavění pomníků určitým osobnostem, které podmiňuje nejen dobová ideologie nebo aktuální móda, ale i jakýsi okamžik „zlomu“, kdy se jejich společenské působení stává tradicí čili folklórem dané oblasti. Například symbol demokracie v pomníkovém úzu lze ztotožnit s osobou prvního prezidenta Československa Tomášem G. Masarykem.⁶⁶

V každé kultuře existuje množství způsobů, jak si uchovat vzpomínku na konkrétní událost nebo osobnost. Ani naše kultura, náš národ se nevyhnula jednomu ze způsobů uchování této vzpomínky. Vystavění pomníku nebo památníku na určitém místě z určitého důvodu je poměrně častou událostí. Konec druhé světové války znamenal boom ve zřizování pomníků a památníků. Bylo zapotřebí oslavit konec války, hrdinou Rudou armádu, armádu Spojených států, naše vojáky v zahraničních armádách, ale i připomenout si oběti, padlé vojáky, umučené a zavražděné.

⁶² Halbwachs, M.: Kolektivní paměť, kritické vydání připravené Gérardem Namerem za spolupráce Marie Jaissonové, přeložil Yasar Abu Ghosh a kol., Praha, Sociologické nakladatelství 2009, 290 stran, ISBN 978-80-7419-016-2, str. 65-70.

⁶³ Halbwachs, M.: Kolektivní paměť, kritické vydání připravené Gérardem Namerem za spolupráce Marie Jaissonové, přeložil Yasar Abu Ghosh a kol., Praha, Sociologické nakladatelství 2009, 290 stran, ISBN 978-80-7419-016-2.

⁶⁴ LeGoff, J.: Paměť a dějiny, Vyd. 1. Praha: Argo, 2007. 264 s., ISBN:978-80-7203-862-6

⁶⁵ Hlavačka, M., Marès, A., Pokorná, M., a kol.: Paměť míst, událostí a osobností: Historie jako identita a manipulace. Historický ústav, Praha, 2011, 665 s.

⁶⁶ Soušková, S.: Společenské funkce pomníků, časopis Kultura, umění a výchova, Univerzita Palackého v Olomouci, číslo 1/2015, ISSN 2336-1824

Události z 1. června 1942 kdy bylo v Kladně – Krnčí popraveno šest osob, je nutné si připomínat. Jako důkaz nacistické zločiny, jako příklad potlačení lidskosti. Proto i na místě popravky vznikl pomník. Pomník jako připomínka té tragické události. Připomínka toho, co bychom již nikdy neměli dopustit.

Ruku v ruce jde se vzpomínkou i paměť. Paměť onoho místa. Paměť, která se vlivem politických režimů mění a ohýbá. Paměť, která je vykládána v návaznosti na vykladačích historie. Proto je potřeba nezaujatých historiků, objektivních studií a navrácení pomníkům jejich skutečný účel a paměť.

Jedním z děl mapujícím tzv. vzpomínkovou kulturu je dílo Zdeňka Hojdy a Jiřího Pokorného, *Pomníky a zapomníky*.⁶⁷ Poukazují na přirozený vývoj pomníkové kultury od soch slavných vojevůdců a různých staveb, chrámů, až po současné pamětní desky umístované nad vchody domů, ve kterých bydleli významní političtí činitelé, odbojáři a podobně. Nejprve ale byl pomník symbolem slávy a moci, který byl předkládán veřejnosti a ukotvoval tak veřejné myšlení a smýšlení. Později v 19. století s modernizací měst se vyzdvihl „umělecko-architektonická“ význam pomníků, kdy s nimi začalo být kalkulováno jako s organizačními prvky prostoru. S velkým rozvojem měst však přišel i problém opačný. Občas se z důvodu rozšíření města, plynulosti dopravě, muselo přejít i ke zbourání pomníku.⁶⁸

Nejdůležitější funkcí pomníků je z mého hlediska funkce orientační. Nejedná se o orientaci v prostoru, ale o orientaci v čase a dějinách. Kromě orientace pak má pomník usnadnit výklad dějin, potvrdit zakořeněné tradice a předat je masám následovníků. Pomníkem se pak společnost snaží udělat tlustou čárou za minulostí a shrnout ji do jednoho, umělecky ztvárněného vyobrazení. Pokud možno eliminovat rozdílný výklad dějin, dát návod na chápání minulosti a sjednotit rodinou paměť. Hrozí ale riziko, že po uplynutí období, ve kterých se společnost snažila chápat svou minulost jedním způsobem skončí, a nová nastupující elita bude chtít „svoji“ minulost. Dojde k boření pomníků a přemazávání minulosti.

Někdy není ani jednoznačné, co chtěl autor pomníku vyobrazit. Nastávají pak dohady a spory, ale pomník se také může stát universálním. Diskuse o významu pomníku, o tom co zobrazuje, nebo měl zobrazovat je pak to nejvděčnější, s čím se můžeme dnes

⁶⁷ Hojda, Z., Pokorný, J.: *Pomníky a zapomníky*, Paseka, Praha a Litomyšl, 1996, 280s, ISBN 80-7185-050-0.

⁶⁸ Hojda, Z., Pokorný, J.: *Pomníky a zapomníky*, Paseka, Praha a Litomyšl, 1996, 280s, ISBN 80-7185-050-0, s. 15-16.

setkat. Protože diskuse nad současností, různorodost názorů a pohledů, nás může dovést k závěrům, které se budou více blížit skutečnosti a nebudou založené jen na našem subjektivním pohledu na svět a dějinné události.

Mrtvým a zapomenutým pomníkem se pak stává ten, který u společnosti nebude vzbuzovat kladné, ani záporné ohlasy. Přestal plnit svou funkci a jak píše autoři, stává se z něj zapomník.⁶⁹

Po přečtení knihy *Naše české minulosti* od Kamila Činátla⁷⁰ jsem nabyl dojmu, že jako pomník můžou posloužit i určitá místa paměti. A místa paměti zase můžeme pojmut jako hmotná a nehmotná. Jako hmotná místa paměti poslouží například zbytky prvorepublikového opevnění z let 1935-1938. Dalším příkladem může být malebná krajina kolem Babiččina údolí poblíž Ratibořic. Nestojí zde žádný pomník, ale místo díky své historii a především knize Boženy Němcové tak působí. Jako nehmotná místa paměti bych uvedl celou řadu seriálů, které se staly kultovními záležitostmi. Například seriál *Vyprávěj* či detektivní seriál *30 případů majora Zemana*. Ze zpracování a reakcí na tyto seriály je vidět jakým způsobem Češi na tuto dobu vzpomínají, jak se jí snaží předávat dalším generacím. Paralelně zde můžeme vidět požadavky, kvůli kterým stavíme pomníky, či diskuse, které jsou vyvolávány.⁷¹

3.3.1. Cesta k odhalení minulosti

Zájem o historii a členství ve Svazu bojovníků za svobodu se stalo předpokladem k znovunalezení pomníku obětí fašismu a odhalení příběhu popravených. Dnes již odbočka Svazu bojovníků za svobodu v Kladně neexistuje a nástupnickou organizací se stal Spolek pro zachování odkazu českého odboje.⁷² Při jedné schůzi organizace v roce 2013 se jeden ze členů zmínil, že našel neudržovaný a zarostlý pomník kousek od policejní střelnice Vinařice. Na pomníku jsou vidět stopy po strhnuté pamětní desce a počet rostlin, které téměř pomník zakrývají, svědčí o jeho neudržovaném stavu. Několik dní po zprávě od člena organizace jsem se spolu s předsedkyní vydal na obhlídku pomníku. Ten se nám po nějaké době podařilo objevit. Vedla k němu dlouhá lesní cesta, ze které bylo nutno

⁶⁹ Hojda, Z., Pokorný, J.: *Pomníky a zapomínky*, Paseka, Praha a Litomyšl, 1996, 280s, ISBN 80-7185-050-0, s. 17-21

⁷⁰ Činátl, K.: *Naše české minulosti aneb jak vzpomínáme*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2014, 363s., ISBN 978-80-7422-291-7

⁷¹ Činátl, K.: *Naše české minulosti aneb jak vzpomínáme*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2014, 363s., ISBN 978-80-7422-291-7, s. 171-203 a

⁷² Spolek pro zachování odkazu českého odboje, dostupné online: <http://spolekodboje.cz>, staženo dne 19.12.2017

v pravý čas odbočit na nepoužívanou, téměř zarostlou stezku. Cesta byla místy celá pod vodou a mírný příkrý sráz, po kterém cesta vedla, jen podtrhl, s jakou obtíží se lze k pomníku dostat. Je ještě jedna cesta, která je mnohem pohodlnější a po které můžeme k pomníku dojet i automobilem. Tato cesta, asfaltová komunikace, je ale příjezdová cesta ke střelnici, která bývá pravidelně uzavřena závorou z důvodu ostrých střelb. Samotný pomník se pak nachází v dolíku, po levé straně pokud přicházíte od Kladna, a ne od střelnice ve Vinařicích. Červené zábradlí, které dříve lemovalo a vytyčovalo pietní území bylo rozpadlé a některé prvky již zarostlé v zemi. Mechová pokrývka pomníku poskytovala místu paměti přirozené maskování. Stromky a keře v blízkosti místa významně přerostly pomník a činili ho téměř neviditelným. Po kontrole stavu pomníku a zjištění majitele pozemku, byla vypsána pracovní brigáda. Na tuto brigádu se přihlásilo 14 členů i příznivců organizace. Během dopoledne pak pomník znovu „ožil“. Vysoké porosty lemující pomník byly odstraněny, zbytky zábradlí vytrženy ze země a odvezeny do sběrný surovin, přístupový chodníček k pomníku nabílen, mech oškrabán a před pomníkem vysazeny rostlinky.

Po této částečné renovaci pomníku a okolí, přečetl bratr (br.) Petr Hroník ukázkou z knihy Jaroslava Vykouka, *Kladenský tulák*⁷³, ze které stručně popsal, co se zde událo. Stručný odstavec z publikace shrnul události 1. června 1942, kdy zde bylo šest osob popraveno příslušníky kladenského gestapa. Zazněla jména padlých. Zdeněk Černý (*1925), Josef Mikula (*1871), Terezie Mikulová (*1868), Josef Mikula (*1907), Blažena Mikulová (*1905) a Marie Heřmanská (*1908).

Povrchní informace o pomníku a obětech nacistické zvěle mi nestačila. Z obyčejného pomníku se totiž stal „můj“ pomník. Několikrát jsem k pomníku zašel sám, abych se přesvědčil, zda naší práci někdo cíleně neničí. Vyrobil jsem nástěnku se stručnou informací o události, pamětní knihu a opečovával rostlinky. Nástěnka za pár dní zmizela stejně jako pamětní kniha. Jen svíčky, co jsem schoval do „koruny“ menšího stromku tam zůstaly. Neklesaje na mysl a duchu jsem se chtěl o pozadí mého pomníku dozvědět co nejvíce. Velice mi při této touze po vědění pomohla předsedkyně organizace. Díky jejím velkým zkušenostem na poli historie, my byla nápomocná při sběru informací o celé události z června 1942. Sama se pak zasloužila o výrobu a osazení nové pamětní desky, která dnes zdobí pomník.

⁷³ Vykouk, J.: *Kladenský tulák*, Město Kladno, Kladno 2009, str. 93-95

Mnozí si mohou lámat hlavu s tím, proč zrovna obnovovat nějaký zapomenutý pomník v lese, kam nikdo nechodí? Odpověď je prostá. Jsou události na které by se nemělo zapomínat nikdy. Jednou z nich je i válka. Čím více času uplynulo od konce války, tím méně si lidé uvědomují, jaké hrůzy přinesla. I kdyby pomník byl na nejvyšším bodě naší krásné republiky, nebo na jejím nejhlubším místě, i kdyby připomenutí si této události dovedlo jednoho jediného člověka k zamyšlení, pomník účel splnil.

Při zadání různých kombinací hesel, vztahujících se k oné tragédii, mi internet, kromě informací o Zdeňku Černém, moc nepomohl. Informace, které webové rozhraní poskytlo, jen stručně popsalo onu událost, tak jak bylo uvedeno v knize Kladenský tulák⁷⁴. Nejdůležitějším vodítkem v pátrání po celém příběhu a po možných pozůstalých či pamětnících byla jména. Neméně důležitou ale tím největším triumfem byla jména obcí, odkud byli oběti německého bezpráví odvezeni do Kladna k vykonání rozsudku. U Zdeňka Černého to byl Rakovník, rodina Mikulových byla z Brozan nad Ohří a Marie Heřmanská z Doksán.

Na rakovnickém hřbitovu se mi podařilo nalézt hrob Zdeňka Černého, a od zřízence hřbitova pak jméno osob, kteří se o hrob starají. Podařilo se mi pak zkontaktovat s příbuznou Zdeňka Černého a vyslechnout si tak celý příběh.

Ze šesti popravených osob v Kladně – Krnčí měly čtyři z nich příjmení Mikula/Mikulová. Získat takto podrobné informace z internetových zdrojů o rodině Mikulových z Brozan nad Ohří bylo však nemyslitelné. Veškeré nalezené informace pouze uváděly datum a místo poprav.

V červenci 2014 jsem proto navštívil Úřad městyse Brozany nad Ohří a dotazoval se na informace o popravené rodině Mikulů. Odkázán jsem byl na bývalou učitelku základní školy, paní Jaroslavu Boreckou⁷⁵, která v dřívějších letech pátrala po osudu svých spoluobčanů, jejichž příběh je tradován v obci z generace na generaci. Zde jsem získal první obrisy příběhu, který se odehrál před 72 lety.

Nezastupitelnou pomoc prokázala paní učitelka Borecká i při zprostředkování kontaktů a zdrojů vážící se k Marii Heřmanské, rozené Haklové, poslední oběti z Kladna - Krnčí. Klíčovou informací byl kontakt na pana Václava Hakla, syna sestry paní Marie Heřmanské a pana Josefa Heřmanského, syna popravené, starající se o hrob rodiny Heřmanských v Doksanech v posledních letech.

⁷⁴ Vykouk, J.: Kladenský tulák, Město Kladno, Kladno 2009

⁷⁵Mgr. Jaroslava Borecká, K Přívozu č. p. 301, Brozany nad Ohří

Díky panu Václavu Haklovi a panu Josefu Heřmanskému jsem mohl příběhu porozumět daleko lépe, na nesrovnalosti se zeptat a poprvé ve svém životě použít metodu OH.

3.3.2. Pietní akty v Kladně – Krnčí 1945-2017

Jak jsem již jednou naznačil, díky odlehlosti místa od hlavních komunikací a z důvodu toho, že oběti popravy nepocházeli z Kladenska, význam pomníku a jeho stav se pomalu vytráceli. K atraktivnosti a dostupnosti místa nepomohlo ani zřízení policejní střelnice, kterou využívá nedaleko situovaná věznice Vinařice.

O obnovu a navázání na tradici poválečných let se postaral svaz bojovníků za svobodu z Kladna. Konkrétně paní Mgr. Havlůjová, která 1. června 2015 znovuodhalila tento pomník a dokonce přizvala i pozůstalé a příbuzné obětí.⁷⁶

Příprava na znovuodhalení byla náročná. Nejprve bylo potřeba zjistit, komu pomník a prostory patří, aby nebyla porušena vlastnická práva. Po zjištění vlastníků pozemku byla vyjednána možnost rekonstrukce pomníku a přilehlých prostor s povolením zorganizovat pietní akt. Veškerou organizaci a finanční krytí tohoto záměru provedla předsedkyně okresní organizace ČSBS, která s těmito aktivitami měla již zkušenosti. Po již zmíněné brigádě, kdy proběhly „terénní úpravy“ se Mgr. Havlůjové podařilo získat finanční prostředky pro zhotovení nové desky na pomník. Místo předem vytesaného nápisu „Na paměť zde popraveným obětem německého fašismu 1939-1945“ zde přibyl výčet popravených osob s daty narození. Poté paní Havlůjová pozvala příbuzné a pozůstalé obětí popravy k pietnímu aktu.

Aktu se úplně poprvé v historii zúčastnila i Čestná stráž Armády České republiky, která je součástí Posádkového velitelství Praha⁷⁷, která dodala pietnímu aktu důstojnost. Dva strážníci, nosiči věnců a důstojník před věnci tak jen podtrhl již tak precizně a slavnostně naplánované odhalení pomníku. Bylo mi ctí pronést krátkou vzpomínkovou řeč a uctít tím památku popravených.⁷⁸ Tím se zasadilo o obnovu pomníku, tradice, paměti. Spontánně si cestu k pomníku nacházejí i úplně neznámí lidé. Díky informační tabuli umístěné v blízkosti pomníku se lze pohodlně dozvědět, jakou událost pomník připomíná.

⁷⁶ Zpravodaj ZO Kladno a Slaný, ročník 2015, duben, dostupné online? https://issuu.com/ovcsbs.kladno/docs/04_duben_zpravodaj_df2c8937deb0a4

⁷⁷ Posádkové velitelství Praha, dostupné online: <http://www.pvpraha.army.cz>, staženo dne 21.12. 2017

⁷⁸ Projev předsedy ZO ČSBS Slaný br. Tomáše Ševčíka, dostupné online: https://www.facebook.com/stanislav.pitr/videos/935343869821061/?hc_ref=ARSzLN236P1eA6ivm0MkVGyb-S588_sZ8zEGjBI6B09xkjT46hYLhWc6sj4njx6_-c, staženo dne 21.12. 2017

3.4. Nahrávání rozhovorů

Vzhledem k zaměření práce, zkoumaného období a hlavně události z roku 1942, bylo velice obtížné najít vhodné narátory, kteří by o zkoumané události měli nějaké informace. Na druhou stranu jsem zase chápal, že pokud chci sestavit mozaiku příběhu a doplnit informace vyčtené z protokolu s odsouzenými gestapáky a jejich spolupracovníky, bez nahrávání rozhovorů se neobejdu. Dále jsem chtěl zaznamenat, jak o událostech z roku 1942 přemýšlí buď přímí účastníci, nebo pozůstalí po obětech. Zdali popravu dosuzují, co si myslí o Němcích, o režimu a podobně. Hlavní motivací ale bylo dozvědět se více informací, než jsem měl k dispozici. Také jsem doufal, že by mě mohli navést na další narátory, kteří měli o událostech kolem poprav další informace. To se ale nestalo a na jiné pamětníky jsem během nahrávání rozhovorů nenarazil. Klíč pro výběr narátorů byl celkem jednoduchý. Nahrát rozhovory s pozůstalými či příbuznými obětí, kteří si na událost pamatují, či k ní mají nějaké informace. Tomuto klíči vyhovovalo pouze několik narátorů, s nimiž jsem rozhovory natočil. Ostatní osoby o událostech slyšely jen z doslechu, nebo věděly je že na místě bylo popraveno šest osob. Proto před každým rozhovorem bylo provedeno zkontaktování se s narátorem, byl mu vysvětlen zájem o danou událost.

Do osobního setkání měl tak narátor dost času se „přípravit“ a shromáždit dobové relikvie a památky, které jen podtrhly autentičnost nahrávání. To vlastně vedlo i k tomu, že jsem se rozhovor jal natočit formou polostrukturovaného interview. To znamenalo, že jsem narátora nechal hovořit o události jak si ji pamatoval, nebo jak o ní slyšel a doplňujícími otázkami jsem pak udával mantinel jeho vzpomínek. Ke konci rozhovoru jsme pak mnohdy zabrousili do dětství a mládí narátorů a hledaly paralelu mezi popravou a vlastními prožitky, případně jak se změnil život narátorů či jejich rodičů a příbuzných po popravě a jakou stopu a změnu to pak znamenalo v jeho životě.

Příprava na rozhovor proběhla prostřednictvím četby všech přístupných materiálů. Zjistil jsem tak základní konstrukci příběhu a po narátorech jsem pak „požadoval“, aby tuto konstrukci pokryli vzpomínkami a jinými informacemi o události. Zbytečně jsem je nepodroboval konfrontacím typu: *Jste si jistá že to byl ten a ten?*, nebo: *Jste si jistá že to bylo tady a tady a ne jinde?* Narátoři ale většinou uvedli, že si to již nemusí pamatovat vše správně. Pokud ale měli nějaké dokumenty, trvali na konkrétních jménech a místech.

Okruhy otázek, které jsem měl připravené souvisely s tezemi diplomové práce. Nejprve jsem se zajímal o faktografické vzpomínky narátorů na událost, posléze na

vzpomínky, které úzce souvisely s událostí a naposledy to bylo volné vyprávění narátorů o události ze všech možných úhlů pohledu a různých propojení i se současným životem.

Mimo existující materiál jsem se rozhodl čerpat i ze zdrojů mapujících nacistické zločiny během války na našem území.⁷⁹ Pomohly mi tak vytvořit představu, jaké útrapy prožívali obyvatelé našeho území během války. Pomohl mi k tomu i rozhovor vedený s oběma prarodiči, kteří válku zažili.⁸⁰ Na nápad nahrávání rozhovorů s rodinnými příslušníky mě přivedla právě Mgr. Havlůjová a kolegové z oboru orální historie.

S narátory byl nahrán jen jeden rozhovor. Nebylo to z důvodu nedostatku času, ale z důvodu vyčerpání zdroje informací. Narátoři měli připraveny veškeré podklady a dokonce v některých případech i sami zahájili pátrání po „známých“. Proto již neproběhl druhý, třetí rozhovor, ale zůstali jsme ve spojení pro případ rozvzpomenutí se na další detaily.

Rozhovor začínal milým uvítáním, podrobnějším představením orálního výzkumu, včetně účelu, způsobem kladení otázek, apod. Žádný z tazatelů neměl problém s uveřejněním nahrávek. Samotný rozhovor začínal vždy otázkou, která narátora navedla na zkoumané období, událost.

Několikrát se stalo i to, že narátor začal vyprávět sám, bez úvodní otázky. Přisuzuji to tomu, že narátoři přímo věděli účel nahrávání, a byli již „natěšení“ až se budou moci účastnit pátráním po historii pomníku v Krnčí a osudech, mnohdy jejich příbuzných. Nahrávání probíhalo zpravidla ve více lidech. Kromě mě byl nahrávání přítomen ještě partner narátora, v jednom případě celá rodina. Bylo to z důvodu vyslechnutí si příběhu, který v rodině nikdy neslyšeli.

Po úvodní otázce každý narátor hovořil o tématu tak, jak si pamatoval. Tím, že téma bylo poměrně úzké, vyprávěli nejprve vlastní zkušenosti, vědomosti a poté už jen to, co slyšeli z doslechu nebo sami vypátrali. Během vyprávění docházelo k pauzám na běžné potřeby a na dohledání většinou fotografických materiálů, kteří měli narátoři v držení nebo zapůjčené. Po vyčerpání tématu se rozhovor stočila na současný život, zhodnocení události dnešními očima a připodobnění ji událostem v životě narátora.

Výběr narátorů probíhal v rozporu s doporučenou „taktikou“ získávání narátorů. Tím že jde o poměrně specifické téma, není již mnoho narátorů, kteří by o událostech něco věděli, a tak jsem se rozhodl, že nahraji rozhovor s každým, který o tomto smutném

⁷⁹ Cesarani, D.: *Eichmann – Jeho život a zločiny*, Argo, 2008, 430s., ISBN 978-80-7203-951-7.

⁸⁰ Rozhovor vedený se Stanislavou Šťastnou a Marií Ševčíkovou dne 13.5. 2015. Uloženo v soukromém archivu T. Ševčíka.

okamžiku něco ví, něco si pamatuje. Většinu narátorů jsem získal nestandardním způsobem. Po roce 1945 došlo k exhumaci ostatků popravených v Krnčí v roce 1942 a jejich odvoz do hrobů ve městech, odkud pocházeli. Nalezení hrobů nebylo složité, složitější bylo pouze získat údaje o majiteli hrobu. Díky těmto údajům pak došlo ke zkontaktování a domluvení podmínek a termínu pro rozhovor.

Další způsob získání narátorů se ukázal jako funkční a to, jelikož se jednalo o hroby v malých vesnicích, kontaktovat se na příslušném obecním úřadu a zeptat se zdali obecní funkcionáři nevědí něco o vlastní historii obce.

Narátoři zároveň působili jako „gatekeeper“ a pomáhali se získáváním dalších informací, narátorů. Zkoumaná událost, kterou popisuji v diplomové práci, kdy bylo popraveno 6 českých vlastenců, zasáhla do osudu tří rodin.

Jednalo se o rodinu Zdenka Černého, rodinu Mikulových a rodinu Heřmanských. Rodina Zdenka Černého je reprezentována paní Marií Koudelkovou, která je vnučkou maminky Zdenka Černého. Při pátrání po pozůstalých po Marii Heřmanské se podařilo nahrát rozhovor se synem popravené Josefem Heřmanským a jeho bratrancem Václavem Haklem. Rodinu Mikulových reprezentuje rozhovor s pravnučkou paní Ivou Landovou.

Většina rozhovorů byla nahrána v místě bydliště narátorů. Místo nahrávání narátoři zpravidla vybrali sami. Jelikož se jednalo především o severočeský kraj, bylo by pro narátory obtížné dojet přímo do Prahy. Navíc se narátoři v domácím prostředí cítili bezpečněji a uvolněněji. Po nahrání rozhovorů byly zpracovány protokoly a proveden přepis rozhovoru.

Důležitou a zároveň nepostradatelnou okolností ovlivňující nahrávání rozhovorů je vztah narátor – tazatel. Ve všech případech nahrávání rozhovorů lze říci, že narátoři byli potěšeni zájmem o dnes již zapomenutou historii jejich příbuzných. V jednom případě dokonce vzešel i požadavek na konkrétní doplnění informací a rozšíření pátrání. Narátoři na informaci že jde o výzkum sloužící k diplomové práci na FHS reagovali kladně. Nikomu toto zjištění nevadilo, neublížovalo.

Při rozhovorech se projevovala tazatelova maximální snaha vyjít narátorům vstříc a proto i při odbíhání od tématu jsem do vyprávění důrazně nezasahoval. Nahrávání se neslo ve velmi příjemném duchu. Během vyprávění docházelo i k interakcím mezi tazatelem a narátorem ohledně sdílení doposud zjištěných informací o události. To mnohdy vedlo k doplnění informací narátorem, nebo k úvahám, jak to tehdy mohlo být. Obě tyto varianty ale jsou v rozhovorech dobře rozpoznatelné.

Ve třech případech, a to konkrétně u nahrávání rozhovorů s panem Haklem, paní Landovou a paní Koudelkovou došlo k tomu, že u nahrávání byli přítomni i jiné osoby než tazatel a narátor. I když se v literatuře⁸¹ objevuje tvrzení, že vyšší počet osob u nahrávání rozhovorů působí rušivě a vede tak k narátorově stručnosti a částečné neochotě, popřípadě zamlčování faktů, na který by nemusel být hrdy, a o kterých chce, aby rodina nevěděla⁸², tato skutečnost se mi nepotvrdila.

V případě pana Hakla byla přítomna celá rodina. Byl vidět jejich zájem a vnučka pana Hakla tento příběh slyšela poprvé, což vedlo z její strany i k zájmu o hlubší poznání a doplňujícími dotazy si své poznání prohlubovala. Na panu Haklovi bylo vidět, že mu vyprávění před rodinou nikterak nevadí a spíše byl rád, že může příběh předat dál.

Při návštěvě u paní Landové v případě nahrávání rozhovorů ohledně rodiny Mikulových z Brozan nad Ohří, byl rozhovoru přítomen její manžel. Rozhovor nebyl tak dlouhý jako v případě ostatních narátorů, ale zato porozhovorová část, tzv. dojezd, bylo to delší a výjimečnější. Během něho jsem se dozvěděl o minulosti manžela paní Landové (příslušník celní správy) a o minulosti paní Landové (předsedkyně odborové organizace zodpovědná zejména za výdej poukazů na rekreace). Při odjezdu jsem pak byl obdarován zavařeninou.

V bytě paní Koudelkové byl kromě tazatele a narátorky přítomen i manžel paní Koudelkové. Paní Koudelková mluvila klidně, jelikož se již v problematice pohybuje déle a sbírá materiály týkající se události poprav y Zdeňka Černého, tak mluvila i velice věcně. Manžel se pak sám nabídl, že nám ukáže místo kde Zdeněk pronesl osudná slova a kde dříve bydlel.

Předpokládám, že kdyby nebylo Mgr. et Mgr. Gabriely Havlůjové a její ochoty zkontaktovat se s narátory, mohlo nahrávání rozhovorů ve více lidech působit uměle a nepřírozně. Tím, že zaštitila můj výzkum, zároveň umožnila vzniknout neopakovatelné atmosféře během nahrávání.

Jelikož neexistoval žádný jiný zdroj k příběhu Marie Heřmanské, bylo nahrání rozhovorů logickým krokem. Telefonicky jsem oslovil pana Josefa Heřmanského, syna popravené Marie Heřmanské a přes zeti jsem oslovil i pan Václava Hakla, syny sestry Marie Heřmanské. Rovněž jsem oslovil s žádostí o rozhovor paní Veselou, sestru manžela

⁸¹Hendl, J.: Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005, 49 - 55. ISBN 80-7367-040-2

⁸²Welzer, H., Moller, S., Tschuggnall, K. "Můj děda nebyl nácek": Nacismus a holocaust v rodinné paměti, Argo, Praha 2010

popravené paní Heřmanské. S ní jsem se domluvil na rozhovoru jako první. K rozhovoru bohužel nedošlo. Několik dní před plánovaným rozhovorem zemřela.

Druhý rozhovor proběhl s panem Heřmanským 9. října 2014 v Kladně, kanceláři OV ČSBS Kladno⁸³. Další rozhovor proběhl dne 7. listopadu 2014 v rodném bydlišti pana Václava Hakla v Záhořanech u Litoměřic.

Na rozhovory se bylo potřeba připravit co nejlépe. V první řadě kvůli tomu, že narátoři jsou přímými potomky nebo příbuzní popravené a nepřesnosti, či vyslovené kontroverzní sdělení by u nich mohly vyvolat pocit neúcty. Dále také proto, že případné další schůzky a spolupráce by mohly vnést do celého příběhu jasnější světlo.

Prostudoval jsem příslušnou dostupnou literaturu, vyslechl si názory místních obyvatel a poznamenal si jejich tradovaný příběh o odboji jejich sousedů. Zopakoval jsem si rovněž související politické, sociální a hospodářské dějiny a historické události, které se odehrály od atentátu na Reinharda Heydricha po perzekuci našeho obyvatelstva, ke které následně docházelo.

Po prvním setkání s narátorem jsem si uvědomil, že i přes poměrně rozsáhlou teoretickou přípravu před samotným rozhovorem, jsem přesto nebyl zcela připraven na události, které nastaly. Tazatel nikdy přesně nemůže vědět, v jakém rozpoložení narátor přijde a zda pocit vzájemné důvěry přijde záhy, či se nedostaví vůbec.

První setkání se synem popravené proběhlo v kanceláři ČSBS. Jednalo se o Josefa Heřmanského, roč. 1933. Velice jsem se těšil na svůj první rozhovor. I když jsem určitou představu o vedení rozhovoru měl, skutečný průběh jsem si ani nedokázal představit. Ani v běžných hovorech s přáteli nehovoříme o smrti příbuzných, natož o smrti rodičů.

Zajímala mě i otevřenost pana Heřmanského. Jaká je vůbec jeho motivace k poskytnutí rozhovoru? Věřil jsem ale, že mi dá odpovědi na většinu mých otázek. Již po příchodu do kanceláře a vzájemným představení byla vidět v tváři pana Heřmanského únava a z jeho zdrženlivého chování možná i malá nedůvěra. Není se čemu divit. Vždyť šlo o matku pana Heřmanského.

Po krátkém uvedení zkoumaného tématu se pan Heřmanský rozmluvil. Příběh začal pomalu rozplétat sám, a pouze výjimečně jsem musel pomocí šikovné otázky vrátit jeho pozornost k příběhu. Zhruba v polovině rozhovoru, po několika dlouhých pomlčkách způsobené dojetím narátora, jsem usoudil, že by bylo příjemné pro obě strany změnit téma rozhovoru. Rozhodl jsem se ho dotázat na jeho pracovní kariéru.

⁸³ Dnes Spolek pro zachování odkazu českého odboje, nám. Starosty Pavla 44, 272 52 Kladno

Pan Heřmanský vyprávěl, že pracoval jako specialista na měření úst'ové rychlosti střel, ve státním výzkumném podniku na Slovensku, kde dohlížel nad prováděním zkoušek různých druhů munice a raket. Bylo vidět, že ho toto téma velice těší a rád na něj vzpomíná. Během vyprávění o zaměstnání jsem na panu Heřmanském pozoroval nadšení z popisované problematiky technického rázu.

Bylo na něm vidět, že ho práce bavila a že je sám na sebe pyšný, kolik toho ve výzkumném ústavu udělal. Bylo patrné, že je potěšen z informace, že jsem příslušníkem AČR a tudíž mu mohu být partnerem v poměrně specifickém tématu rozhovoru. Po vyčerpávajícím výkladu z oblasti munice a raket, jsme se opět ve vyprávění dostali do válečných let a shrnuli celý příběh týkající se jeho matky.

Přišel i čas na dotazy, tak jsem si s panem Heřmanským ujasnil drobné rozdíly ve výkladu, informace a nejasnosti. Na všechno velice rád odpověděl. Během loučení jsme si vytyčili dva hlavní body další spolupráce. Přislíbil jsem pokusit se získat doplňující informace o činnosti Marie Heřmanské z Národního archivu v Londýně a pomoci panu Heřmanskému se sociálním příspěvkem, který mu po smrti rodičů za odbojovou činnost nebyl nikdy vyplácen, ač na něj nárok má. Po rozhovoru jsem zpracoval protokol, dle pravidel a pokynů z publikace Třetí strana trojúhelníku.

Druhý rozhovor, s panem Václavem Haklem, roč. 1930 se odehrával v místě jeho bydliště v Záhořanech u Litoměřic (rovněž rodném domě popravené Marie Heřmanské). Rozhovor byl domluven přes pana Václava Pízu, zetě pana Hakla.

Po vzájemném představení jsem byl uveden do obývacího pokoje, kam mě následovali i další členové rodiny (dcera narátora s manželem, dcerou a manželka pana Hakla) a rovněž Mgr. et Mgr. Gabriela Havlůjová, předsedkyně OV ČSBS Kladno, která projevila zájem se rozhovoru zúčastnit.

Než jsem stihl položit otázku, tak přišel dotaz narátora, co že prý bych to tedy chtěl vědět. Vysvětlil jsem mu celé mé pátrání po osudu Marie Heřmanské a pan Hakl začal se svým popisem událostí tak, jak si je pamatoval, nebo jak je slyšel. Přítomní příbuzní nikterak nenarušovali rozhovor, drželi se stranou.

Jen jeho zeť, pan Píza, seděl s námi u stolu a sporadicky se zapojoval do rozhovoru. Přítomnost nejbližších pana Hakla zřejmě vedlo i k jeho otevřenosti, a ač zpočátku tvrdil, že se k určitým věcem nebude vyjadřovat, podělil se o všechno, na co jsme se zeptali. Průběh rozhovoru doplňoval dobovými fotografiemi a osobními zápisky.

Několik informací, které jsem zjistil například od pana Heřmanského, pan Hakl nevěděl a bylo patrné, že měl spíše radost nad zjištěnými informacemi a neměl problém si

nové skutečnosti poslechnout a zamyslet se nad nimi. Celý rozhovor se nesl ve velmi přátelském duchu.

V závěru rodina poděkovala za možnost být přítomna vyprávění a obohacení rodinné historie. Nikdy předtím totiž pan Hakl o své tetě nevyprávěl a tento jedinečný okamžik si tak rodinní příslušníci pana Hakla nenechali ujít.

3.4.1. Ovlivnění vyprávění tazatelem

Jak jsem již uvedl v kapitole výše, kvalitu rozhovoru výrazně ovlivňuje i vztah narátora a tazatele. Všichni nářatoři byli z věkové skupiny 60+, a tím také byla nastavena má role v rámci nahrávání rozhovorů. Navíc se jednalo o příbuzné obětí, a proto jsem se chtěl vyvarovat zbytečným konfliktům a nepříjemným situacím. Konkrétně pak poučování o historii ze strany narátora, rozporům, zdali se událost stala tak či onak, a momentům, kdy se nářator potřebuje svěřit se svým těžkým osudem. Vzhledem k tomu, že s každým nářatorem jsem byl v kontaktu jen několikrát, nemyslím si, že mezi námi vzniklo takové pouto a takový vztah, abychom mohli řešit určité důvěrnosti. Jsem si vědom, že jednou z funkcí metody OH, je funkce naslouchací, kdy prostřednictvím tazatele se nářator zbavuje tíhy neradostných zážitků a okamžiků. Ale i v případě této „terapie“, kdy hovoří o smrti blízkých, válečných útrapách a bídě, nemusí každý tazatel projevit tak velkou empatii a hlavně na vzniklou situaci nemusí dobře zareagovat.

Ve většině případů se to podařilo, v jednom případě si nářator porovnal událost popravy s událostí z vlastního života, kdy přišel o své dítě a vedlo to k pláči. Jelikož v době nahrávání byla má partnerka v 6. měsíci těhotenství, zapůsobila na mě vzniklá situace silným emočním dojmem.

Uvedením důvodu zkoumání historie pomníku a zájmu o popravené vedlo u nářatorů k jejich otevřenosti. Nesnažil jsem se nikoho přemlouvat ani jinak vmanipulovávat do uvádění spekulativních informací. Nepřerušováním jejich vyprávění vedlo i k prohloubení „přátelství“ a v jednom případě i k obdarování od nářatorů při loučení a odjezdu zpět do Prahy. Z důvodů velkého věkového rozdílu nemám ani dojem, že by se nářatoři potřebovali pochlubit či předvádět znalostmi o událostech.

Vyprávění se neslo i v duchu piety za popravené. Nezasahování do rozhovoru nemělo žádný vliv na kvalitu podávaných informací, jelikož téma bylo velice specifické a konkrétní. Naopak to vedlo k závěrečnému otevření nářatorů. Mohlo to být i tím, že vzhledem k věku mému a nářatorů, jsem mohl být považován za jejich vnouče.

3.4.2. „Bílá místa“ paměti narátorů

Bílá místa paměti narátorů nejsou a nemohou být definována selektivitou jejich paměti či snahou určité okamžiky utajit či zapomenout, ale jsou dána skutečností neexistence, nebo nevědomím událostí, které nastaly, nebo se udály. Jak je známo, při popravě hrdinů v Krnčí nebyl přítomen nikdo z rodinných příslušníků, a tak nemůžeme po narátorech chtít popsat okamžik za okamžikem, k čemu docházelo.

Stejně je to i při sběru informací o zatýkání a vyšetřování. V drtivé většině neměli rodinní příslušníci ani přístup k informacím o pravém důvodu zatčení a postupy při vyšetřování. Neznalost novodobého prostředí a archivních možností pak vedla k netečnosti narátorů při zjišťování okolnostech tragédie. V archivech jsem objevil žádost matky Zdenka Černého z roku 1945 o potvrzení popravu jejího syna. To dokazuje, že zájem byl, avšak následující generace již po hrůzách a útrapách dále nepátraly. Může to být dáno také prodlevou mezi ukončením války a zahájením vyšetřování.

Během nahrávání rozhovorů jsem očekával, že přijdou chvíle, kdy se narátoři začnou více kontrolovat, popřípadě změni téma. První „bílé místo“ jsem zaregistroval u rozhovoru s Josefem Heřmanským, jehož bratr byl příslušníkem Sboru národní bezpečnosti. Dále se při rozhovoru vyhýbal jakékoliv informaci, co bylo náplní práce bratra. Úplná neotevřenost při rozhovoru pak mohla být způsobena tím, že hlavně v poslední době se veřejnost dívá na bývalé zaměstnance Národního ministerstva vnitra skrze prsty.

Další bílé místo bylo při nahrávání rozhovoru s paní Landovou. Při vyprávění o důvodech zatčení rodiny Mikulů padla myšlenka, že udavačem mohl být někdo ze širší rodiny, jelikož by pak zdědil celou cihelnu. Tato myšlenka zůstala bez povšimnutí a veškeré vyprávění končilo právě zatčením a ne pokračováním dalšího osudu např. cihelny.

3.5. Příběhy šesti statečných

3.5.1. Marie Heřmanská

Jestliže Zdeněk Černý, jeden z popravených, pro mě představuje obraz utrpení dětí ve válce, u Marie Heřmanské je to obraz dětí, které přišli o svou matku. V konečném důsledku i otce. Ten byl totiž 2. července 1942 zastřelen v Praze, na Kobyliské střelnici.

Při získání základního rámce příběhu o Marii Heřmanské sehrála nezastupitelnou pomoc paní učitelka Borecká z Brozan nad Ohří. Stejnou roli sehrála i při zprostředkování kontaktů a dohledání materiálů vážící se k Marii Heřmanské, rozené Haklové. Klíčovou informací byl kontakt na pana Václava Hakla, syna sestry paní Marie Heřmanské a pana

Josefa Heřmanského, syna popravené, starající se o hrob rodiny Heřmanských v Doksanech v posledních letech.

Obrázek č. 1 fotografie Marie Heřmanské, obrázek č. 2 fotografie Josefa Heřmanského, obrázek č. 3 fotografie Josefa a Františka Heřmanských.⁸⁴

Marie Heřmanská a její muž úzce spolupracovali s komunistickými odbojáři z Kladenska. Převáděli je do Německa, manžel paní Heřmanské pak i do Švýcarska⁸⁵. Při rozsáhlé zatýkáci akci 21. dubna 1942 přišli příslušníci gestapa zatknout Josefa Heřmanského.

Manžel Marie Heřmanské měl pro tuto chvíli štěstí – chystal, se na svém kole do práce do Litoměřic, ale zjistil, že má píchlou duši na kole. Vydal se sehnat lepidlo, ale záhy zjistil, co se u nich doma děje a tak utekl. Následovalo dalších více než 30dní života paní Heřmanské s oběma syny pod neustálým dohledem udavačů z řad sousedů z obce.

V posledních květnových dnech roku 1942 pak došlo za dramatických okolností k zatčení matky před oběma syny, v té době 6 letým a 9 letým. Synové díky rodičům manžela, babička byla Němka, mohli zůstat v jejich výchově. Dne 1. června 1942 byla Marie Heřmanská popravena v Kladně – Krnčí, její manžel byl o měsíc později dopaden na hranicích se Švýcarskem a popraven 2. července 1942 v Praze - Kobylisích.

Díky panu Václavu Haklovi a panu Josefu Heřmanskému jsem mohl příběhu porozumět daleko lépe, na nesrovnalosti se zeptat a poprvé ve svém životě použít metodu OH.

⁸⁴ Fotografie poskytnuté panem Josefem Heřmanským

⁸⁵ Rozhovor vedený s Václavem Haklem, dne 7.11. 2014. Uloženo v soukromém archívu T. Ševčíka.

Obrázek č. 4 Nahrávání rozhovoru u Václava Hakla⁸⁶

Co se týče samotných informací, které jsem se od obou narátorů dozvěděl, povětšinou se doplňovali. Celý příběh, který vám nyní poskytnu, je komparací obou rozhovorů, kdy na případné zajímavosti a nesrovnalosti upozorním a uvedu je podrobněji.

Paní Heřmanská se narodila v roce 1908 v Lipsku českých rodičům. Stejně jako její manžel a obě děti (Josef a František) uměla výborně německy. Za první republiky pracovala jako česačka v sadech v Křešicích. Začátkem třicátých let se provdala za Josefa Heřmanského. Pan Heřmanský byl truhlář a jeho malý podnik zaměstnával až sedm lidí. K tomu pan Hakl poznamenal: *„Moje maminka a jejich maminka byly sestry a bydlely obě v tomhle baráku. Nahoře tam bydleli Heřmanskejch, než sehnali byt, a my jsme bydleli tak jak tady.“*⁸⁷ Pan Heřmanský nám k tomu řekl: *„Táta měl před válkou měl živnost v těch Záhořanech, před válkou, truhlárnu poměrně slušně udělanou, protože zaměstnával až sedm lidí, což na truhláře v té době je hodně. Máma dělala v Křešicích, v tej česárně, a po dobu války potom dělal táta v Litoměřicích, máma nedělala nikde.“*⁸⁸

Po vypuknutí války se Marie a Josef Heřmanských zapojili do odbojové činnosti. K tomu pan Heřmanský dodává: *„Máma ty lidi se u ní tak něk hlásili, a u Mikulovejch. A máma je vodila přes čáru, a ta čára nebyla jako čára. To bylo v Terezíně a směr Bohušovice kde je dneska kulaták.“*⁸⁹ K činnosti tatínka: *„Von je vodil po německé straně do té na Švýcarskou čáru. A tam ho právě dopadli, když se nevíme, proč ho vrátili. My se*

⁸⁶ Fotografie ze soukromého archivu T. Ševčíka

⁸⁷ Rozhovor vedený s Václavem Haklem, dne 7.11. 2014. Uloženo v soukromém archivu T. Ševčíka.

⁸⁸ Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9.10. 2014. Uloženo v soukromém archivu T. Ševčíka.

⁸⁹ Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9. 10. 2014. Uloženo v soukromém archivu T. Ševčíka.

*když se máma vodila někoho do Německa, tak vodila do Boušovic na křižovatku, takže já jako dítě jsem ji doprovázel.*⁹⁰

Sám pan Heřmanský potvrdil, že jako doprovod chodil pro lepší a nenápadnější maskování. Pan Hakl neměl ani nejmenší tušení o odbojové činnosti: *„Jsem je neviděl nebo nevím, že by převáděli. Ale téma je, že převáděli, naše lidi na západ do Anglie. Tam, že jeho chytli při tom převodu jednom.*“⁹¹ To, jak se Marie Heřmanská s manželem dostala k odbojové činnosti je předmětem mého dalšího šetření. Pravdou je, že podrobnosti o odbojové činnosti mezi sebou Mikulovy a Heřmanských nevěděli, bylo to dáno zřejmě utajením, aby v případě vyzrazení jedné skupiny, nebyly ohroženy skupiny další.

Po rozsáhlé zatýkací akci 21. dubna 1942 kdy bylo zatčeno mnoho odbojářů z litoměřického okresu, jako například vlastenci z partyzánské skupiny Podřipsko, se smyčka stahovala i kolem Mikulových a Heřmanských. K tomu pan Heřmanský říká: *„Když přišli pro tátu tak táta měl jet do práce. Do práce jezdil na kole do těch Litoměřic, a prasklo mu kolo, tak šel shánět nějaký to lepidlo. Jen vyšel ven a přišli četníci pro něj. Oni přišli pro tátu a Mikulovi. Tehdy ta akce byla veliká. Táta prostě když viděl jako že co se děje tak utek, no a potom nás začali hlídat Češi. To bylo to nejsmutnější.*“⁹² Po nevydařeném zatčení tatínka začali němečtí četníci prostřednictvím místních sedláků hlídat dům. Svědectví pana Heřmanského: *„Napsali o tom takový sešit, udělali, bylo to A5 takový červený linkovanej. Bylo vidět, že to jsou sedláci, protože olizovali tužku, takovou inkoustovou, a udělali, prostě dělali, normálně sledovačku, ve dne, v noci, kdo tam de a tak dále. A tak si myslím proto já bych nechtěl sejdeme se v Brozanech. Že já bych nerad někoho z těch potomků aby se řeklo hele, tvůj táta, tvůj dědek, tady udávali lidi tak to bych...“*⁹³

Z uvedených výpovědí vyplývá, že zatímco pan Heřmanský utekl, a schovával se před četníky, Marie Heřmanská a obě děti zůstaly bydlet doma. Byli na ně nasazeni sousedé, Češi, jak podotýká pan Heřmanský, a ti je nepřetržitě hlídali a pořizovali o tom záznam. Snad v domnění že se jim podaří chytit manžela paní Heřmanské, nebo další spolupracovníky.

Ke konci měsíce května, byla zatčena i Marie Heřmanská. Pan Heřmanský vzpomíná: *„Když mámu sebrali, to bylo, přišli v noci, byly asi čtyři hodiny, přišli čeští*

⁹⁰ Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9. 10. 2014. Uloženo v soukromém archívu T. Ševčíka.

⁹¹ Rozhovor vedený s Václavem Haklem, dne 7. 11. 2014. Uloženo v soukromém archívu T. Ševčíka.

⁹² Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9. 10. 2014. Uloženo v soukromém archívu T. Ševčíka.

⁹³ Rozhovor vedený s Václavem Haklem, dne 7. 11. 2014. Uloženo v soukromém archívu T. Ševčíka.

*četníci a gestapák, ten Felkl. Přišli, sebrali mámu a zároveň nás. Mámu, je smutný, četníci český, strašně zmlátili.*⁹⁴ Otce se jim zatknout nepodařilo.

Dnes si z pohodlí domova nedokážeme představit, jaký strach museli zažívat oběti nacistického řádění. O to je to horší, když za oběti a nedobrovolné rukojmí budeme uvažovat děti. A tak se to také stalo u Heřmanských. Vystupňovaná agrese nacistických zločinců a pohled na celou situaci očima dvou dětí. Rychlý transport na místní četnickou stanici a pokračování výslechu. Nemožnost se ani s maminkou rozloučit, a poslední vzpomínky na maminku, když v kaluži krve a za neutuchajícího bití od českých četníků nic neprozrazuje. Údiv nad německým četníkem Felklem, který krotí české kolegy, aby Marii Heřmanskou nebili. Marie Heřmanská se nemohla rozloučit ani se svými dětmi, ani se svým manželem. Nikdy se už rodina pohromadě neviděla. Jistě chápete, jak moc je těžké pro tazatele i narátora prožívat tyto tragické chvíle znovu. Snažíte se porozumět a pochopit, ale nemůžete. Nebyl jste tam, nezažil jste to.

Syny odvedli po této dramatické scéně k prarodičům, čímž jim četníci zachránili život a pan Heřmanský k tomu dodává: *„Jeden ten četník si nasadil bajonet na flintu, jeden zůstal v tej služebně ta byla v Brozanech, na té křižovatce, na tom rohu, tam měli četníci stanici, sebral tu flintu a zavez nás k dědovi. Ten bydlel, jak nás vystěhovali v 38, tak děda s babičkou bydleli v tom dvorci v Brozanech s těma dcerama, tak nás tam dovedli. Felkl se ptal babičky, jestli si nás nechá. Protože ona byla Němka a neuměla pořádně česky a babka řekla ja, a tím jsme zůstali my naživu.*⁹⁵ Během rozhovoru se pan Heřmanský dále nešířil o absenci rodičů ve výchově a v životě obecně. I po tolika letech je znát, že se ztrátou nejbližších není smířen. Ale mohl by vůbec někdo být? Po zbytek války bydleli bratři Heřmanský u otcových rodičů.

Maminku ani tatínka už nikdy synové neviděli. O smrti maminky se dozvěděli, jak pan Heřmanský udává: *„To přišel papír, že prostě byla popravena, a ten veliký červený papír, ten je v Litoměřicích v muzeu.*⁹⁶ Matka byla popravena 1. června 1942 na střelnici v Kladně - Krnčí, otec o měsíc později 2. července na střelnici v Praze - Kobylisích. Byl dopaden na hranicích se Švýcarskem. Pan Heřmanský se zmiňuje: *„Táta byl zastřelenej v Kobylisích. Dopadenej byl na Švýcarské hranici. Dodneška, já jsem se o to už nezajímal, dodneška nevíme, proč ho Švýcaři vrátili.*⁹⁷ Pan Hakl působil mnohem tajemněji a poznamenal: *„Já také nevím, jestli skutečně ho na té hranici tam zatkly. To jsou poslední*

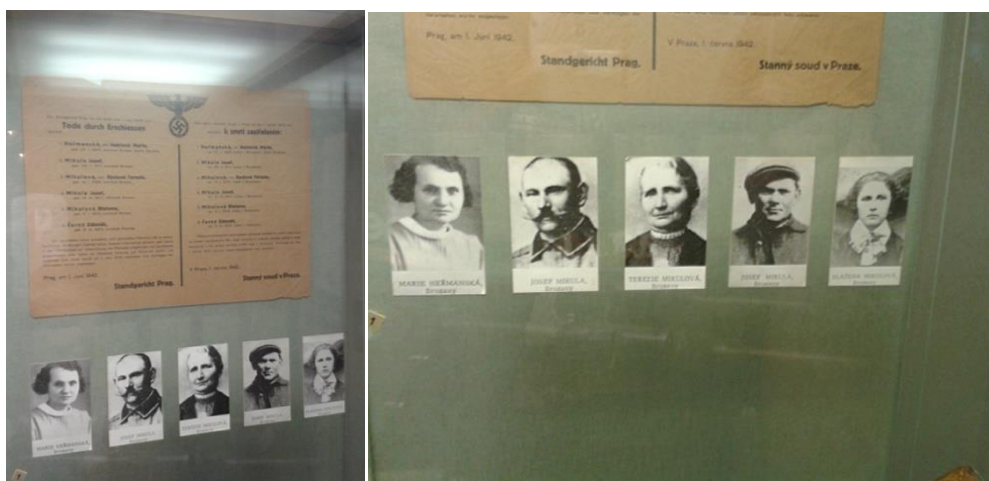
⁹⁴ Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9. 10. 2014. Uloženo v soukromém archívu T. Ševčíka.

⁹⁵ Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9. 10. 2014. Uloženo v soukromém archívu T. Ševčíka.

⁹⁶ Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9. 10. 2014. Uloženo v soukromém archívu T. Ševčíka.

⁹⁷ Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9. 10. 2014. Uloženo v soukromém archívu T. Ševčíka.

*zprávy, který takle jako se k nám dostaly, nebo k mému dědovi, tatínkovi Marie. Vždyť o strejdovi nemůžeme vědět, že je po smrti.*⁹⁸

Obrázek č. 5 Vyhláška o popravě českých vlastenců z Oblastního muzea v Litoměřicích a obrázek č. 6 detail fotografií popravených bez Zdeňka Černého⁹⁹

Nejzajímavější z téhle části příběhu je spojení Josefa Heřmanského a zatčení na švýcarských hranicích a jeho vydání. V tomto případě doufám, že listiny uložené v archivu v Londýně přinesou i nějaké informace o tomto spojení. Zpochybnění smrti pana Heřmanského panem Haklem je vcelku logické. Už se k nim nedostalo tolik informací, a navíc spolu nebyli v přímé rodinné linii.

Zbytek války pak prožili oba bratři u svých prarodičů. Po válce Josef a František Heřmanský měli snahu o potrestání četníků a jak říká pan Heřmanský: „*Nejhorší je když se to převrátilo po válce tak četníci šli sloužit dál. Sloužili dál zas jako četníci, byli přeloženi, a to bylo asi tak všechno. To řádění jejich, těch dvou četníků, zarazil Felkl, který u toho byl.*“¹⁰⁰ Nestalo se nic. Felkl ale dříve pracoval jako český četník, a až po vzniku Protektorátu se dal do služeb Říše. Další pokus o potrestání viníku u StB se nezdařil. Pan Heřmanský vypovídá: „*Nejhorší to bylo na té státní bezpečnosti? V Ústí? Občas nemůžu mluvit jo, tyhlecty sešit. Přišel ten, to se šlo dolu jako do garáže, bylo to ze zadu od budovy, přišel tam estébák a představil se jako Jirka, musel odložit zbraň, tu mu sebrali a pak tam s náma mluvili, sebrali ten sešit, že si to seberou... To byl po té mamince, jako jo? A já ten strejda, ten Jirka, že jsem tam proto, že já když chodím do školy, že by nám jako*

⁹⁸ Rozhovor vedený s Václavem Haklem, dne 7. 11. 2014. Uloženo v soukromém archivu T. Ševčíka.

⁹⁹ Fotografie ze soukromého archivu T. Ševčíka. Osobní návštěva Oblastního muzea v Litoměřicích dne 7. 11. 2014.

¹⁰⁰ Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9. 10. 2014. Uloženo v soukromém archivu T. Ševčíka.

*něco dal stát, heh, ani ň. A ten četník, ten stbák, říká, kdyby se Vám maminka, řeknu česky, do toho nesrala, tak tady dneska nemusíte stát.*¹⁰¹ Ze záznamu je jasné, že se panu Heřmanskému o této chvíli nemluvíme snadně. Zajímá se a přeskakuje. Nikdy ho už nikdo z příbuzných paní Heřmanské neviděl. Ani z rozhovorů jsem bohužel nezjistil, jak se sešit dostal do rukou rodiny po válce. Narátor k celé záležitosti dodává: *„Ten nám sebrali. Jim se nejvíce nelíbilo, to že máma měla všechno to v Anglii. Celej její spis o činnosti já vám to ukážu, je, prostě není evidovanej u nás, u nás je evidovaný jenom kdy byla popravena. Ale všechna její činnost, atak dále, a kdo ji úkoloval, je uvedeno v Londýně.*¹⁰²

Po válce žádal pan Heřmanský o vydání materiálu: *„Ale bohužel oni odpověděli v angličtině, a skončilo to že to je secret, a tím to skončilo.*¹⁰³ Pan Hakl v rozhovoru potvrzuje: *„Kluci když byli mladý, že jo, tak ten druhý brácha, ten Franta, ten už umřel, ten už spí s mámou, dlouhý léta, dlouhý léta a nic nevyčuchal u kriminálky.*¹⁰⁴

Samotný nález místa popravy a vyzvednutí těl k opětovnému pohřbení bylo provedeno záhy po skončení války díky místnímu hajnému, který přesně určil místo hromadného hrobu.¹⁰⁵

Marii Heřmanské byl vystrojen velkolepý státní pohřeb, avšak na náklady rodiny. Pan Heřmanský říká: *„Kdo to takhle, kdo to zaplatil to nevím. Velká sláva, vlajka, rakev... Pan Hakl dodává: Platil to děda? To víte, že jo. Tady to máte. Tady vám můžu ukázat účty. A tady starý fotky. A všechny papíry co se stalo po tom po válce v 1945 ty jsou u mě tady. Poněvadž ona byla Haklová všude vedená, no a Hakl byl v Záhořanech. A takže máme úmrtčí list, ne umrtčí list, ale parte. Pohřeb vystavoval tenkrát komunistická strana Brozany. Pohřbena je v Doksanech. To všechno já jako papíry mám, že to není kec nebo podobně.*¹⁰⁶

¹⁰¹ Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9. 10. 2014. Uloženo v soukromém archívu T. Ševčíka.

¹⁰² Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9. 10. 2014. Uloženo v soukromém archívu T. Ševčíka.

¹⁰³ Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9. 10. 2014. Uloženo v soukromém archívu T. Ševčíka.

¹⁰⁴ Rozhovor vedený s Václavem Haklem, dne 7. 11. 2014. Uloženo v soukromém archívu T. Ševčíka.

¹⁰⁵ Vykouk, J.: Kladenský tulák, Město Kladno, Kladno 2009, str. 93-95.

¹⁰⁶ Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9. 10. 2014. Uloženo v soukromém archívu T. Ševčíka.

Obrázek č. 7 a č. 8 Pohřební průvod a pohřební vůz s rakví Marie Heřmanské¹⁰⁷

Po konci války se obě děti daly do učení a po studiu je život zavál do různých koutů republiky. František zůstal jako státní zaměstnanec v Litoměřicích, Josef jako technický odborník na Slovensku.

V samotném závěru rozhovoru jsme se dostali i na doplňující otázky. Zejména mě zajímalo, jak se pan Heřmanský díval na odbojovou činnost maminky a tatínka. Vyjádřil se k tomu následovně: *„No, jak bych to řekl, člověk to obdivoval že jo, ale když se potom člověk tím zamyslel, tak si říká, že to sice bylo potřeba, ale že se tím hodně ublížilo kolem. Děda vždycky říkal, že nebýt mámy tak k tomu nedošlo. Tak táta by do toho tak nějak sice zapadl, ale nebyl by tak aktivní jak byl. Maminka byla to kápo.“*¹⁰⁸ V tuto chvíli je jasné, že pohled na odbojovou činnost rodičů lze chápat dvojitým způsobem. V první řadě jako nezapomenutelnou a hrdinnou službu vlasti při boji s okupanty, ale v druhé řadě i jako veliké riziko, které může znamenat i smrt členů rodiny. Věřím a ani se nedivím, že se pan Heřmanský dívá na celou věc druhým, osobním způsobem, i přesto že zmiňuje ono hrdinství, které je celospolečensky uznáváno a oceňováno. Ztrátu rodičů mu však již nikdo ničím nenahradí. Paní Heřmanská byla za svou činnost vyznamenána nejen od představitelů Československého státu. Její syn dodává: *„Máma za to dostala tu medaili za svobodu, nějaký anglický vyznamenání, to je někde napsaný, končí to militare, a nějakou tu pamětní medaili od Noska. Táta dostal válečný kříž.“*¹⁰⁹

Po válce a všech útrapách, kdy je velice těžké zapomenout na veškeré zlo, se prožité zkušenosti promítají i do dalšího života. Pan Heřmanský komentuje vztah k Němcům a bývalým sousedům: *„Dneska nemůžete udělat takovéhle sezení třeba v Brozanech. Aby to tam nevyplavalo navrch jméno někoho, aby se řeklo, hele, tvůj děda udával lidi.“*¹¹⁰ Brozany jsou pohraničním městem, kde již od nepaměti žilo vysoké procento obyvatel

¹⁰⁷ Fotografie poskytnuté panem Josefem Heřmanským

¹⁰⁸ Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9. 10. 2014. Uloženo v soukromém archivu T. Ševčíka.

¹⁰⁹ Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9. 10. 2014. Uloženo v soukromém archivu T. Ševčíka.

¹¹⁰ Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9. 10. 2014. Uloženo v soukromém archivu T. Ševčíka

německé národnosti. Právě válečné zkušenosti pana Heřmanského s Němci ho vedli k závěrečnému glosování: „*Ono se také říká, jeden Němec, dobrý Němec, dva Němci jsou hospoda, ale tři jsou válka a na to něco je. Víte, já říkám, že každý Němec je dobrý, když má na sobě dva metry hlíny!*“¹¹¹ Pan Hakl vidí celou situaci trošičku jinak. Je to dáno tím, že pan Hakl vyrůstal a bydlel v de facto německé vesnici. Během války nepřišel o nikoho z rodičů: „*Ti Němci byli čistě zbláznění tím Hitlerem, když je sem pustil jak von křičel jedna Říše, jeden Vůdce, tak takhle jak je zbláznil, mladý lidi a ty starší lidi ani ne. Ti si svůj život užívali, jak byli zvyklí.*“¹¹²

Při dalším zjišťování informací o popravě paní Heřmanské jsem navštívil i Oblastní muzeum v Litoměřicích. Muzeum je rozděleno do dvou pater, kdy v prvním patře se nachází výstavy zaměřené na archeologii, geologii a mapují období zakládání prvních hradišť na území Litoměřicka a středověkou historií města. Ve druhém patře pak následuje období od 18. století do konce druhé světové války. Historii druhé světové války je vyčleněna pouze jedna vitrína, kde v jedné třetině je umístěna sbírka předmětů s nacistickou tematikou, v druhé třetině židovská problematika a v poslední třetině vzpomínka na šest obětí poprav v Kladně – Krnčí. Litoměřické muzeum ve spolupráci s panem Heřmanským udržují vzpomínku na oběti. Není to ovšem vždy jednoduché. Pan Heřmanský připojuje zkušenost: „*Když jsem tam byl posledně. Bylo to trapný. Protože, já jsem tam přišel, kecal jsem s chlapíkem, kterej tam uvádí, ne moc, přišli tam němci, a ty snad z toho měli radost.*“¹¹³

Obrázek č. 9 Vitrína z Oblastního muzea v Litoměřicích¹¹⁴

¹¹¹ Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9. 10. 2014. Uloženo v soukromém archivu T. Ševčíka.

¹¹² Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9. 10. 2014. Uloženo v soukromém archivu T. Ševčíka.

¹¹³ Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9. 10. 2014. Uloženo v soukromém archivu T. Ševčíka.

¹¹⁴ Fotografie ze soukromého archivu T. Ševčíka

V návaznosti na znovuobjevení pomníku a jeho historie jsme se rozhodli iniciovat připomenutí si pohnuté události tohoto místa. Ve spolupráci s OV ČSBS Kladno¹¹⁵ se každoročně uskutečňuje 1. června pietní vzpomínka na oběti zastřelené v Kladně – Krnčí. Svou účast pravidelně potvrzuje i pan Hakl s panem Heřmanským. Oba shodně v rozhovoru uvedli, že se nikdy nebyli podívat na místě poprav y Marie Heřmanské a ostatních.

3.5.2. Rodina Mikulova

Pokud může být ještě něco odsouzeníhodného, než je vražda – poprava mladého studenta, nebo matky od rodiny, v případě rodiny Mikulů se naplnila ta nejhorší očekávání. Dne 1. června 1942 se na popravišti u kůlů setkali čtyři příslušníci ze stejné rodiny. Otec s matkou a jejich dvě děti.

Vraťme se však k rodině Mikulů. Kontaktovala nás paní Iva Landová z Děčína – Křešic, jejíž babička byla Terezie Rosenkrancová – dcera popravených manželů Mikulových. Terezie se narodila dne 3. května 1900 v Brozanech nad Ohří. Vdala se v roce 1921 za Václava Rosenkrance, se kterým vychovala dvě děti – chlapce a dívku jménem Jaroslava (ročník 1921) - maminka paní Landové, se kterou jsme měli možnost popovídat v přítomnosti jejího manžela dne 6. března 2015 v jejich krásném domě na okraji Děčína.

S radostí jsme přivítali, že paní Landová si pamatuje vyprávění své babičky a maminky, které sice nerady vzpomínaly na tragické okamžiky vlastní rodiny za druhé světové války, ale nakonec přeci byla seznámena se smrtí svých blízkých a následném osudu rodiny za války.

Manželé Mikulovy a s nimi jejich dcera a syn byli popraveni dne 1. června 1942 v Kladně – Krnčí údajně za ukrývání odbojářů (prozatím jsme pracovali s informací, že zřejmě Mikulovy ve své brozanské cihelně uchovávali komunistické odbojové spojky z Kladenska).

Po atentátu na Reinharda Heydricha, byly denně popravovány osoby, které se měly podílet na spáchání atentátu na říšského protektora, či přechovávaly nebo poskytovaly pomoc těmto osobám. I za pouhou znalost o jejich pobytu a neoznámení této informace příslušným úřadům, hrozila smrt celým rodinám.

¹¹⁵ Dnes již jiný spolek viz Spolek pro zachování odkazu českého odboje

Přesto Josef Mikula (*1871) se svou rodinou neváhal a aktivně se do boje za svobodu své vlasti zapojil. Za Protektorátu Čechy a Morava sloužila jejich cihelna, na okraji Brozan nad Ohří, jako útočiště pro kladenskou síť komunistického odboje.

Spojky z Kladna našly v komíně jejich cihelny (foto vpravo) vždy azyl a podporu rodiny. Osudným se hrdinům stala falešná - nastrčená spojka. Tento muž záhy nahlásil kladenskému gestapu všechny osoby, se kterými v cihelně přišel do kontaktu.

Při následném zatýkání byli ušetřeni pouze ženatí muži a vdané ženy. Onen červnový večer v 19 hodin byli čtyři členové rodiny Mikulů a další dvě osoby přivázáni ke kůlům v Kladně- Krčí a zastřeleni.

Obrázek č. 10 Rodina Mikulova¹¹⁶

Smutný příběh dokresluje i nenaplněná láska pana Tomka, který v roce 1942 udržoval vztah s později zavražděnou Blaženou Mikulovou. V plánu byla svatba a společný život. Pan Tomek chtěl však nejprve dokončit studium v Brně, bohužel stav slečny Blaženy se jí stal osudným a byla popravena společně se svým otcem, matkou a bratrem. Pan Tomek se již nikdy neoženil.

Rodinu Mikulů doplnila navíc manželka nezvěstného komunisty Marie Heřmanská *1908 a rakovnický drogistický učeň Zdeněk Černý *1925. Pozastavila bych se u Marie, která byla rovněž z Brozan a její manžel po zatčení Mikulových utekl z práce, byl varován

¹¹⁶ Fotografie poskytnuté paní Ivou Landovou

jakožto komunistický odbojář, že se něco děje. Byl však dopaden a zastřelen (dle pamětníků doslova rozstřílen).

Příběh Terezie Rosenkrancové však opět příběhu dává jiný rozměr a nyní je na nás - historických, abychom pátrali dál a k 70. výročí konce války se pokusili objasnit co nejbližší okolnosti zatčení a vraždy vlastenců v Krnčí.

Obrázek č. 11 Terezie Rosenkrancová¹¹⁷

Terezie, roz. Mikulová žila v nájmu se svou rodinou na zámku v Brozanech. Po tragických událostech, kdy v jeden okamžik přišla o své rodiče, sestru a bratra, byla oslovena příslušníkem SS, aby se přestěhovala i s rodinou na cihelnu svých rodičů a zde spravovala hospodářství s tím, že příslušník SS si bude jednou týdně chodit pro některé suroviny a potraviny (například vejce apod.).

Terezie se rozhodla v době každodenního nebezpečí ztráty života svého i svých blízkých přijmout tuto nabídku, byť nebylo její rozhodnutí přijato ostatními členy rodiny vždy kladně (ostatní sestry již byly provdané a žily mimo Brozany). O odbojové činnosti svých rodičů neměla Terezie žádné informace, spíše se domnívala, že jejich zatčení mohlo souviset s udáním někým z brozanských občanů, kteří mohli majetek rodině Mikulů závidět.

I paní Landová se vzhledem k jejich stáří a zdravotnímu stavu spíše přiklání k tomu, že došlo mnoha uplynulými lety od 2. světové války spíše k dezinterpretaci celého příběhu. V cihelně totiž opravdu ukrývaní lidé byli a to dva sovětští vojáci, avšak až za doby pobytu dcery popravených Mikulových, Terezie, která vzpomínala například na situaci, kdy do

¹¹⁷ Fotografie poskytnuté paní Ivou Landovou

cihelny přišel pro vajíčka příslušník SS a sovětský voják se nahřival u kamen s bolestí zubu.

Obrázek č. 12 Iva Landová s manželem¹¹⁸

Pamatovala, jak se bála, aby nic nebylo vyzraženo, naštěstí Němci stačilo vysvětlení, že se jedná o nemocného kočího. Po skončení 2. světové války došlo k exhumaci těl popravených Mikulových v Krnčí a těla byla převezena rodinou do rodných Brozan, kde byla pohřbena. Rodina Terezie a rodina její dcery Jaroslavy (i s malou Ivou Landovou) se přestěhovala do Děčína, kde byly uvolněny některé domy po odsunutých Němcích, navíc zde již před válkou působil u policie otec paní Landové (a později i její budoucí manžel).

Obrázek č. 13 Rodinná hrobka rodiny Mikulů¹¹⁹

¹¹⁸ Fotografie z archivu Tomáše Ševčíka během návštěvy u paní Landové

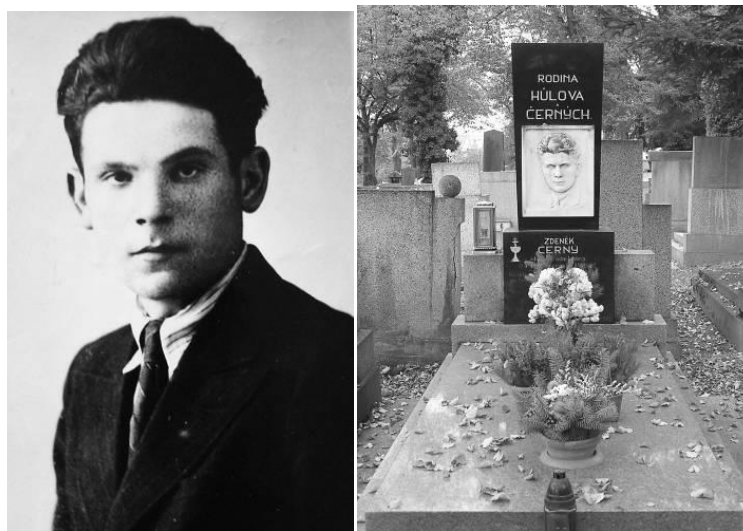
¹¹⁹ Fotografie z archivu Tomáše Ševčíka během návštěvy hrobky rodiny Mikulů

3.5.3. Zdeněk Černý

I když je každý z příběhů a životních osudů popravených hrdinů jiný, jeden na mě zvláště zapůsobil. Jedná se o příběh teprve šestnácti letého Zdeňka Černého, který měl celý život právě před sebou. Jistě, během války umírali i mladší děti a to i hrůznějšími způsoby, ale pokud konkrétně nepoznáte blíže jednu z oněch obětí, nikdy se vám nedostane tak blízko k srdci. Můžeme si jen představovat, co prožíval Zdeněk Černý těsně před zatčením, co před popravou. Jaké myšlenky se honily v hlavě jeho matce. Nyní se vám pokusím rekonstruovat tento již dávno zapomenutý příběh.

Základním vodítkem k získání informací o Zdeňku Černém byla návštěva jeho hrobu v Rakovníku. Krásně udržovaný hrob poblíž hlavního vchodu spravuje dcera Zdeňkova bratra Jaroslava, paní Marie Koudelková. Hlavně díky jejímu času co mi věnovala a dokumentům, které mi poskytla, jsem mohl složit tuto mozaiku.

Informace o životě a smrti Zdeňka Černého, které lze nalézt i v malé míře na internetu.¹²⁰ Jedná se o odborný článek zpracovaný Tomášem Bednaříkem v Týdeníku Raport, kde je patrná jeho práce s dobovými archiváliemi (poválečné výslechy svědků a dokumenty ze zasedání lidového soudu) a rovněž článek od Zdeňka Eichingera¹²¹, kde je zachycen pohled pamětníka – spolužáka Zdeňka Černého, na tu strašnou dobu.

Obrázek č. 14 a č. 15 Fotografie a hrob Zdeňka Černého¹²²

¹²⁰ <http://raport.cz/publicistika/2009-47-petactyricet-minut/2009-12-03>, staženo dne:10. 5. 2014

¹²¹ Eichinger, Z.: Vzpomínky na minulost, Věstník Muzejního spolku královského města Rakovníka, Rakovník 1996, str. 19-20.

¹²² Obrázky použity z uveřejněného článku: <http://raport.cz/publicistika/2009-47-petactyricet-minut/2009-12-03>, staženo dne:10. 5. 2014

Zdeněk Černý se narodil 9. září 1925 v Rakovníku. Jeho maminka, Anna Černá, roz. Mayerová, se již kolem svých osmnácti let provdala a o rok později se jí narodil Zdeněk. Manželství nebylo moc šťastné, a oba brzy pochopili, že nebudou spolu spokojeni. Rozkol obou partnerů byl dán rozdílností povah, rozdílným způsobem života (Anna pocházela z města, manžel ze vsi), a lze hovořit i o přílišné lásce Annina manžela k alkoholu.

Sňatek domlouvali rodiče obou manželů z převážně z majetkových důvodů. Manžel Anny byl vyučeným řezníkem a v Kněževsi (5 km severozápadně od města Rakovníka) měl hospodu. V této hospodě pracoval i Zdeňkův starší bratr Jaroslav.

Po rozvodu se odstěhovala Anna se svými syny do Rakovníka, Prokopské ulice. Po absolvování základní školy se Zdeněk začal učit prodavačem u místního obchodníka pana Ludvíka Cédla¹²³. Tento dům doposud v Rakovníku stojí, nicméně obchod již nefunguje.

Zde se pak Zdeňkovi narodili i další sourozenci a to bratr Emanuel a sestra Jitka. Paní Anna Černá se podruhé vdala a přijala jméno Urbanová. Její muž byl o hodně let starší a brzy zemřel. Po smrti se o rodinu staral Zdeňkův starší bratr Jaroslav, který se vlastně i stal Zdeňkovým otcem. Věkový rozdíl mezi nimi byl úctyhodných čtrnáct let.

Po několikaměsíčním teroru a represivní politice říšského protektora Reinharda Heydricha v Protektorátu Čechy a Morava, došlo k zastavení jeho perzekucí a likvidace našeho národa. Dne 27. května 1942¹²⁴ byl v ostré zatáčce v Holešovičkách v Praze, spáchán atentát na zastupujícího říšského protektora parašutisty, kteří v prosinci roku 1941 seskočili nedaleko středočeské obce Nehvizdy.

Touto událostí se dalo do pohybu kolo dějin, na jejímž konci zůstala řada zavražděných českých vlastenců a svobodný národ. Po atentátu nastal v nacistických aparátech chaos. Nikdo si nedovedl představit tu drzost, jak si někdo mohl dovolit zaútočit na zastupujícího protektora. Celý okleštěný stát věděl, co se událo v Praze.

V rozhlase i na plakátech v každé obci a městě byla tato událost připomínána a zejména zdůrazněna informace o vyhlášení pátrání po pachatelích. Atentát vyvolával diskuse a strach napříč Protektorátem. Protektor, jak víme, později zemřel na otravu krve, způsobenou útokem, dne 4. června 1942.

Den poté, dne 28. května 1942 živě diskutovali i tři kamarádi o předchozích událostech před výkladní skříní obchodu Jiljí Bureše¹²⁵ v Rakovníku. Matka jednoho

¹²³ Husovo náměstí 7, Rakovník

¹²⁴ ŠOLC, Jiří: Přijďeme za svítání, Naše vojsko, Praha 2005, str. 20.

¹²⁵ Dnes již neexistující dům vedle budovy GE Money bank, Nádražní 496, Rakovník

z nich, Anna Mayerová, která přicházela z práce¹²⁶ ke svému bytu, zavolala na jednoho z nich – svého syna, ať jde domů. Po cestě k jejich bytu se syna ptala, o čem s kamarády hovořil. Hoch, Emanuel Mayer, odpověděl matce, že o atentátu na Heydricha. Doslova mělo zaznít: „Zdeněk říkal, že je škoda, že nebyl zabit Hitler, že by bylo hned po válce!“¹²⁷

V tu stejnou dobu, každou hodinu, státní rozhlas hlásil výzvu k obyvatelům Protektorátu Čechy a Morava, aby oznámili pobyt atentátníků a rovněž informace o tom, že kdo bude atentátníky přechovávat, nebo o nich bude vědět a neoznámí to, bude spolu s celou rodinou zastřelen.

Stejně tak za schvalování atentátu byl vynášen rozsudek smrti.¹²⁸ Atmosféru této doby charakterizuje strach ale zároveň i odhodlání některých vlastenců nezůstat lhostejní k nastalé situaci, kdy byl spáchán atentát na vysoce postaveného muže Třetí říše. Bohužel, rovněž mezi českými Němci zavládlo odhodlání – chránit Vůdce. V tomto směru postupovala i Anna Mayerová, matka Emanuela. Mayerovi se do Rakovníka přistěhovali až v roce 1938 a ačkoli byli české národnosti, v roce 1941 požádali o přiznání německé státní příslušnosti, a německé úřady jim samozřejmě vyhověly.

Dle archivních dokumentů uměla Mayerová číst a psát pouze německy a rakovnický byt získali po panu Krausovi. Židovi. Právě Anna Mayerová se rozhodla mladého chlapce udat na četnické stanici v Rakovníku. I přes prosby matky Zdeňka Černého, která byla osobně žádat Mayerovou, aby tuto událost nehlásila. Zde se v detailu liší vyprávění Marie Koudelkové, ta tvrdí: „*Já jsem to jako slyšela že ona slyšela jak to Zdeněk řekl, a pak se zeptala syna když přišel kdo je ten kluk co to řekl.*“¹²⁹

Jak vypovídala Anna Urbanová u soudu v roce 1946 „Řekla jsem jí, že chlapec nic neřekl, že ona u toho nebyla, že má také dítě, aby si to uvědomila, ale ona mě odbyla. Řekla, že má byt, že se jí daří dobře a musí chránit Vůdce... a že se zítra uvidí, komu budou věřit, zda mně, nebo jí... Na to jsem poznamenala, vždyť je nad námi Bůh, a aby vám to neoplatil...“.

¹²⁶ Dělnice v továrně Stadion, Rakovník.

¹²⁷ <http://raport.cz/publicistika/2009-47-petactyricet-minut/2009-12-03>, staženo dne: 10. 5. 2014

¹²⁸ Dnes ráno, dne 27. května 1942 v 10 hodin a 30 minut byl v Praze spáchán atentát na zastupujícího říšského protektora SS Obergruppenführera Heydricha. Na dopadení pachatelů se vypisuje odměna deseti milionů korun. Každý kdo pachatele přechovává nebo jim poskytuje pomoc, anebo kdo má vědomost o jejich osobě anebo jejich pobytu a neoznámí to, bude zastřelen s celou svou rodinou. Kuželka, V., Operace Anthropoid, bakalářská práce, Západočeská univerzita Plzeň, 2011

¹²⁹ Rozhovor vedený s Marií Koudelkovou, dne 12. 11. 2016. Uloženo v soukromém archívu T. Ševčíka.

Výpovědi svědků se v souvislosti s možným důvodem udání liší. Mayerová se bránila, že k nahlášení celé události se rozhodla po nátlaku ve své práci, další výpovědi ale její verzi vyvracejí a dodávají, že právě ona trvala na zapsání udání i přes uklidňování rakovnických četníků, ať si to ještě rozmyslí. Matce Zdeňka Černého bylo sděleno četníky, ať se syn nevzdaluje z místa bydliště a ať se 30. května hlásí na četnické stanici. Pokud nařízení poruší, může být popravena celá jeho rodina. To potvrzuje i Marie Koudelková: „Četník řekl, ať se nevzdaluje z domova. Ať se neodvažuje utéct, že by byla popravena celá rodina.“¹³⁰

Zdeněk pak celou noc proseděl na balkónku jeho pokoje. Na naléhání matky, aby si šel už lehnout a odpočinul si, odpověděl, že by stejně neusl. Nápadně se třásl. Zřejmě cítil a věděl, co ho čeká. Paní Koudelková popisuje: „Zdeněk proseděl na tom jejich balkonku celou noc. Třásl se, seděl na tom balkonku a zřejmě asi věděl, co ho čeká. Slyšel to v rozhlase a vycházelo to v novinách. Já vím, že když to Praha oznamovali, tak snad byl pod nebo nad Vladislavem Vančurou.“¹³¹

Co skutečně vedlo Annu Mayerovou k udání šestnáctiletého Zdeňka Černého není podstatné. Podstatným zůstává to, že Zdeněk byl dne 30. května 1942 zatčen a odvezen na služebnu gestapa do Kladna.

Zde byl shledán vinným ze schvalování atentátu na zatupujícího říšského protektora a druhý den zastřelen na střelnici v Kladně Krnčí. Četa německých vojáků z Kladna mezi tím vykopala hromadný hrob, lékař ohledal zasažená těla. Podle vyprávění paní Koudelkové se Anna Urbanová vydala 30. května na cestu do Kladna na úřadovnu tamního gestapa, s cíle dozvědět se, co se se synem děje. Nebyla však vpuštěna dovnitř. Pěstmi bušila do vstupních dveří, domáhajíc se vstupu. K tomu paní Koudelková říká: „A to mě říkala Alenka, že to bylo moc odvážné, že vlastně když se zaklaply vrata, jako v tom Kladně, že to byl strašně nepříjemný pocit, protože opravdu se báli, jestli vyjdou. Protože jako orodovat za odsouzence...“

O popravě svého syna se Anna Urbanová dozvěděla náhodně od paní z ulice, která jeho jméno zaslechla mezi popravenými jmény vysílaných v rozhlase. Zdeněk byl pohřben v hromadném hrobě v Krnčí společně s ostatními pěti zastřelenými vlastenci. Marie Koudelková dodává: „Oni ho tam dali jen do počtu. On tam měl být ten Heřmanský, ale toho neměli. To říkala ta Havlůjová.“¹³² Po popravě následovala prohlídka bytu paní

¹³⁰ Rozhovor vedený s Marií Koudelkovou, dne 12. 11. 2016. Uloženo v soukromém archivu T. Ševčíka.

¹³¹ Rozhovor vedený s Marií Koudelkovou, dne 11. 11. 2016. Uloženo v soukromém archivu T. Ševčíka.

¹³² Rozhovor vedený s Marií Koudelkovou, dne 12. 11. 2016. Uloženo v soukromém archivu T. Ševčíka.

Urbanové gestapem. Hledalo se cokoliv, co by mělo nějakou spojitost s atentátem. V květnu 1945 byl hromadný hrob odkryt, těla exhumována, vyzvednuta a pohřbena v místech bydliště pozůstalých.

K identifikaci těla Zdeňka byl předvolán jeho bratr Jaroslav, který tělo označil na základě zbytků oblečení. Tričko se žlutými pruhy bylo to poslední, co měl Zdeněk Černý na sobě. Tělo Zdeňka Černého bylo uloženo v rodinné hrobce v Rakovníku.

Udavačka Mayerová byla v prvních květnových revolučních dnech roku 1945 zatčena ve svém novém bydlišti v Albrechticích u Týna nad Vltavou a uvězněna. Nepomohl ani její návštěva u Anny Urbanové a prosba za odpuštění. Svědectví Marie Koudelkové doplňuje: „*Mayerová pak po válce přišla za mojí babičkou, babička mi pak řekla že si dovolila jít za ní, prosila jí za odpuštění že si, ale to tam nepište, klekla si před babičkou a prosila jí aby ji odpustila. Babička pak řekla, že nechápala, jak si mohla jako máma k mámě popraveného přijít a prosit a myslet si že bude prominuto.*“¹³³ Nejprve byla souzena před okresním soudem v Rakovníku.

Jak vyplývá ze zprávy Okresního soudu v Rakovníku, Mayerová se během pobytu v cele pokusila několikrát spáchat sebevraždu oběšením. Dne 25. září 1945 byla předvedena před senát Mimořádného lidového soudu v Praze na Pankráci, kterému předsedal JUDr. Karel Vlk. Během pětihodinového přelíčení, ve kterém obžalovaná argumentovala udání tím, že k němu byla donucena spolupracovníkem ze zaměstnání, kterému se svěřila, bylo vyslechnuto i několik svědků.

Spolupracovník Mayerové vypověděl, že se mu Mayerová nesevěřila, a on jí nic neradil. Na základě svědectví požádal státní zástupce JUDr. Miroslav Jirásek pro obžalovanou trest smrti. Senát po poradě tento trest potvrdil. V rozsudku mimo jiné zaznělo: Anna Mayerová, rozená Králíková, narozena 28. února 1903 v Březnici, správní oblast Podbořany... jest vina, že koncem května 1942, v době Heydrichiády, tedy v době zvýšeného ohrožení republiky a v zájmu Německa udala na četnické stanici v Rakovníku Zdeňka Černého pro výrok že místo Heydricha měl být zastřelen Hitler, za což byl Zdeněk Černý zastřelen, čímž spáchala zločin udavačství podle §11 dekretu presidenta republiky ze dne 19. června roku 1945, číslo 16 Sbírký ve znění zákona č. 22/46 Sbírký a odsuzuje se za to podle čtvrté sazby §11 téhož dekretu k trestu smrti a podle §389 trestního řádu k náhradě nákladů řízení trestního a výkonu svého trestu. Dále soud vyslovuje, že obžalovaná pozbývá navždy občanské cti.

¹³³ Rozhovor vedený s Marií Koudelkovou, dne 12. 11. 2016. Uloženo v soukromém archívu T. Ševčíka.

Protože proti rozsudku Mimořádného lidového soudu se nelze odvolat, byla Mayerová ještě týž den v 15 hodin (45 minut po vynesení rozsudku) na soudním dvoře neveřejně popravena. Aktu bylo přítomno jen několik rakovnických občanů.¹³⁴ Mezi přítomnými byl i bratr Zdeňka Jaroslav, který byl na popravu pozván, jako zástupce rodiny. Anna Mayerová se mu zdála nadrogovaná, bez života. „Byl to úplně jiný člověk než u soudu“. U soudu Anna Mayerová provolávala Hitlera, během cesty na popraviště k šibenici ze sebe nevydala ani hlásku.

Anna Urbanová se dožila krásných devadesáti let. Během svého života nikdy nezapomněla na svého syna Zdeňka a neustále udržovala vzpomínku na svého zemřelého syna. Potvrzuje to také Marie Koudelková, která dodává: „*Babička se dožila pěkných let, ale víte co, já jsem ztratila syna před 5 lety na embolii. Teprve teďka vím, co musela prožívat. Ale když jsem jako za tou babičkou přišla, měla tam takový ten koutek, byla věřící, a taky tam pořád tu svíčičku. A já jsem to furt nemohla pochopit. Pořád plakala, kdyby tady byl ten Zdeněček. Já jsem si říkala, vždyť už je to 30 let, to snad musí hrát na mě. Tak tady už mám taky takovej koutek.*“¹³⁵

Jaké byly poslední chvíle Zdeňka Černého na stělnici v Kladně Krnčí, kdy stál u kůlu a mířili na něj pušky popravčí čety, asi již nikdy nezjistíme. Ani nezjistíme, co prožíval poslední noc v cele kladenského gestapa. Sám tváří v tvář smrti. Bez milované rodiny, bez rozloučení, bez odpovědi na otázky proč on, proč ta válka. Můžeme se jen poklonit jeho statečnosti a odvaze. I proto byl po válce jmenován národním hrdinou ještě s jedním občanem Rakovníku a byl mu vystrojen velký pohřeb. Paní Koudelková k tomu dodává: „*Město ho prostě tady titulovalo tím hrdinou. Moc jich nebylo tady z té doby popravených. Prostě odnesl to životem, svým životem, protože řekl tu větu.*“¹³⁶

Výmluvný je i nápis na hrobu Zdeňka Černého: „Má oběť – jejich zločin. Ale Čechy jsou naše“. Ať je doba jakákoliv, rodiče by neměli pohřbívat své děti.

3.6. Interpretace nahranych příběhů

Jako zdroj interpretace příběhů sloužili nahrávky narátorů, jejich přepisy a vše bylo zasazeno do informačního (zdrojového) prostředí, které se podařilo dohledat v archivech či

¹³⁴ Eichinger, Z.: Vzpomínky na minulost, Věstník Muzejního spolku královského města Rakovníka, Rakovník 1996, str. 20.

¹³⁵ Rozhovor vedený s Marií Koudelkovou, dne 11. 11. 2016. Uloženo v soukromém archívu T. Ševčíka.

¹³⁶ Rozhovor vedený s Marií Koudelkovou, dne 12. 11. 2016. Uloženo v soukromém archívu T. Ševčíka.

jiných institucí. Pro přepis byla zvolena forma autentického zaznamenání mluveného slova v písemné podobě.

Zaznamenána ovšem není změna hloubky intonace, povzdechy, zamyšlení. Pravopis a tvar nespisovných slov zůstal v původní podobě, jelikož ať by byl uveden ve spisovném tvaru, nezměnilo by to nic na obsahovém sdělení narátora. Nutno dodat, že i použití nespisovných tvarů a doslovného přepisu nikterak nestěžuje porozumění textu.

Provádět analýzu textu není nutné. Vzhledem k tomu, že k úzkému tématu narátoři vypověděli, co věděli a zřídka kdy se stalo, že by něco napovídalo zamlčením nějaké důležité informace, není co analyzovat. Použití jazykových prostředků odpovídá věku narátorů a úrovně jejich vzdělání/místě bydliště.

Pokud jde o interpretaci nahraných rozhovorů, byla použita hermeneutická analýza¹³⁷ a metod interpretace orálně historických dat. Důležité je vědět, že badatel, většinou tazatel, ke zkoumané události přistupuje s jistým předporozuměním, to je s určitou znalostí události, její historické zakotvenosti a i znalostí okolností vzniku některých tradovaných typů výkladu události.

V mém případě je to znalost archivních pramenů a jejich výkladů této události. Ty jsou ale většinou psané velice stručně a formálně. Jedná se zpravidla o výslechy úředníků kladenského gestapa, kteří měli v gesci popravu v roce 1942 v Krnčí.

Na událost si většinou pamatovali, ale bližší informace neuváděli. Buď z důvodu aby jim tato událost nebyla přičtena k tíži, anebo proto, že ve vyšetřovacím spisu byla popisována i událost vypálení obce Lidice, která ve spise hrála prim a také sloužila jako hlavní dokument obžaloby pracovníků gestapa.

Interpretace rozhovoru vedeného s paní Marií Koudelkovou obsahuje několik zajímavých témat. Prvním tématem je samotný prožitek smrti Zdeňka Černého prostřednictvím nedávné smrti vlastního syna.

Paní Koudelková dříve nahlížela na uctívání památky maminky Zdeňka Černého (své babičky) s nepochopením. Nerozuměla důvodu a hlavně způsobu uctění památky, kdy si babička vytvořila ve skříňce koutek, ve kterém měla fotografie svého syna, Zdeňka Černého a svíčky.

Není se čemu divit, když porovnáme věk babičky a své vnučky. Předpokládám, že ani po její smrti nedošlo k prohloubení prožitku z uctívání památky na Zdeňka jeho

¹³⁷Základem hermeneutického přístupu je odkrytí významu, který byl dán do vyprávění vypravěčem[11]. Na rozdíl od výše uvedeného strukturalistického přístupu, hermeneutický přístup staví na tzv. předporozuměním, tedy na prvotní znalosti textu, se kterou čtenář k textu přistupuje - Hendl, J.: Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005. s. 73.

maminkou. Přelom přišel až v současnosti, kdy Marie Koudelkové ze dne na den přišla o svého syna.

Zemřel nečekaně přes noc na embolii. Až touto tragickou událostí se dokázala vcítit do role své babičky, která, i když za jiných okolností, přišla také o svého syna. Sama si pak podobný koutek také vytvořila, a během rozhovoru se o něm několikrát zmínila. Na jednu stranu je tato událost velice smutná.

Na stranu druhou, mohlo dojít k propojení a připomenutí si vyprávění od své babičky a zkvalitnit tak výstup z nahrávání rozhovoru detailnějšími informacemi, nebo nastolením atmosféry, která celé nahrávání dokreslila a podbarvila.

Podobná situace mohla pomoci aktivovat již téměř zapomenuté momenty, detaily i pocitové vjemy. Tím můžeme téměř in natura zažít bezprostřední vyprávění, kdy se velice přiblížíme vyprávění, které bychom mohli slyšet i od babičky Marie Koudelkové, Anny Urbanové. Jistě, že nelze porovnávat tato vyprávění, ale lze porovnat způsob vyprávění a vnímání určitého prožitku.

Dalším tématem je pohled paní Koudelkové na způsob udání Zdeňka Černého, kdy na jedné straně máme záznam z vyšetřovacího spisu, kde se uvádí, že Mayerová se syna ptala, o čem mluvili, aniž by o tom cokoliv věděla.

Ve vyprávění Marie Koudelkové je zmínka o tom, že Mayerová hovor odposlechla a syna se už jen doptala na jméno toho hochy. Výsledek je v konečné fázi zcela stejný. Došlo k udání a Zdeněk Černý za jednu větu zaplatil životem.

Interpretovat ale můžeme tu skutečnost, proč Marie Koudelková předpokládá, že Mayerová o všem věděla a u syna si jen svou domněnku potvrdila. Zde bych opět poukázal na dílo *Můj děda nebyl nácek*¹³⁸, kde se autor zabývá mimo jiné i změnou tradování příběhů. V této konkrétní podobě by se mohlo jednat o svalení veškeré viny na Mayerovou.

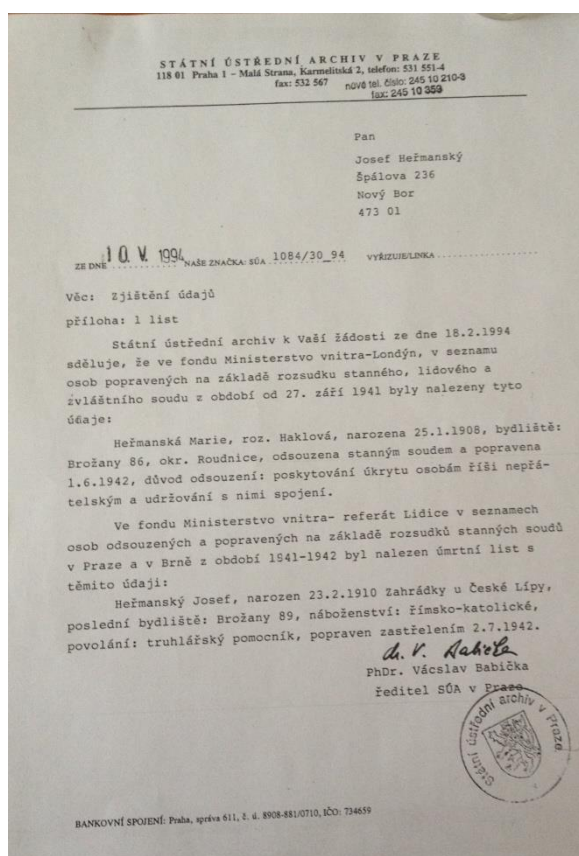
Právě ona totiž za všechno mohla a sehráli i ústřední roli v udání Zdeňka Černého a jeho následné popravě. Připojíme-li k tomu i fakt, že babička Marie Koudelkové o Mayerové nikdy nemluvila hezky, mohlo se v paní Koudelkové vytvořit předsudek o absolutní vině Mayerové a učinit ji tak vinnou za vše co se kdy stalo.

Tím, že Zdeňkovi Černému bylo teprve 16 let a že byl odsouzen k smrti za schvalování atentátu pouhým pronesením jedné věty, neměl možnost uplatnit veškerý svůj mladistvý potenciál, založit rodinu apod.

¹³⁸Welzer, H., Moller, S., Tschuggnall, K. "Můj děda nebyl nácek": Nacismus a holocaust v rodinné paměti, Argo, Praha 2010

Proto je i velice složité nalézt více interpretačních témat, jelikož měl život teprve před sebou. Změny tradovacích typů příběhu Zdeňka Černého nejsou zaznamenány. Osud Zdeňka byl dobře zaznamenán a informace v listinných podobách, zvláště pak vyšetřovací spisy, jsou bohaté na fakta. Proto se ve vyprávěné linii nemění téměř nic. Každoročně je pak tento příběh připomínán v rakovnickém Raportu.

K interpretaci rozhovoru vedených s panem Heřmanským bylo potřeba přistupovat velice citlivě. Jednalo se totiž o rodinnou tragédii, kdy během jednoho měsíce přišel pan Heřmanský o oba rodiče. Proto v prepisu rozhovoru lze místy cítit nenávisť vůči Němcům. Není se však čemu divit, jelikož právě Němci byli příčinou smrti rodičů. Rozhovor s panem Haklem byl zaměřen spíše na tradované příběhy o rodině Heřmanských. Obě vyprávění obsahují několik zajímavých témat, na které se můžeme podívat podrobněji. Jedním z nich je jistě činnost Marie Heřmanské a její napojení na Londýn (Anglii).

Obrázek č. 16 Dokument, ze kterého usuzuje p. Heřmanský existenci spisu v Londýně¹³⁹

¹³⁹ Fotografie z archivu Tomáše Ševčíka pořízena během návštěvy Josefa Heřmanského

V tomto případě vycházíme z tvrzení pana Heřmanského, který při rozhovoru mluvil o existenci sešitu, do kterého si jeho maminka (Marie Heřmanská) psala záznamy o své činnosti: *„Ten nám sebrali. Jim se nejvíce nelíbilo, to že máma měla všechno to v Anglii. Celej její spis o činnosti já vám to ukážu, je, prostě není evidovanej u nás, u nás je evidovaný jenom kdy byla popravena. Ale všechna její činnost, atak dále, a kdo ji úkoloval, je uvedeno v Londýně“*. Celá problematika spolupráce paní Heřmanské s Londýnem mě vede k úvaze o tom, jak by se mohla zkontaktovat s někým, kdo byl napojen na exilovou vládu, popřípadě její zpravodajské oddělení.

Zdali spolupráce Marie Heřmanské s Londýnem nebyla jen hra německých zpravodajských služeb, nebo jiný druh akcí sloužící k rozkrytí odbojových, v tomto případě komunistických, organizací, to se pokouším již přes rok vypátrat. Kontakt s archivem v Londýně se doposud nezdařil a proto je velice obtížné až spekulativní pojednávat o napojení Marie Heřmanské na exilový odboj, na Londýn.

Nicméně syn popravené v toto spojení věří a považuje ho za možné. Proto tento úkol, a to kontakt s archivem v Londýně, zůstane nadále prioritou.

Zatím jediným zdrojem je vyprávění Josefa Heřmanského a Václava Hakla, kteří toto napojení zmiňují, ale již neuvádějí nic konkrétního, co by potvrdovalo jejich domněnky a přesvědčení. Pokud skutečně existuje v archivu v Londýně složka o Marii Heřmanské, doufám, že se mi ji podaří probádat.

Dalším tématem je zatčení manžela Marie Heřmanské, Josefa Heřmanského na Švýcarských hranicích. Josef Heřmanský uvedl: *„Táta byl zastřelenej v Kobylisích. Dopadenej byl na Švýcarské hranici. Dodneška, já jsem se o to už nezajímal, dodneška nevíme, proč ho Švýcaři vrátili.“* Pan Hakl poznamenal: *„Já také nevím, jestli skutečně ho na té hranici tam zatkly. To jsou poslední zprávy, který takle jako se k nám dostaly, nebo k mému dědovy, tatínkovi Marie. Vždyť o strejdovi nemůžeme vědět, že je po smrti.“*

Opět je velice těžké a složité dokázat, zdali byl skutečně pan Heřmanský dopaden na Švýcarských hranicích. Materiály z archivů o této možnosti nic nezaznamenaly.

Při rozhovoru vedeném s paní Ivou Landovou o rodině Mikulů narážíme již na bariéru paměti. Paní Landová slyšel příběh o Mikulových od své babičky, když byla velice malá a nevěnovala mu tolik pozornosti. Proto se ve svém vyprávění nedotýká podrobností, ale pouze hodnotí situaci jako celek, tak jak si to nejlépe vybavila.

3.7. Zasazení příběhu do interpretovaných poznatků

Zasadit příběh do interpretovaných poznatků nebylo jednoduché. Podařilo se mi ale v archivech nalézt důležité dokumenty, které mi o jednotlivých příbězích poskytli širší informace. Díky těmto informacím jsem mohl zasadit příběh do interpretovaných poznatků.

Celý příběh se začal odvíjet událostí z roku 1942. V Libochovicích byla na přelomu roku založena ilegální komunistická strana vedená Václavem Vyšatou z Evaně.¹⁴⁰ Toto potvrzují i Jako místo k setkávání poskytl svůj dům, do kterého docházeli i někteří pracovníci z Kladna. Velice aktivním členem této organizace byl i žid Otto Katz¹⁴¹. Je až paradoxní, že nikdo z narátorů se o této události nezmínil. Všichni dotčené narátoři začali svůj příběh až zatčením. Sice dokázali říci důvod zatčení, ale v širších souvislostech nikdo tuto akci nezmínil. Snad jen pan Heřmanský se ve svém vyprávění zmínil o možnostech ukázat na obyvatele Brozan nad Ohří, kteří buď udávali své spoluobčany, nebo je nepřetržitě sledovali.¹⁴² Tím, že o tomto tématu nechtěl mluvit a bylo mu to nepříjemné, jelikož by se tyto informace dali použít proti žijícím potomkům a tzv. otevírat staré rány, proto jsme o tématu již nemluvili a nechali tak tento zdroj nevyužitý. Vzhledem k jiným informacím získaných při rozhovoru ale nebylo potřeba toto téma znovu otevírat.

Činností Oldřicha Zímy¹⁴³, kavárníka z Libochovic¹⁴⁴, který byl od roku 1942 spolupracovníkem gestapa a členem Národní obce fašistické¹⁴⁵, došlo k vyzrazení některých členů a následnému zatýkání. Zíma působil jako řidič hejtmana Dr. Müllera¹⁴⁶ a vše co se v Libochovicích stalo, mu hlásil.

Oldřich Zíma nahlásil gestapu zadržené letáky, které dostal od jistého Oldřicha Kalaše¹⁴⁷, který pracoval ve sklárnách. Zíma učinil udání v době, kdy již v Libochovickém kraji bylo zatčeno 10-15 osob, ale tímto udáním narazil na zcela novou organizaci.

Výslechem Kalaše se zjistilo, že někteří ze zatčených byli již členy nové organizace. V této souvislosti byl zatčen Vyšata z Evan, Heřmanský z Brozan, Otto Katz a další. Výslechem Katze, kterého gestapo označilo za zbabělce, se podařilo rozkrýt celou

¹⁴⁰ Město Libochovice, Město Libochovice pod Hákovým křížem, Trampská osada Bílý zajíc Libochovice 2015.

¹⁴¹ Archiv bezpečnostních složek, Fond 315 Zemský odbor bezpečnosti II.: 315-104-100

¹⁴² Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9. 10. 2014. Uloženo v soukromém archivu T. Ševčíka.

¹⁴³ Archiv bezpečnostních složek, Fond 305 Ústředna státní bezpečnosti, 305-227-2

¹⁴⁴ Archiv bezpečnostních složek, Fond 315 Zemský odbor bezpečnosti II.: 315-104-100

¹⁴⁵ Archiv bezpečnostních složek, Fond 305 Ústředna státní bezpečnosti, 305-229-1

¹⁴⁶ Archiv bezpečnostních složek, Fond 305 Ústředna státní bezpečnosti, 305-229-1

¹⁴⁷ Archiv bezpečnostních složek, Fond 52 Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, 52-1-94 Forster Walter

organizační strukturu ilegální komunistické organizace a dokonce i informace od Otto Katze vedly k zatčení tajemníka komunistické strany Viléma Bajgara.¹⁴⁸

Při výslechu Oskara Felkla v roce 1945, který pracoval na kladenském gestapu, vyšlo najevo, že zatčený Josef Heřmanský patřil k brozanské ilegální komunistické organizaci. Při konfrontaci s Janem Sklářem, kterého Heřmanský označil za oblastního vedoucího, se tato domněnka potvrdila. Sklenář pak dále označil 8-10 dalších členů ilegální organizace.¹⁴⁹

Jak jsem již uvedl, po zatčení Otto Katze, se libochovická organizace otřásla v základech. Pomohlo tomu i zjištění gestapa, kterému Katz potvrdil, že během pátrání po Vilému Bajgarovi, přespal i s ním u Mikulových a Heřmanských. Felkl pak v protokolu tvrdí, že tuto skutečnost členové těchto rodin při výsleších přiznali.¹⁵⁰

Když měl být v dubnu 1942 zatčen Josef Heřmanský, podařil se mu útěk. Svěřil se svému spolupracovníkovi u firmy Strohschneider v Litoměřicích o pokusech gestapa ho zatknout. Nabídl mu, že společně uprchnout. Spolu ale neutekli.¹⁵¹ Důvěrník gestapa v Litoměřicích sdělil tento fakt gestapu a dále prozradil, že v útěku Heřmanského mu pomáhala jeho manželka Marie. Tak měla svému muži vyvést jízdní kolo za vesnici, na kterém pak ujel.¹⁵²

Josef Mikula starší byl zatčen 14. 5. 1942 a ostatní členové rodiny 20. 5. 1942. Jan Sklenář byl zatčen 30. 4. 1942. Marie Heřmanská byla zatčena v květnu 1942. Spolupracovník Josefa Heřmanského Oldřich Kalaš byl popraven 31. 6. 1942 v Kobylicích.¹⁵³

4. Představení mozaiky

Výsledný příběh, který vznikl komparací a doplnění interpretace s archivními údaji lze pokládat za pravděpodobný. Jako budoucí historik, nebo spíše vykladač historie, abych nehanil jméno historiků a historiček, si nemůžu dovolit tvrdit, že tak jak zde budu skládat příběh popravy v Krnčí, že se to přesně takto stalo.

Ano, indicie tomu skutečně tak napovídají, ale nebyl jsem tam, nikdo kdo dnes tento příběh bude číst, tam nebyl. Převyprávěné příběhy sebou mohou nést více fikce, než můžu odhalit. Archivní zdroje přeci také píší lidé, na výsleších jsem také nebyl, v poválečných

¹⁴⁸ Archiv bezpečnostních složek, Fond Z Mapy zpráv zpracované Studijním ústavem, Z-10-1019/47

¹⁴⁹ Archiv bezpečnostních složek, Fond 52 Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, 52-81-3 Vlček Rudolf

¹⁵⁰ Archiv bezpečnostních složek, Fond 52 Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, 52-81-3 Vlček Rudolf

¹⁵¹ Archiv bezpečnostních složek, Fond 52 Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, 52-81-3 Vlček Rudolf

¹⁵² Archiv bezpečnostních složek, Fond 52 Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, 52-1-94 Forster Walter

¹⁵³ Archiv bezpečnostních složek, Fond 325 Stíhání nacistických válečných zločinců, 325-2-6

protokolech se nebudou aktéři zabíjení plně rozpovídat o vraždění. Proto bych tuto mozaiku nazval jednou z pravděpodobnějších.

Jak tomu napovídají archivní zdroje z Libochovic a okolí, klíčem k zatčení rodiny Mikulových a Heřmanských bylo zatýkání členů komunistických odbojových skupin v Libochovicích. Ať již šlo o náhodu nebo cílení výslechu na konkrétní osoby, zde beru v úvahu protokol s výslechem Oskara Felkla, kde je zapsáno, že po zatčení těchto osob byl Felkl pokárán vrchním tajemníkem Gestapa Lehmannem za to, že provedl zatčení skupiny, která byla již několik měsíců sledována, a při němž se podařilo uniknout Josefu Heřmanskému. Důležité bylo i rozkrytí pražské spojky na libochovický komunistický odboj, Otu Katze, který po výsleších prozradil Viléma Bajgara, pro něhož bylo jediným východiskem utéci a skrývat se. Jako úkryt zvolil domov rodiny Mikulů a Heřmanský.

Po této informaci od Katze to při výsleších potvrdili i členové rodin. Jako datum zatýkání byl ze spisů uveden měsíc duben roku 1942. S tím koresponduje datum zatčení Josefa Mikuly staršího – 14.5. 1942 a ostatních spolupracovníků např. Jana Sklenáře, zatčeného 30.4. 1942 z Libochovického kraje. Jak postupovali výslechy zatčených komunistů, zvětšoval se i okruh zatčených. Josef Heřmanský ve svém vyprávění popisuje surové zatčení své maminky a vzpomíná na důvod zatčení jako na ilegální činnost převádění zájmových osob do říše. Hranice protektorátu vedla kousek od jejich bydliště. O napojení otce nebo matky na Libochovickou komunistickou ilegální organizaci nevzpomíná, avšak maminku označuje jako komunistku. Matce přisuzuje vůdčí postavení v odbojové činnosti, navzdory protokolům z výslechů, kde se o Marii Heřmanské píše především jako o manželce „toho komunisty“.

Po pokusu o zatčení Josefa Heřmanského, který ve spolupráci se svojí ženou ujel na kole, byla zatčena Marie Heřmanská. Kolo hraje i ústřední roli ve vyprávění Josefa Heřmanského. V protokolech je uvedeno, že mu manželka kolo dovedla za vesnici a on ujel, ve vyprávění je zde popisována událost defektu na duši kola a následná výměna a zdržení pak zapříčinila, že se k Josefu Heřmanskému donesla zpráva o zatýkání. Každopádně Marie Heřmanská spolu s rodinou Mikulů byla již zatčena a vězněna na kladenském Gestapu.

O tom, jak nahlížet na informace vyčtené z protokolu, jakou váhu dávat jednotlivým údajům, je na každém z nás, na našich zkušenostech. Pro dokreslení uvádím, že ve své výpovědi uvádí člen Gestapa, že rodina Mikulů se skládala z otce, matky, syna a snachy, tudíž zaměnil dceru za manželku syna.

Pak do hry vstupuje Harald Wiesmann a přidává k pěti odsouzcům šestého, jak jinak než za schvalování atentátu. Tím šestým je Zdeněk Černý, jehož příběh je snad zdokumentován nejpodrobněji. Narátor z rodiny Zdeňka Černého popsal přesně to, co je i naznačeno ve spisech. Důvod zatčení i způsob poprav. Tato smutná šestice pak byla převezena z Kladna na vojenskou střelnici u Libušína, Krnčí a zde kolem půl sedmé večer popravena. Do hromadného hrobu, který vykopala vězeňská pracovní skupina, pak byli na dlouhé tři roky pochováni.

Konec války a exhumace těl je líčena všemi narátory velice podobně. Hlavně jejich slavný návrat do místa bydliště. Vystrojené velké pohřby a ovace. Zdeněk Černý prohlášen za národního hrdinu.

Paní Anna Urbanová (matka Zdeňka Černého), pak v roce 1945, konkrétně 22. října, požádala úřad národní bezpečnosti v Kladně o doklady týkající se poprav, pro úřad ve městě Rakovník, a ti odpovědí potvrdili smrt Zdeňka zastřelením pro blíže neuvedený důvod. Důvod neuvedli pro absenci spisu výpovědi Oskara Felkla a dalších nacistických zločinců, kteří tuto popravu měli na starosti.

Změna režimu v roce 1948 pak přinesla v rodině Heřmanských změnu v náhledu na událost z roku 1942. Místo pomoci panu Heřmanskému při vyšetřování smrti maminky se mu dostalo jen samých ústrků ze strany státní bezpečnosti, kde se pokusil dozvědět se více. Dokonce měli pronést i větu „*Kdyby se do toho nesrala, mohla tady ještě bejt*“. U rodiny Mikulů a Černých se na událost pomalu zapomnělo. Ne v rodinné paměti, ale spíše se vzpomínka vytratila z veřejného života. V Rakovníku byla vyrobena a odhalena deska připomínající Zdeňka Černého v místní sokolovně¹⁵⁴. Po Josefu Mikulovi, bývalém starostovy Brozan nad Ohří, zase pojmenována ulice. V roce 2014 pak došlo i k obnovení pomníku na bývalé střelnici v Krnčí díky obětavé práci místní odbočky svazu bojovníků za svobodu. Tuto činnost a obnovu řídila bývalá předsedkyně organizace Mgr. et. Mgr. Gabriela Havlůjová. Pomník byl pak za účasti Čestné stráže AČR a pozůstalých, či příbuzných obětí, znovu odhalen.

V současnosti se každoročně koná připomínková akce, na které se scházejí potomci a pozůstalí. Na kulatá výročí je přítomna i Čestná stráž AČR. Místo poprav českých vlastenců tak na sebe znovu upozorňuje a varuje budoucí generace před nebezpečím autoritativních a extremistických režimů.

¹⁵⁴Rakovník, Tyršova 733, hala Sokolovny

4.1. Reakce narátorů na historickou interpretaci

Nejzajímavější částí mého výzkumného projektu, rekonstrukce události z června 1942, bylo získávání informací a archivních pramenů o této události. Finální fází pak poskládání celého příběhu a představení narátorům, kteří na tomto výzkumu spolupracovali.

Při sestavování mozaiky příběhu jsem si pak byl vědom toho, že tento příběh budu představovat narátorům, v jednom případě dokonce synovy popravené. Tím jsem možná i trošičku nevědomky pozměnil své subjektivní závěry, abych se zbytečně nedostal do rozporu s tímto narátorem.

První představení příběhu proběhlo u narátorky z rodiny Zdeňka Černého. Tím, že je tento příběh zdokumentován snad nejpodrobněji, jsem neměl prostor pro vlastní závěry a více méně má mozaika kopírovala již existující linii vyprávěného příběhu. Narátorka projevila radost a uznání nad nálezem několika nových dokumentů, o kterých nevěděla. Zaujala ji pak i část, ve které pojednávám o způsobu vyprávění příběhu po narátorčině tragické rodinné události. Dlouhý čas jsme znovu věnovali pocitům Zdeňka Černého a jeho maminky před popravou. Do diskuse jsem mohl vnést i něco nového. Stal jsem se totiž otcem, a proto jsem mohl do vzájemné interakce nový úhel pohledu na událost.

Nadále zůstáváme v kontaktu a pravidelně se budeme účastnit pietních aktů k výročí popravdy dne 1. června v Krnčí.

Při představení výsledků výzkumu panu Heřmanskému jsem měl obavy z možných konfliktů, které budou pramenit z mnou získaných informací a informací, které má pan Heřmanský. Vzhledem k tomu, že se jednalo o syna popravené, jsem k panu Heřmanskému přistupoval vždy s respektem a pokorou. Nevystupoval jsem nikdy tvrdě a nikdy si nehájl mé názory, abych mu náhodou nevědomě neublížil.

Část rekonstrukce příběhu pramenila z jeho vyprávění, ke kterému dodal více podrobností, které jsem ovšem věděl, ale z podstaty náplně diplomové práce nebylo nutné až tak moc zabíhat do detailů, a tak jsem je v práci neuváděl. Do prvního rozporu jsme se dostali během diskuse o činnosti Marie Heřmanské pro Londýn.

Z diplomové práce je cítit skepse k tomu, že by Marie Heřmanská byla řízena z Londýna, to mi pan Heřmanský naznačil, dále je však přesvědčen o tom, že spis jeho maminky v Londýně existuje. Tuto myšlenku jsem nevyvracel, ale podotkl jsem, že bez odpovědi londýnského archivu nemůžeme tuto možnost potvrdit ani vyvrátit.

Dalším „sporem“ a zároveň diskusí bylo zjištění, že hlavní postavou odboje nebyla maminka, ale jak naznačuji ve své práci otec. Tato informace byla přijata s pochopením a podotknutím, že o tom nic neví. Předložené dokumenty pak vzal na vědomí a již se k tomu nevyjádřil. Posledním společným bodem byla naše diskuse nad zatčením otce na hranicích se Švýcarskem, kde k tomu ani já, ani pan Heřmanský nemáme žádné další informace. Toto byl také jediný bod, kde jsme vedli diskusi i s panem Haklem. Ten ostatní informace vzal v potaz, ale jelikož není přímo dotčený popravou, nic nenamítal.

„Konfrontace“ narátorů s výsledky mé práce patřila mezi nejtěžší okamžiky, které nastaly, během psaní závěrečné diplomové práce, i při provádění tohoto výzkumného záměru. Nejen, že mnou vyvozené závěry nemusí odpovídat zažitému rámci vzpomínání na určitou událost, v tomto případě vzpomínání na svou matku, mohou dokonce i navozovat zdání vyvrácení tradovacího typu a nahrazení jiným typem.

Pak si často pokládám otázku, zdali je žádoucí „přesvědčovat“ narátory o mém názoru, zdali je vůbec seznamovat a jak se zachovat, pokud jsou závěry odmítány.

V mém případě jsem se nijak vážně neodchýlil od obecně přijímaného vyprávění o události v Krncí. I tak jsem ale musel na sobě pozorovat cíleně šetrnou práci na informacích, o kterých jsem věděl, že budu předkládat synovy popravené.

4.2. Subjektivita badatele

Výběr tématu nebyl náhodný. Vždy jsem se zajímal o historii a zajímal mě každý pomníček (zvláště ty, na kterých byl vyobrazen český lev a mistr Jan Hus). Při čtení jmen, nebo události, která bývala zpravidla na pomníku napsaná, jsem se pokoušel domyslet, co se asi mohlo stát. V případě padlých na pomnících první války na to, za jakou stranu asi bojovali a kde zemřeli. Jestli všichni tři Nováci, uvedeni na pomníku, byli bratři, otec a synové, či tři generace z jedné rodiny. Teprve při objevení tohoto pomníku, v Krncí, jsem měl možnost sám se přesvědčit o své deduktivní schopnosti odhalit pohnutý osud popravených. Proto jsem se do této práce pustil, a metoda OH mi poskytla potřebné nástroje ke konstrukci minulosti. Teď už jen záleželo na mé zručnosti a schopnosti vytesat pravdivý příběh.

Ze začátku mého bádání jsem předpokládal, že popravení zemřeli z vůle nacistických kreatur, které držely moc nad životem a smrtí obyvatel protektorátu ve svých pařátech. S prvním objeveným jménem a získáním stručného životopisu Zdeňka Černého, se z neznámých obětí začali stávat konkrétní lidé, kteří žili tak jako každý normální člověk.

Zdeněk by byl stejně starý jako můj dědeček. Při vyprávění s Marií Koudelkovou o Zdeňkovi pak vše začínalo být více a více konkrétní. Už to nebylo jen jméno z pomníku. A obdobně se to stávalo i u dalších. Z nezaujatého badatele, který je nad věcí, se pomalu začal stávat nadšenec, mající svůj příběh.

Při nahrávání rozhovorů jsem předpokládal další věc. Pokud se jednalo o rodinné příslušníky, jejichž rodiny stále ještě žijí, budou mít jistě zmapovanou celou historii svého příbuzného. O to větší pak pro mě byla ta skutečnost, že faktografické materiály byly velice strohé. Na druhou stranu nutno poznamenat, že během studia jsem se pohyboval v prostředí, kde je běžné navštěvovat archivy, žádat o rešerše a podobně. Chvíli mi trvalo, než jsem si i já uvědomil, že také vlastně nemám žádné archiválie o předcích, i když by jejich minulost jistě zajímavá byla (pradědeček příslušníkem Československých legií v Itálii). Také jsem do zahájení studia na UK nikdy v archivu nebyl. Nějaký čas mi i trvalo, abych přestal vnitřně obviňovat blízké oběti z toho, že si o životě a smrti svých příbuzných žádné takové informace nenašli.

Velice přínosnou skutečností se ukázalo to, že se mi v praxi potvrdila téměř veškerá teorie, kterou jsem mohl získat během výuky na FHS UK. Do posledního písmenka se potvrzovaly zásady vedení rozhovorů, zpracovávání protokolů, přípravy na nahrávání a podobně. Stejně to bylo i u interpersonálních vztahů mezi narátorem a tazatelem. Potvrdila se mi i důležitost archivů a nesmírně si tak považují pracovníků, kteří téměř vždy usměvaví, snaží se vyhovět badatelům a jejich nenasytnosti po archiváliích.

Díky tomuto výzkumu a hlavně studiem na FHS se můj názor na udržování tradic rapidně změnil. Několikrát jsem se v práci přistihl, jak během vlastní porady motivuji podřízené k tomu, aby více dbali svých prarodičů a zeptali se je na klíčová data minulého století, co prožili a podobně, popřípadě ať si jejich výpověď nahrají. Sám se pak snažím interpretovat různé příklady výhod zaznamenávání těchto pamětí.

Během zpracovávání materiálů jsem se naučil mnoho nového. Od vedení rozhovorů po běžnou „kancelářinu“. Uchvátil mě ale interpretační proces, kdy ze znalosti prostředí a základních údajů o narátorovi a události jsme schopni vyvodit způsoby myšlení a přemýšlení o události vypravěče. Pak i na první pohled lživé tvrzení může dostat punc nekonečné pravdy.

Svízelné a náročné pro mě bylo skloubit psaní diplomové práce a věnovat se plnohodnotně svému zaměstnání a čerstvě narozenému synovi. Problém, ne však neřešitelný, bylo i dojíždění za narátory nebo dostát jejich očekávání. Metoda OH není jen bezbřehé tlachání v kuchyni u kávy nad ještě teplo bábovkou a vzpomínání nad tím, jak

tenkrát to bylo všechno lepší. Pevná pravidla, připravenost, struktura a cíl. Byl jsem zvyklý hodiny poslouchat mojí babičku, která milovala padesátá léta. Byla vyřazena z letecké pilotní školy v hodnosti podporučíka, na každém prstu několik nápadníků, nominována na olympijské hry... Ale postupem času se vyprávění ustálilo, nebylo se na co ptát a já si zvykl se neptat a jen poslouchat. O to těžší to pro mě bylo, když jsem sám musel určovat linii vzpomínání.

Pokud by se objevil nějaký následovník, ať již stejného tématu, nebo tématu podobného, doporučil bych věnovat největší úsilí přípravě. Rozvrhnout si co chci dělat, kdy to chci dělat a jak to chci dělat. Vytýčit si průběžné cíle, které musí být reálné a nebát se na cokoli zeptat. Podívat se do obdobných prací, jak jsou zpracovávány a kontaktovat i autory prací. Vyčlenit si dostatek času pro práci v archivech a s dostatečným předstihem si nechat v archivech shromáždit potřebný materiál. Odměnou pak bude kvalitní práce, na které mohou stavět celé další generace orálnických badatelů.

Během práce jsem měl v ruce velké množství zdrojů, díky nimž jsem mohl začít kompletovat diplomovou práci. Velice jsem uvítal protokoly z Archivu bezpečnostních složek, ale po důkladném prozkoumání a podrobením pramenů kritickému myšlení jsem musel usoudit, že protokoly z roku 1945, které popisují události staré tři roky a ještě z pozice vlastní záchrany před zatčením, uvězněním a popravením, nemohou být stoprocentní. Uvítal bych tak spíše archiválie z roku 1942, kdy míra autentičnosti bude větší. Chyběl mi i odraz události v tisku, ale to je dáno dobou a způsobem vydávání periodik.

Při přípravě na nahrávání rozhovorů se mi neustále vybavovala etická rovina, která spolu s patřičnou legislativou tvoří takový právní základ výzkumu. Jako voják a zároveň důstojník jsem ani na chvíli nehodlal porušit ani etický kodex a už vůbec ne právní normu. Ale čím více informací narátoři sdělovali, čím více se zmiňovali o tom, co by bylo dobré nezveřejňovat, o čem nepsat, tím více jsem byl v pokušení jim nevyhovět. Podepsali souhlas? Podepsali... Tak jaké copak. Ale zároveň jsem si uvědomil, že senzacechtivost a uveřejňování citlivých informací by mohla výrazně poškodit metodu OH a případně znemožnit její další využití u těchto narátorů. Proto jsem se rozhodl informace, o kterých mi narátoři řekli, že by nebyli rádi, kdyby se zveřejnily, neuvádět. Ale neubráníl jsem se tomu s nimi nepracovat a neuvažovat nad nimi. Takže i když nejsou konkrétně v textu vypsány, jejich myšlenka je v textu obsažena.

Bádání je nikdy nekončící proces. Proto i v mém počínání lze pokračovat a například se vydat do zahraničí a prozkoumat místní archivy. Či lze událost porovnat s jinou

podobnou, nebo nahrát rozhovory s další generací popravených a zjistit, jak se linie vzpomínání změnila.

Už jen z názvu kapitoly je velice těžké objektivně pojednat o subjektivitě badatele, o své vlastní subjektivitě. Mohl bych napsat, že práce je zcela objektivní, že jsem nevynechal jediný historický pramen, že jsem vše podrobně prozkoumal a zanalyzoval. Byla by to ale chyba. Rozhodně jsem neprozkoumal všechny možné archiválie obsahující informace o zkoumané události. Není to cílené ani plánované, ale není v mých silách prozkoumat všechny spisy, kde je zmínka o Krnčí 1942.

Předpokládám, že jsem všechny důležité dokumenty a informace z rozhovorů shromáždil a poskládal do výsledného příběhu. I samotný předpoklad otevírá dveře možnosti, že jsem něco důležitého opomněl. Třeba mezi dokumenty v zapomenutém archivu v Horní Dolní by byla informace o tom, že příčiny popravení šesti českých vlastenců vůbec nebyly ty, které jsem uvedl, ale jiné. Ale je to nepravděpodobné.

Kostra příběhu je dle mého názoru sestavena kostička po kostičce tak jak má být. Myslím tím zatýkání v Libochovicích, prozrazení Heřmanského a Mikulů, a udání Zdeňka Černého Mayerovou. Ovšem další část, „svalstvo“ kostry, je velice diskutabilní. Byl to Sklenář, Katz, Bajgar nebo někdo jiný, kdo prozradili Heřmanského a Mikulu?

Výsledná interpretace příběhu je závislá na množství informací zjištěných převážně ze spisů – protokolů výpovědí zatčených pracovníků kladenského Gestapa. Na pozadí velké tragédie v Lidicích, kde 10. června 1942 zmizela jedna malebná česká vesnice, 173 mužů zastřeleno a pochováno v masovém hrobě, děti odvezeny do koncentračního tábora, některé zplynovány v Chelmnu, ženy odvezeny do koncentračních táborů. Na pozadí těchto událostí se poprava šesti osob v Krnčí jeví jako kapka v moři.

V konečných válečných statistikách můžeme i Lidickou tragédii takto vnímat. Jinak je to ale vnímáno u lidí, kteří oběti znali. Rodiny, které se potkávaly, kamarádi co se znali. Proto i já jsem se snažil ve spisech najít více informací o události v Krnčí na pozadí lidické tragédie.

Jelikož informací o Lidicích bylo vždy více než zmínka o ostatních, informace navíc nebyly kompletní, většinou bez dat, výčtu osob, počty kolísaly mezi 6-12 oběťmi, přivedla mě touha po jediné čisté, zřetelné informaci až ke spisům x-tého řádu, kde jsem kromě řidiče, který vozil Oskara Felkela, hledal i ve spisech mechaniků a jeho spolupracovníků.

Dokumentu, kde by vše bylo uvedeno, jak bych chtěl, jsem se nedočkal. Zůstalo za mnou stovky spisů a tisíce přečtených stránek. Subjektivně jsem si pak už vybíral ty

zmínky, které se mi zdály pravděpodobné, nebo už ve větší četnosti byly někde v jiných spisech zastoupeny.

Pokud se v jednom spise ukázalo, že vyslýchaný je ohledně poskytovaných informací zcela mimo, tzn. údaje byli jen hrubým odhadem skutečnosti, nebral jsem na ně velký zřetel. Nejpodrobněji byl ve spisech rozpracován příběh rodiny Heřmanských. Zde jsem si našel svého záporného hrdinu Oto Katze, a bylo pro mě jednoduché sledovat jeho stopu udání a prozrazení ostatních spolupracovníků. Bylo by však špatné myslet si, že za vše je vinen jen Oto Katz.

Nikdy jsem nebyl zatčen gestapem, nikdy jsem nebyl žid, nikdy jsem nebyl mučen gestapem. Několik týdnů jsem ale prodělal výcvik vojenských pozorovatelů určených do operací Organizace spojených národů. V průběhu výcviku jsem byl se svou skupinou zajat a podroben mučení. I když podmínky simulace nemohly nahradit prožitek ze skutečného věznění a trýznění, několika hodinová zkušenost mi stačila, aby všichni členové našeho týmu prozradili zadržovanou informaci.

V tu chvíli se na Ota Katze a další vyslýchané nemůžu dívat jen jako na zbabělce a udavače. Dívám se na ně jako na oběti a sám sebe se musím ptát, co bych já dělal na jejich místě.

Subjektivita se projevila jistě i ve způsobu uvažování sběru informací a předjímání. Jsem voják už od svých patnácti let, a spousta věcí z protokolů výslechů se mi jevila jako logická a nepotřeboval jsem ji blíže zkoumat. Šlo především o organizační strukturu gestapa v Kladně, podřízené a nadřízené, plnění úkolů, psaní zpráv a neustále povolování a dotazování do/z Prahy, velitelství.

Po přečtení knihy od Adolfa Branalda, jehož úryvek jsem do své práce vložil, jsem měl i tu tendenci snažit se nazohýbat získané informace ve prospěch knižního děje. Stejně smýšlení se potvrdilo i u Josefa Heřmanského, kde maminku líčí jako udatnou komunistku, která jde hrdě na smrt. Nikde však tato zkušenost není doložena. Stejně jako popisování nejstarší popravení, Terezie Mikulové, které nechají hůlku a ani jí ke sloupu nepřivazují. Tento knižní příběh se pak promítl do interpretace získaných informací, a teprve až značný časový odstup mi umožnil podívat se na tato data objektivně.

5. Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo využít metodu OH k rekonstrukci minulosti, a to konkrétně využít na příběhu šesti popravených vlastenců v Kladně – Krnčí. Hlavními otázkami pak bylo, proč došlo k popravě těchto vlastenců, jaký příběh je tradován o padlých v rodinách, jaké jsou limity orální historie a zdali lze konstruovat téměř zapomenutou historii, či zdali se mění vzpomínky na válečné události v průběhu života poválečných generací?

Konstrukce tak zajímavého příběhu, který se stal 1. června 1942 v Krnčí nebyla jednoduchá. Internetové zdroje byly velice slabé a nebylo kde začít. Vše se změnilo až s prvním narátorem, který byl získán pomocí Mgr. et. Mgr. Gabriely Havlůjové. Jednalo se o bývalou učitelku paní Boreckou z Brozan nad Ohří a díky ní se pak rekonstrukce, získávání dalších informací rozběhla na plné obrátky.

Pokud se ovšem zamyslím nad rekonstrukcí minulosti obecně, lze znovu složit jakýkoliv příběh. Můžeme k tomu využít všechny získané zdroje a dle nejlepšího uvážení pospojovat. Zdali uděláme ve výsledné mozaice chybu, není ani tak důležité. Rekonstrukce proběhla. Otázkou ovšem zůstává, jestli nám jde pouze o kvantitu takto zpracovaných rekonstrukcí, nebo zdali nám jde o kvalitu. A pokud mluvíme o kvalitě, kdo tuto kvalitu bude posuzovat. Podobně tomu jistě je i v případě rekonstrukce nemovitostí. Do historického centra středověkého městečka z konce 14. století lze jistě během rekonstrukce vsunout prvky současného stavitelství, avšak může dojít ke třem reakcím. Stejným reakcím, jako v případě zkoumání kvality rekonstrukce minulosti dané události. V nejlepším možném případě výsledné dílo všichni přijmou bez poznámek. Je tedy vyhráno, rekonstrukce se prozatím povedla. Prozatím, jelikož nevíme, zdali nebude v budoucnosti využita jiná metoda zkoumání, a dnes navrhovaná varianta nezestárne. Podobně jako u jiných historických děl, která jsou dnes již překonána. V druhé variantě může dojít k částečnému souhlasu a částečnému odporu. Příkladem může být dílo pojednávající například o atentátu na Heydricha, kdy část veřejnosti tuto akci dnes hodnotí kladně, část tuto akci viní za zmaření životů občanů Lidic a dalších. Pak není ani důležitá kvalita díla, ale společensky šířený epos o vině či nevině prezidenta Beneše, zpravodajce Moravce a dalších. V poslední možné variantě je dílo odmítáno. Buď z důvodu historické nepřesnosti, nebo z důvodu neakceptovatelnosti závěru práce. Příkladem může být tvrzení, že císař Zikmund byl panovníkem předního významu. Ovšem na pozadí tradování příběhu o upálení Jana Husa se veřejnost nikdy s císařem Zikmundem neztotožní.

Rekonstrukce mého příběhu není stěžejní práce, která by rozhodovala o legitimizaci oprávnění popravu či obhajovala pracovníky gestapa. Mimořádné lidové soudy tuto možnost v letech 1945-1947 vyšetřily, viníky odsoudily a tím vytvořili hranici mezi „dobrem a zlem“.

Úskalím této práce na poli rekonstrukce příběhu tak může být pouze náhled narátorů na celkový kontext příběhu, a zdali si jejich rodinní hrdinové zachovali stejnou tvář i při porovnání s archivními dokumenty.

Další otázkou bylo proč, došlo k popravě šesti osob. Tato otázka byla zodpovězena ještě před zahájením podrobnějšího výzkumu. Atentát na zastupujícího říšského protektora nenechal špičky nacistické kliky chladnými. Rázné zakročení proti vzniku odbojného národa znamenal pro protektorátní obyvatele pouze strach a smrt. Msta a odplata za tento čin (Heydrich zemřel v Praze až 3. června 1942) velela uchvatitelům zbavit se těch nejvzpornějších. Proto začaly být likvidovány celé odbojové skupiny včetně rodinných příslušníků. Vymítit problémové Čechy až do kořene. To se stalo osudným i lidem spadajícím pod kladenské Gestapo. Jednalo se ale spíše o malou akci, aby se Harald Wiesmann ukázal. Reprezentativní akcí na potupu Českého národa bylo až vypálení obce Lidice, které kladenská úřadovna měla na starosti. Místo Marie Heřmanské však měl být popraven její manžel Josef, ale díky jeho úniku byla zatčena ona. Manžel však svou ženu přežil o pouhý jeden den.

V případě popisu tradování příběhů o popravených v jejich rodinách bylo nejdůležitější poslechnout si pozorně nahrané příběhy. Ve vyprávění o své mamince Marii Heřmanské se Josef Heřmanský o otci moc nezmiňuje. Jako hlavního hrdinu popisuje svou maminku. Otce vnímá jako mamincina spolupracovníka. Tato skutečnost může být dána převážně tím, že otec nechtěl rodinu vystavovat nebezpečí, a tak veškerou ilegální činnost si tzv. „nenosil“ domů. Oproti tomu maminka Josefa Heřmanského používala svého syna jako doprovod při převádění osob do Německa. Tím byl přímo zapojen do ilegální činnosti a v pozdějších letech mohla dozrát myšlenka hrdinství maminky a pasivní činnost otce. Podepisuje se na tom i úryvek z knížky, kde je maminka právě líčena jako odbojná komunistka. Rodina Zdeňka Černého na něj vzpomíná s úctou a dle mého názoru s nezměněnou příběhovou linií. Důvodem zatčení bylo schvalování atentátu a to se v žádném vyprávění nebo vzpomínání nemění. Ve vyprávění nebyl nikdy ani náznak toho, že by Zdeňka za tuto větu někdo odsuzoval, vyčítal mu ji a podobně. Z Mikulovy rodiny byl nahráván příběh s paní Landovou. Tradují příběh o zatčení kvůli přechovávání

komunistických spojek z Kladenska, kdy se z jedné spojky stal konfident Gestapa a udal celou rodinu. Příběh je založen na pravdě, a dnes již i víme, kdo tím zrádcem byl.

Při získávání příběhů metodou OH bylo důležité mít na paměti, zdali veškeré vyprávění od narátorů lze považovat za věrohodné. Bylo potřeba ke všem informacím, později i k informacím z archivů přistupovat kriticky. U metody OH s tím souvisí podívat se na její limity. V našem konkrétním případě byla nejvážnějším limitem metody paměť narátorů, její selektivita. Celý život narátoři žili s touto rodinnou tragédií a celý život na ně působily nejnovější objevy na poli historie. To pak mohlo narátory ovlivnit a nevědomky zapůsobit na změnu jejich vyprávění. U pana Heřmanského mohlo jít o knihu *Dva muži v jedné válce*, popisující poslední hodinu života jeho maminky. U rodiny Zdeňka Černého o různé spekulace během pátrání po příběhu Zdeňka jistého gymnazijního studenta. Příběh Mikulů, sice strohý, ale též jistě pozměněn, ale tím, že stárnutím vypravěčů se vytrácejí detaily, dle Paula Ricoeura¹⁵⁵ každý ve vyprávění nachází svou zápletku, podle níž tentýž příběh převypravuje dále. Může pak docházet k tomu, že zaniká hlavní význam jednoho vypravěče a vzniká nový význam příběhu, doplnění o „omáčku“ nové zápletky.

Změna vzpomínek na válečné události v průběhu života poválečných generací je krásně vidět na vzpomínce Josefa Heřmanského. Ze začátku byl pyšný na odbojovou činnost své matky, později by vyměnil cokoli za to, aby maminka s tatínkem zůstali naživu. U Zdeňka Černého proběhla změna ve vnímání až po tragické smrti syna narátorky. Teprve pak byla schopna pochopit žal milující matky, když přišla o svého syna. Tam si myslím, že je nejcitelnější změna ve vyprávění.

Změnu ale můžu pozorovat i sám na sobě. Donedávna to byl jen pomník a šest popravených. Dnes je znám všechny jménem a nejsou pro mě jen zlomkem z celkových válečných ztrát. Už navždy to bude mou součástí.

Naši profesori, docenti, doktoři a mentoři oboru OH kdysi mluvili i o funkci OH jako takové duševní čistírny. Po celém tomto výzkumu můžu tvrdit, že tomu tak je. Právě diplomová práce pak výborně poslouží k urovnání si faktů, vypsáním se ze všech těch stresů, chápeme-li je jako reakcí na stresory, kdy informace o smrti, popravách, ztrátě části rodiny jistě stresory jsou.

Před narozením svého syna jsem nikdy o dětech nijak zvláště nesmýšlel. I zkušenosti nasbírané během let můžou ovlivnit vyprávěný příběh. Přikládat váhu nějaké události, jiné zase snížit. Začít si rozumět s některými lidmi a jiné zatratit. Po narození svého potomka

¹⁵⁵Ricoeur, P.: *Čas a vyprávění*, Oikoymenth 2001, 319s. ISBN 80-7298-017-3.

více chápu rodiče a jejich starosti a strachy. Chápu jejich rozčilování, únavu, láteření ale i tu velkou lásku. Můžu pochopit lásku Anny Urbanové ke svému synovi Zdeňkovi, ale můžu si jen představit tu bolest, když odešel.

Dalšími otázkami, které jsem zvolil pro svou závěrečnou práci jsou poválečné osudy rodin popravených, zdali tazatel může ovlivňovat vyprávění o vlastních prožitcích, co způsobuje deformaci a nezapomenutelnost detailů vyprávění a co mohou způsobit tzv. bílá místa ve vyprávění.

6. Použitá literatura a prameny

Literatura:

- Assmann, J.: Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku, Prostor, Praha 2001.
- Baďura, F.: Kladno literární, Fantova stránka, Dva muži v jedné válce, dostupné online: <http://www.frantovastranka.estranky.cz/clanky/kladno-literarni/adolf-branald---dva-muzi-v-jedne-valce.html>, staženo dne 20.4. 2017.
- Beránková, M., Křivánková, A., Ruttkay F.: Český a slovenský tisk v letech 1918 - 1944. Praha 1988, s. 239.
- Branald. A.: Dva muži v jedné válce, Praha 1979.
- Berger, P., Luckman, T.: The Social Construction of Reality. New York: AnchorBooks, 1966. (česky: Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.
- Cesarani, D.: Eichmann – Jeho život a zločiny, Argo, 2008, 430s., ISBN 978-80-7203-951-7.
- Činátl, K.: Naše české minulosti aneb jak vzpomínáme, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2014, 363s., ISBN 978-80-7422-291-7.
- ČSBS, Zpravodaj základní organizace Kladno a Slaný, Point4me.cz, Červen 2015, číslo 6, ročník 3.
- Dolejší V.: Noviny a novináři. Praha 1963, s. 371.
- Doležal, O.: Kročehlavy ve stínu Kladna. In Kladno Záporno, roč. 3, č. 5. Kladno : o. s. Kladno Záporno, 2008. ISSN 1802–1530.
- Dvořáková, L, Kučerová, V.: Soupis periodik vydávaných ve středních Čechách (kromě Prahy) v letech 1850–1945. Kladno : Státní vědecká knihovna v Kladně, 1994. ISBN 80–85191–14–8, 246 s.

- Eichinger, Z.: Vzpomínky na minulost, Věstník Muzejního spolku královského města Rakovníka, Rakovník 1996.
- Freud, S.: Zur Psychopathologie des Alltagslebens, Gumberg Library, Berlin 1917.
- Gebhart, J., Kuklík, J.: Dramatické i všední dny Protektorátu, Themis, Tiskárny MV, Praha, 1996, ISBN 80-85821-35-4
- Halbwachs, M.: Kolektivní paměť, kritické vydání připravené Gérardem Namerem za spolupráce Marie Jaissonové, přeložil Yasar Abu Ghosh a kol., Praha, Sociologické nakladatelství 2009, 290 stran, ISBN 978-80-7419-016-2,
- Hendl, J.: Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7367-040-2.
- Hlavačka, M, Marès, A., Pokorná, M., a kol.: Paměť míst, událostí a osobností: Historie jako identita a manipulace. Historický ústav, Praha, 2011, 665 s.
- Hojda, Z., Pokorný, J.: Pomníky a zapomněny, Paseka, Praha a Litomyšl, 1996, 280s, ISBN 80-7185-050-0.
- Jílek V.: Dějiny československé žurnalistiky od svého počátku do roku 1945. Olomouc 2002.
- Kokoška, S.: Odboj, kolaborace, přizpůsobení,...: Několik poznámek k výzkumu české protektorátní společnosti. Stanislav Kokoška. in: Soudobé dějiny, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR č. 1-2 (2010), s. 9-30.
- Končelík, J., Kopplová, B., Kryšpínová, J.: Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Praha 2003, s. 469.

- Končelík, J., Večeřa, P., Orság, P.: Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál, 2010. 344 s. ISBN 978-80-7367-698-8.
- Konrád, O.: Soudobé dějiny v Rakousku, *Acta Universitatis Carolinae Studia Territoraila VIII*, 2005, s. 137-154, dostupné online: <http://stuter.fsv.cuni.cz/index.php/stuter/article/viewFile/202/163>, staženo dne 15. 4. 2017.
- Kučerová, V., Dvořáková, L.: Soupis periodik vydávaných ve středních Čechách (kromě Prahy) v letech 1850-1945. Kladno: Státní vědecká knihovna, 1994, 264 s. 59
- Kuklík, J.; Němeček, J.; Šebek, J.: Dlouhé stíny Mnichova: Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo. Praha: Auditorium, 2011. 390 s. ISBN 978-80-87284-18-6
- Kyncl, V.: Lidice: Zrození symbolu, Praha, Academia 2015, 601s., ISBN 978-80-200-2482-4.
- Lagus, K. – Polák, J.: Město za mřížemi. Praha, Baset 1964
- LeGoff, J.: Paměť a dějiny, Vyd. 1. Praha: Argo, 2007. 264 s., ISBN:978-80-7203-862-6.
- Pasák T.: Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích v letech 1939-1945, Praha 1980.
- Pasák, T.: Problematika protektorátního tisku a formování tzv. skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace. In: Příspěvky k dějinám KSČ, roč. 11, č. 1 (1967), s. 52–80.
- Pasák, T.: Vývoj Vlajky v období okupace. In: Historie a vojenství, roč. 10, č. 5 (1966), s. 846–895.
- Portelli, A.: Discovering oral history in Italian context, přednáška na FHS UK ve Vokovicích dne 20. 4. 2017.
- Ricoeur, P.: Čas a vyprávění, Oikoymenh 2001, 319s. ISBN 80-7298-017-3.

- Schmid, H.: *Geschichtspolitik und kollektives Gedächtnis*, V&R unipress, Göttingen 2009.
- Soušková, S.: *Společenské funkce pomníků*, časopis *Kultura, umění a výchova*, Univerzita Palackého v Olomouci, číslo 1/2015, ISSN 2336-1824.
- Šisler, S.: *Příspěvek k vývoji a organizaci okupační správy v českých zemích v letech 1939–1945*. In: *Sborník archivních prací*, roč. 13, č. 2 (1963), s. 46–95.
- Šolc, J.: *Přijdeme za svítání, Naše vojsko*, Praha 2005.
- Šulc, J., *Dva proti říši*, Euromediagroup, Praha 2007, 480s., ISBN978-80-242-1935-6.
- Švaříčková-Slabáková, R.: *O paměti, historii, vědomí a nevědomí. Současná bádání v paměťových studiích*. In: *Dějiny – Teorie – Kritika*, roč. 4, 2007, č. 2.
- Vaněk, M.: *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Prah 2004, ISBN: 978-80-7285-107-2.
- Vaněk, M.: *O orální historii s jejími zakladateli a protagonisty*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i., 2008. 112 s. *Hlasy minulosti*, sv. 4. ISBN 978-80-7285-107-2.
- Vaněk, M., Mücke, P., Pelikánová, H.: *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Praha2007, ISBN: 978-80-7285-089-1.
- Vaněk, M., Mücke, P.: *Třetí strana trojúhelníku*, Charles University in Prague, Karolinum Press, 2015, 328s, ISBN 978-80-246-2931-5.
- Vaněk, M.: *Obyčejní lidé...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 2009. 1876 s. ISBN 978-80-200-1791-8.
- Vykouk, J.: *Kladenský tulák*, Město Kladno, Kladno 2009

- Vykoukal J., Litera, B., Tejchman B.: Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989. Praha Libri 2000, ISBN: 80-85983-82-6.
- Weber, D.: Vyprávěná „Paměť národa“ aneb co je to oral history metoda, dostupné online na www.memoryofnations.eu/page/index/title/oral-history-method, staženo dne 12.5. 2017.
- Welzer, H., Moller, S., Tschuggnall, K. "Můj děda nebyl nácek": Nacismus a holocaust v rodinné paměti, Argo, Praha 2010.

Archivní prameny:

Archiv bezpečnostních složek Praha¹⁵⁶

Fond 52 Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD

52-1-45 Protokol vedený s Bürgerem Willibaldem

52-1-86 Protokol vedený s Felklem Oskarem

52-1-93 Protokol vedený s Forkelem Alfredem

52-1-94 Protokol vedený s Forsterem Walterem

52-1-99 Protokol vedený s Forsterem Walterem

52-1-131 Protokol vedený s Gutweingerem Hansem

52-1-351 Protokol vedený s Porstem Peterem

52-1-504 Protokol vedený s Vlčkem Rudolfem

52-35-1 Seznam osob uvedených v životopise Leimera, Isera a Kalaše

52-36-16 Činnost Josefa Kalaše

52-37-2 Protokol vedený s Thomsenem Thomasem

52-81-3 Protokol vedený s Vlčkem Rudolfem

52-89-12 Protokol vedený s Forkelem Alfredem

52-88-17 Protokol vedený s Müllerem Rudolfem

52-88-21 Protokol vedený se Svobodou Jaroslavem

52-98-1 Výpisy z výpovědí pracovníků gestapa týkajících se likvidace ilegálních organizací KSČ

52-98-2 Výpisy pracovníků a spolupracovníků gestapa o odhalení a likvidace odbojových skupin KSČ v letech 1941-1944

¹⁵⁶ Na Struže 3, Praha 1, 110 00

Fond 302 Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky

302-156-5 Matriály srovnané podle thematických hesel - Gestapo

Fond 305 Ústředna Státní bezpečnosti

305-227-2 Výslechové protokoly bývalého člena gestapa Vlčka, který vypovídá ke své činnosti v Gestapu od roku 1940 až do svého zatčení

305-227-4 Úřední záznam a přípravné šetření na Jana Proksche z roku 1952-1954

305-227-5 Trestní oznámení na Oskara Felkla, bývalého člena Gestapa na Kladně, vypracované po roce 1946, výpovědi Felkla, který vypovídá o své činnosti na Gestapu, protokolární výpovědi svědků, kteří byli Felklem zatčeni a týráni

305-229-1 Protokoly osob k osobě Oskara Felkla, z roku 1945-1946, které zatýkal a vyslychal jako člen Gestapa v Kladně, kdy působil v protikomunistickém oddělení za tzv. Protektorátu

305-229-3 Protokolární výpovědi Oskara Felkla z roku 1945 a jeho činnosti jako člena kladenského Gestapa a k jednotlivým osobám, které zatýkal neb vyslychal

Fond 315 Zemský odbor bezpečnosti II.

315-104-10 Osobní svazky osob vyšetřovaných po okupaci pro členství ve fašistických, aktivistických organizacích v době tzv. Protektorátu

Fond 325 Stíhání nacistických válečných zločinců

325-2-6 Seznam osob popravených ve stanném právu

325-140-181: Popravčí čety, Praha, Tábor, Klatovy, Kolín, 6 osob v Krnčí u Kladna, Rodina Mikulova - dokumenty

Fond 2M Odbor politického zpravodajství MV

2M:10990 Překlad výslechu org. Gestapa Ericha Pfítche. Výpověď Ferdinanda Somra z Litomyšle ve věci ilegálního odboje KSČ

2M:11079 Protokoly s bývalým inspektorem Gestapa Karlem Berkou, které obsahují popis ilegální činnosti KSČ v době okupace

Národní archiv Praha a Státní oblastní archiv Praha¹⁵⁷

42/K-17/8 Kalas Oldřich

42/S-48/9 Sklenář Jan

225-1472-3/215 Topič Josef

42/T-48/22 Topič Josef

101-2/23 Wiesmann Harald

101-2/8 Wiesmann Harald

3/25 Wiesmann Harald

4/49 Wiesmann Harald

4/58 Wiesmann Harald

Z-109-2/163 Wiesmann Harald

Spis mimořádného lidového soudu Ls 7408/2 svědectví Ilko Hrebině

Spis mimořádného lidového soudu Ls 00512 proces s Annou Mayerovou

Vojenský historický archiv¹⁵⁸

37-91,98 Wiesmann Harald

37-91/6/193 Wiesmann Harald

37-91/9/141 Wiesmann Harald

Internetové odkazy:

- Bárta, M., Všichni čekají tvrdý a spravedlivý trest, Konec kladenského gestapa, In Paměť a dějiny, dostupné online na: <http://old.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1602/057-067.pdf>, staženo dne 12. 5. 2017.
- Český úřad zeměměřičský a katastrální, dostupné online: <http://www.cuzk.cz>, staženo dne 15.1. 2016
- Článek o popravě Anny Mayerové, která udala Zdeňka Černého: <http://raport.cz/publicistika/2009-47-petactyricet-minut/2009-12-03>, staženo dne: 10. 5. 2014
- Česká asociace orální historie: www.coha.cz, staženo dne 20. 4. 2017
- ČTK, Rozsudky stanného soudu v Praze, Lidové noviny, Lidová tiskárna v Brně, 1942, číslo 277, 1. strana, dostupné online: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:f7ed8e70-737d-11dd-891d->

¹⁵⁷Archivní 2257/4, Praha 4 - Chodovec, PSČ 149 00

¹⁵⁸Vojenský ústřední archiv, Pilotů 217 / 12 161 00 Praha 6 - Ruzyně

000d606f5dc6?page=uuid:08c06c50-7017-11dd-b9d5-000d606f5dc6, staženo dne 18.10. 2018

- Dějiny tisku, Dokumenty a studie k dějinám českých a slovenských médií, dostupné online: <http://www.koncelik.eu/zakon-131-1936-obrana-statu/> staženo dne 20.10. 2017.
- Hrnčířová Květa, Státní oblastní archiv Praha, dostupné online: <http://portaro.eu/soapcentral/authorities/113162>, staženo dne 13.10. 2017.
- Libochovické noviny: <http://noviny.libochovice.cz/index.php?art=6545>, staženo dne 15. 4. 2017.
- Posádkové velitelství Praha, dostupné online: <http://www.pvpraha.army.cz>, staženo dne 21.12. 2017
- Projev předsedy ZO ČSBS Slaný br. Tomáše Ševčíka, dostupné online: https://www.facebook.com/stanislav.pitr/videos/935343869821061/?hc_ref=ARSzLN236P_leA6ivm0MkVGyb-S588_sZ8zEGjbl6B09xkjT46hYLhWc6sj4njx6_-c, staženo dne 21.12. 2017
- Spolek pro zachování odkazu českého odboje, dostupné online: <http://spolekodboje.cz>, staženo dne 19.12. 2017
- Veverková Irena, Státní okresní archiv Kladno, dostupné online: <http://portaro.eu/soakl/authorities/23798>, staženo dne 13.10. 2017.
- Výstřižek z Rudého práva 1947, Konfident Zíma na scéně, dostupné online na: <http://noviny.libochovice.cz/index.php?art=2082>, staženo dne 15. 4. 2017.
- Zpravodaj spolku, dostupný online na: <http://spolekodboje.cz/zpravodaj/>, staženo dne 13. 5. 2017

Nahrané rozhovory

Rozhovor vedený s Marií Koudelkovou, dne 11.11. 2016.

Rozhovor vedený s Marií Koudelkovou, dne 12.11. 2016.

Rozhovor vedený s Josefem Heřmanským, dne 9.10. 2014.

Rozhovor vedený s Václavem Haklem, dne 7.11. 2014.

Rozhovor vedený se Stanislavou Šťastnou a Marií Ševčíkovou dne 13.5. 2015.¹⁵⁹

Rozhovor vedený s manželi Landovými, dne 6.3. 2015.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Záznam z tohoto rozhovoru, který byl pořízen se souhlasem narátorů, byl uchovávan pouze v paměti mobilního telefonu a nebyl stažen na jiné médium. Nešťastnou náhodou pak byl telefon s nahrávkou na konci měsíce května vhozen do řeky Lužnice a již nenalezen.

¹⁶⁰ Záznam z tohoto rozhovoru, který byl pořízen se souhlasem narátorů, byl uchovávan pouze v paměti mobilního telefonu a nebyl stažen na jiné médium. Nešťastnou náhodou pak byl telefon s nahrávkou na konci měsíce května vhozen do řeky Lužnice a již nenalezen.

Přílohy

Opsaná část textu z knihy Adolfa Branalda: Dva muži v jedné válce¹⁶¹

„Šestého dne ráno, ano, tak dlouhá doba již uplynula od atentátu, aniž se narazilo na sebemenší stopu, dostala kladenská služebna telefonický rozkaz celkový protektorátní denní kontingent o šest lidí. Jména a důvod je třeba hlásit nejdéle do jedenácti hodin.

Rozkaz zastihl Haralda Wiesmanna připraveného. Ve vazbě kladenského gestapa nacházelo se toho času třicet pět delikventů, zatčených z nejrůznějších příčin. Nebylo obtížné vybrat šest osob a příčiny upravit se smyslu aktuální potřeby.

Výběr provedl velitel osobně. Při té příležitosti, snad proto, že případu Knies byl nepřímo vděčen za Kladno, spíše však proto, že tenkrát byla na území protektorátu citována ve vyhláše nejvyšší smrtonosná doložka „... a bude zastřelen i se svou rodinou“, napadlo Haralda Wiesmanna přizdobit své konání stejnou gloriolou. Tak vybral: Josef Mikula, 1871, Terezie Mikulová, 1868, Josef Mikula, 1907, Blažena Mikulová, 1905, všichni z Brozan u Roudnice nad Labem.

Důvod přenechal Bürgerovi – pro ukrývání nepřátel říše. Seznam takticky doplnil Marii Heřmanskou, 1908, manželkou nezvěstného komunisty, pro poskytování úkrytu. A Zdeňkem Černým, 1925, drogistickým učněm z Rakovníka, pro schvalování atentátu. Návrh byl telefonicky sdělen centrále již v deset hodin a patnáct minut. V patnáct hodin potvrdila centrála rozsudek dálnopisem a dala souhlas k okamžité exekuci.

Další postup Haralda Wiesmanna byl diktován snahou dovést akci k zdárnému konci nejen přesně, ale i ve stylu historické chvíle, za jakou veškeré dění kolem atentátu považoval. Nedaleko odtud, na nemocničním lůžku, ležel generál s dýkou v zádech. Pomstít hrdinou této velké doby bylo přisouzeno vyvoleným.

Po rozhovoru s Thomsenem a majorem pořádkové policie majorem Marwedelem bylo rozhodnuto, že exekuce bude vykonána na vojenské střelnici v Krnčí, o devatenácté hodině večerní. Kriminální zaměstnanec Rudolf Vlczek odjel okamžitě s dvacíti vězni a menším strážním oddílem na místo exekuce, aby tam zorganizoval kopání hromadného hrobu. O něco málo později vyrazil z kasáren pořádkové policie a pod vedením majora Marwedela početnější oddíl, jehož složení bylo rovněž při rozmluvě na gestapu pečlivě prodiskutováno: osmnáct mužů – četa popravčí, dvacet mužů – četa uzavírací, patnáct mužů – četa pracovní.

¹⁶¹ Branald, A.: Dva muži v jedné válce, Praha 1979

Těsně před osmnáctou hodinou zavolal velitel gestapa telefonicky doktora Sladkyho a nařídil mu, aby připravil pohotovostní kufřík a neopouštěl svůj dům. Pak se odebral velitel gestapa nahoru do svého bytu a objal svou ženu. Naznačil tak diskrétně důležitost situace, o které nelze zatím podrobněji mluvit. Když si natahoval tmavé, erární rukavice, vyměnili si starostlivé pohledy. Neptala se. Strach neměla. Nešlo o život: šlo pouze o zvýšený pocit odpovědnosti. Natolik už znala běh všedního dne, aby věděla, proč si rukavice natahuje, a že se už chvěje nedočkavostí. Ne, nic, nic to nebylo, jen se jí tentokrát zdálo, že rozechvění je silnější než obvykle. On zas věděl, že má taková gesta ráda, nepříliš drastická, žádnou krev, ani posluchárnu ne, byla vlastně pořád těhotná a musela se šetřit. Ale stejně tak byla lačná poct a důkazů jeho (tedy své) výjimečnosti. Měli přece odpovědnost. Když ji paní von Poppy donesla, že jí říkají Frau Komendantin, urazil se on, ona se smála a dělalo jí to dobře.

Ujistili se tedy navzájem pohledem a stiskem ruky, že všechno je v nejlepším pořádku, a on šel dolů a dal rozkaz k zahájení závěrečné fáze.

V osmnáct hodin předjel před budovu gestapa šedozeleň autokar schupo, strážní oddíl pořádkové policie převzal šest osob a odjel směrem na Krncí. Současně nastoupil do svého velitelského vozu Harald Wiesmann, provázen kriminálním asistentem Bürgerem, jemuž byla svěřena mapa s rozsudky, a dal rozkaz šoféru Buhmannovi, aby se cestou na střelnici zastavil pro doktora Sladkyho. Konvoj uzavíral služební kamión gestapa s osmi příslušníky, vedenými zástupcem velitele Thomsenem.

Když dorazili na střelnici, bylo již nejbližší okolí obsazeno příslušníky uzavírací čety. Harald Wiesmann odešel se svou suitou ke krytým střeleckým stanovištím, kde se mu hlásil major Markweld, po něm pak velitel exekučního komanda, vrchní strážmistr Obotski. Několika letnými dotazy přesvědčil se pak velitel gestapa, zda je všechno v pořádku. Zejména zda vrchní strážmistr Obotski použil příslušníky komanda o náležitostech mimořádného výkonu, zda šířka a hloubka hromadného hrobu souhlasí se směrnicemi, zda uzavěra terénu je absolutní a vylučuje přítomnost nežádoucích svědků. Poté vyzval doktora Sladkyho, aby prohlédl odsouzené a zapsal do protokolu jejich zdravotní stav.

Odsouzení čekali v přístřešku, používaném jako skladiště střeliva. Harald Wiesmann, který vybíral delikventy podle seznamu, sešel se zde s nimi vlastně poprvé. Nejdříve si všiml staré ženy, opírala se o hůl a působila vyloženě špatným dojmem. Polorozpuštěné šedé vlasy jí visely zplihle až na ramena, pohled měla kalný, ubitý, snad vyčítavý, snad úpěnlivý, nevyzval se v něm, byla až příliš stará, nejslabší, nejmenší a nejvíc patrná. Muž po jejím boku byl o hlavu vyšší, nejmíň sedmdesát let, tvář měl žlutavou,

zarostlou hrubým stařeckým strniskem, asi že nevěděl, co se s ním děje, těkal pohledem po vojácích, čekal, číhal, snažil se zjistit pravdu, zatím ničemu nevěřil. Pak ještě dvě ženy a dva muži. Jeden pár patřil k sobě, drželi se za ruku, muž se snažil tvářit chlapsky, ona dokonce vzpurně. Ale tváře měla bledé jako křída, prozrazená. Další – to je ta komunistka. Vyhýbá se jeho pohledu, chvíli se dívá přes hlavy vojáků, chvíli do země. Kličkuje, vymýšlí do poslední chvíle, co kdyby se zeptali. Náhle se jejich pohledy přece jen střetnou. Ani jeden ani druhý si kromě nenávisti nic nevybere. Poslední, kluk. Ještě kluk. To byla taky chyba. Sedmnáct. Hubený, nevyzrálý, čelo má zčervenalé juvenilními vřidky a strachem, strachu má plné oči, temné, s uplakanými ráfky. Drží se, ale sotva asi dojde.

Siehateine Prothese, ukáže doktor Sladky bezostyšně prstem na nohu staré ženy. Sonstalles in Ordnung.

Prohlídka je skončena. Protéza dovrčila špatný dojem. Šest nanicovatých lidí neodpovídá představám o důležitosti okamžiku, nejsou dost reprezentativní, nejsou.

Stimmt, přeruší sám sebe a snaží se zakrýt rozladění před Thomsenem. Podívá se na hodinky, osmnáct třicet pět, pak na Thomsena. Čekám, čte v jeho pohledu. Nic víc. Přikývne. Thomsen dá pokyn majoru Markwedelovi. Do prostoru mezi náspem a střeleckým stanovištěm nastoupí pracovní četa, utvoří řad kolmo na náspe, po ní nastupuje exekuční komando, stejný rozkaz, mezi oběma řady vzdálenost dvacet metrů. Muži stojí proti sobě, v pohovu, s puškami u nohou, jako by tvořili slavnostní špalír po obou stranách slepé cesty. Končí náspem. Před náspem svítí šest kúlů, zatlučených narychlo do země.

Harald Wiesmann, provázen Bürgerem a Thomsenem, jde volným, téměř uvážlivým krokem do prostoru mezi oběma řady. Zastaví se asi uprostřed, otočí se, nevojensky a pomalu, hledá správné místo, najde je asi dva kroky před pracovním řadem, postaví se tam a oba pobočníci k němu přistoupí. Každý z jedné strany. Stojí a čekají.

Ve chvíli, kdy strážní oddíl přivádí odsouzené, protne podvečerní ticho náhlá salva a eskorta s údivem strne na místě. Jen chvíli, co se vzpamatují, kdesi před střelnici burácí motor nákladního auta, které odváží vězně hrobaře. Už je pobízejí, už je vedou v pořádku dál, ve třech dvojestupech, v čele nejstarší, mají přednost. Žena se opírá pravou rukou o hůl, levou o paži svého muže, za nimi syn a snacha, poslední jde ten nerovný pár, 1908 a 1925, ona jde klidně, chlapec nejistě, občas do něho strážný strčí, chlapec zavravorá, ale klopýtá dál. Těžko říci, co si ti lidé myslí, nákladní auto odjelo, je ticho, večer, klid, jako jindy, asi ještě doufají, co byste s námi, prosím vás, dělali, podívejte se na nás!

Eskorta je odvede do prostoru ohraničeného špalírem. Harald Wiesmann si stáhne vpředu blůzu, narovná se, udělá tři kroky vpřed a kriminální asistent Bürger mu podá mapu s rozsudky. Jsou krátké, několik slov. Bürger překládá.

Všechno dopadlo, jak se dalo čekat. Jen jedno ne. Do vnitřního světa Haralda Wiesmannase vešla ta nepříjemná stará žena. Když je odváděli k náspu, sestava se změnila, stařena šla stále v čele, ale nedoprovázel ji teď její muž, podpírala ji mladá. Vlastně ji podpírali všichni, tak se zdálo a při tom zůstalo, šla těžce, pomalu, udávala tempo, ostatní ji jenom doprovázeli, byli zde jen kvůli ní, a tak dovedla svůj belhající, skleslý průvod až ke kůlům. Tam je oddělili, každého k jednomu kůlu, dostala druhý zleva, mezi mužem a synem. Dali jim ruce za záda a rukama je přivázali ke kůlům, terč musí být nehybný, co kdyby se jim rozutíkal. Ti dva, co ji měli na starost, počínali si krajně neobratně, bylo by spíše pošetilé domnívat se, že jim snad bylo staré ženy líto, spíš se obávali, že se jim bez hole zhroutí, nakonec, na pokyn vrchního strážmistra, nechali ji stát jen tak, bylo by taky zbabělé brát ji hůl, stejně jim nemůže utéct. Celá procedura trvala nevhodně dlouho, narušila pořádek, bylo už devatenáct hodin a osm minut, a když konečně zazněla salva, všichni si s ulehčením oddechli.

Stála z nich nejdéle, jen zlomek vteřiny, přece však déle než ostatní. Zlomená lidská těla ležela v trávě. Vedle jednoho trčela v zemi hůl.“